

MASTEROPPGAVE

“De norske er akkurat som det norske språket”

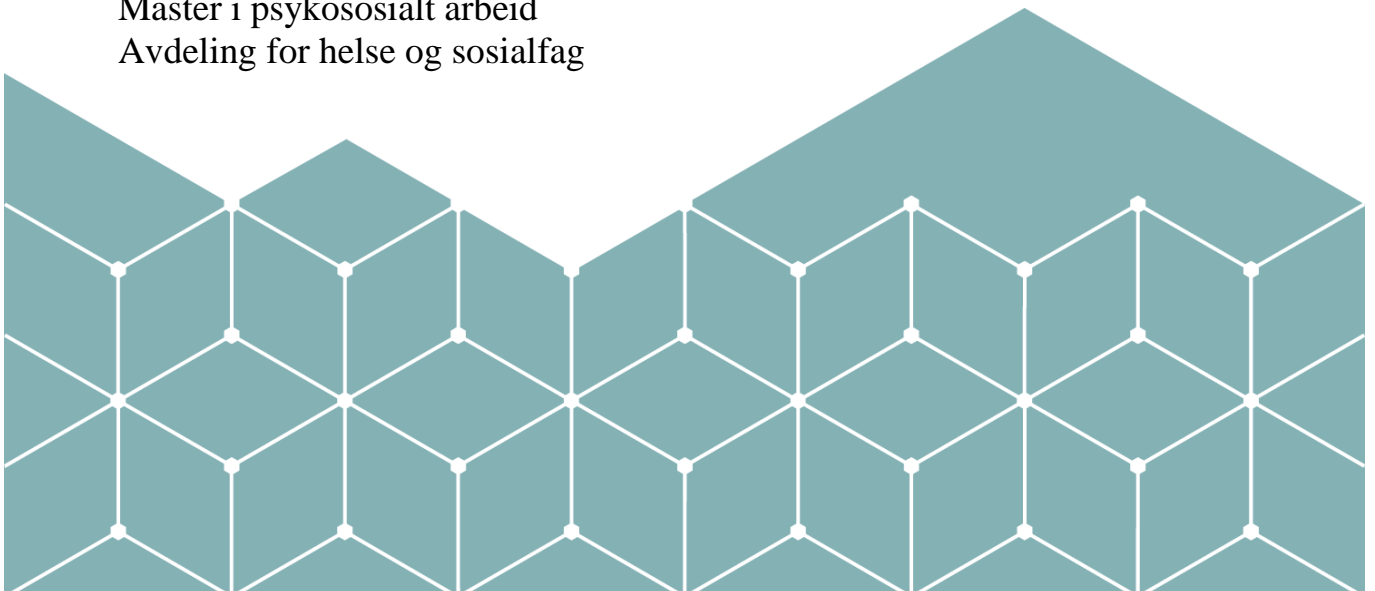
Hvordan det kan oppleves å komme til Norge fra et annet land med en annen kultur

En kvalitativ studie av flyktingenes opplevelse av flukt, og erfaringer omkring egen integrering

Verica Stevanovic

13. desember 2018

Master i psykososialt arbeid
Avdeling for helse og sosialfag

Forord:

Ski, desember 2018

Etter å ha begynt på masterstudiet i 2014 har jeg erfart at min kunnskap og kompetanse innenfor det psykososiale fagfeltet har utviklet seg betydelig, både faglig og personlig. Jeg har blant annet lært at det viktige er å forstå og fortolke mange forskjellige perspektiver i forbindelse med komplekse menneskelige problemer.

Flyktninger er mennesker som har komplekse og sammensatte problemer. Ifølge den psykososiale tilnærmingen har flyktninger rett til å bli møtt med respekt og anerkjent som likeverdige medmennesker. Dessuten har de behov for å bli sett som verdifulle subjekter som bringer med seg sine historier, sin etnisitet og kultur.

Flere årsaker har ført til at denne masteroppgaven er relatert til flyktninger og flyktningkrise i Norge. For det første har det i de siste årene vært enormt stor debatt om flyktningkrisen i Norge og i Europa. Dette er et tema som omtales i media i økende grad. Som de fleste europeiske land, har Norge også blitt berørt av krisen, som er mest knyttet til innvandringspolitikk og samfunnsøkonomiske konsekvenser av innvandring. For det andre berører flyktningproblematikken flyktningene selv. De fleste av dem har opplevd, og gjennomlevd umenneskelige forhold i sine hjemland, og under flukten. Mange flyktninger har sett ofte nære venner og familiemedlemmer bli drept eller såret i løpet av krigen. Ikke minst har en del fordømmelse knyttet opp mot det som har blitt sagt og skrevet i media, samt min forforståelse av flyktningkrisen, ført til at jeg ønsket å utvide min kunnskap om dette temaet. Det eksisterer allerede mye kunnskap og forskning knyttet til dette feltet. Denne undersøkelsen er basert på flyktnings narrativer relatert til deres egne opplevelser av flukt som har vært forårsaket av krig, forfølgelse, tvangsrekruttering, seksuelle overgrep og annen vold, samt opplevelser og erfaringer i forbindelse med integrering i Norge.

Stor takk til alle mine informanter som har vist tillit til meg og å la seg intervju. På tross av gjenopplevelsen av de traumatiske hendelser, har dere vært villige til å fortelle disse på nytt. Deres sterke historier har berørt meg og hjulpet meg med å forstå bedre

flyktningeproblematikken. Takk for ærlighet og åpenhet. Jeg har lært mye av dere og deres narrativer. Jeg har blant annet lært av dere, at å ha tillit til og tro på Gud kan være veldig fornuftig. Det har vært et privilegium for meg å intervju dere og å bli kjent med dere.

Jeg ønsker også å takke flyktningkonsulentene fra fire kommuner i Østlandet. Samtaler med dere har vært meget nyttig og lærerik for meg.

Min veileder Professor Anna Lydia Svalastog skal ha en spesiell takk for verdifull hjelp. Du har bidratt med mye konstruktiv kritikk og gode tilbakemeldinger under løpet. En like stor takk til førsteamanuensis Espen Marius Foss for inspirerende og kreative tilbakemeldinger. Jeg takker deg for tilretteleggelse og kritisk gjennomlesning av oppgaven. Din hjelp har vært av uvurderlig betydning.

Takk til min familie og mine venner: Radosna, Sandra og Aleksandar for oppmuntring, trøst og all støtte. Gleden over å ha dere som venner og å være sammen med dere er veldig stor.

Jeg takker også mine medstudenter som har bidratt med viktige innspill underveis i prosessen.

En takk til min tidligere avdelingsleder Catharina Svensvik Kristiansen og mine arbeidskolleger som har vist interesse for min oppgave og har støttet meg gjennom den hele prosessen.

Sammendrag:

Bakgrunn: Flyktningenes narrativer om opplevelse av flukt, og utfordringer relatert til egen integrering i møtet med det norske samfunnet.

Formål og hensikt: *Formålet* med prosjektet er å løfte frem flyktnings narrativer om opplevelse, av det de har vært gjennom flukt og alvorlige hendelser, før de kom til Norge. Og det de fremdeles går gjennom i integrerings-prosess i Norge. *Hensikten* er å finne en bedre forklaring og forståelse av det de mener er mest utfordrende i integreringen.

Problemstilling: Hvordan opplever unge voksne afrikanske flyktninger sør for Sahara flukt, utfordringer og erfaringer knyttet til integrering i det norske samfunnet, og hvordan beskriver flyktningkonsulenter faktorer som er mest utfordrende for flyktninger i integreringsprosessen?

Rammeverk: Tidligere teori og forskning basert på fenomenet om flyktninger både i Norge og i verden globalt.

Metode: *Fenomenet* flyktninger i den norske sosiale virkeligheten ble undersøkt med hjelp av *kvalitativ* metode. *Fenomenologisk tilnærming* brukes i oppgaven for å gi en presis beskrivelse av flyktningenes: a) fortid og opplevelsen av flukt; b) nåværende forståelse og opplevelsen av utfordringer omkring egen integrering; c) beskrivelse av flyktningenes egne perspektiver i forbindelse med fremtiden i Norge. Dessuten belyses i oppgaven flyktningkonsulenters perspektiver relatert til dette fenomenet. *Hermeneutisk design* i oppgaven har som mål å forstå, og fortolke datamateriale. Datamateriale ble innhentet av 12 informanter som har gitt en dyp og grundig beskrivelse av fenomenet.

Det ble tatt et *strategisk utvalg* av åtte flyktninger, som har delt sine erfaringer og opplevelse av flukt og alvorlige hendelser de har gått gjennom. Dessuten ble det gjort et utvalg av fire flyktningkonsulenter med lang arbeidserfaring knyttet til flyktningproblematikk. For å gjennomføre undersøkelsen har informantene blitt intervjuet med hjelp av åpne, individuelle, *semistrukturerte intervjuer* tematisk organisert. Intervjuene ble gjennomført ved bruk av digital diktafon.

Sju av åtte informanter har kommet som asylsøkere til Norge. Etter at de fikk positivt svar fra UDI fikk de status som flyktninger. En av åtte informanter kom til Norge som kvoteflyktning.

Analyse: Fenomenologisk og tematisk tekstanalyse.

Resultater: Funnene viser at de fleste flyktninger på flukt ble utsatt for vold, krenkelse og stigmatisering. I integreringen i Norge erfarte flyktningene utfordringer knyttet til språklæring, kulturelle forskjeller, sosialisering og arbeid. Flyktningenes utsagn relatert til nevnte utfordringer samsvarer med flyktningkonsulentenes opplysninger, som mener at flyktningenes hovedutfordringer er språklæring og arbeid. Kultur, sosialisering og tilpasning til det norske miljøet regnes som vanlige utfordringer.

Nøkkelord: Asylsøker, flyktninger, kvoteflyktninger, IMDI, integrering, introduksjonsprogram, salutogenese, resiliens.

Summary:

Background: Refugees' narratives about escape experience, and challenges related to their own integration in the meeting with Norwegian society.

Purpose and aim: The purpose of the project is to lift the narratives of refugees on the experience of what they have been through and serious events before coming to Norway, and what they still go through in the integration process in Norway. The objective is to find a better explanation and understanding of what they think is the most challenging in integration.

Issue: How do young African refugees from south of Sahara experience escape, language learning, cultural differences, and challenges related to integration into Norwegian society?

Framework: Earlier theory and research based on the phenomenon of refugees both in Norway and in the world, (globally).

Method: The phenomenon of refugees in Norwegian social society was investigated using qualitative methodology. Phenomenological approach is used in the task to provide a precise description of the refugees: a) the past and the experience of escape; b) present understanding and experience of challenges about self-integration; c) description of refugees' own perspectives in relation to the future in Norway. In addition, the task is illustrated by refugee consultants' perspectives related to this phenomenon. Hermeneutic design aims to understand and interpret data. Data material was obtained by 12 interviewees who have given a deep and thorough description of the phenomenon.

A strategic selection of eight refugees was taken, who shared their experiences of escape and serious challenges they have gone through. In addition, a selection of four refugee consultants with long work experience related to refugee issues was taken. To conduct the survey, the informants have been interviewed with the help of open, individual, semistructured interviews thematically organized. Interviews were conducted using a digital dictaphone.

Seven out of eight informants have come as asylum seekers to Norway. After receiving a positive response from the UDI, they received the status of refugees. One in eight informants came to Norway as a quota refugee.

Analysis: Phenomenological and thematic text analysis.

Results: The findings show that most refugees were exposed to violence, offense and stigmatization. In the integration in Norway, refugees experienced challenges related to language learning, cultural differences, socialization and work. Refugees' statements related to these challenges correspond to refugee consultants' information, which considers that refugees' main challenges are language and work. Culture, socialization and adaptation to the Norwegian environment are considered as common challenges.

Keywords: Asylum seekers, refugees, quota refugees, IMDI, integration, introductory program, salutogenesis, resiliens.

Innholdsfortegnelse

Forord	1
Sammendrag	3
Summary	5
1 INNLEDNING	
1.1 Introduksjon om temaet relatert til flyktningproblematikk	10
1.2 Problemstilling	11
1.3 Bakgrunn for valg av tema	13
1.4 Formål	13
1.5 Definisjon av nøkkelbegreper	14
1.6 Oppgavens videre oppbygning	16
2 TEORI OG FORSKNING	
2.1 Kunnskapsoversikt knyttet til tema om flyktninger	18
2.1.1 Hva og hvem er flyktning?	18
2.2. Studiens relasjon til psykososialt arbeid	21
2.2.1 Psykososial tilnærming	21
2.2.2 Narrativer/fortellinger	22
2.3 Vitenskapsteoretisk perspektiv	24
2.3.1 Fenomenologi	24
2.3.2 Hermeneutikk	26
3 HISTORISK TILBAKEBLIKK	
3.1 Innvandring	29
3.2 Asylsøkere, flukt og flyktninger	30
4 METODISK TILNÆRMING	
4.1 Samfunnsvitenskapelig metode	33
4.1.1 Den kvalitative tilnærmingen	34
4.1.2 Det kvalitative intervjuet.....	35
4.2 Forskningsprosess	36

4.2.1 Datainnsamling	36
4.2.2 Utvalgsstørrelse	36
4.2.3 Utvalgsstrategi og rekrutteringsprosess	37
4.2.4 Gjennomføring av intervjuer	38
4.2.5 Transkribering og analyse	39
4.3 Evaluering av kvalitative undersøkelser	40
3.3.1 Pålitelighet (reliabilitet)	41
3.3.2 Gyldighet (validitet)	42
4.4 Etikk og forskningsetiske retningslinjer	42
4.5 Refleksivitet som bevisstgjøringsprosess	45

5 REISEN TIL DET NYE OG UKJENTE

5.1 Årsaker til flukt	47
5.2 Opplevelse av krig og flukt	49
5.2.1 Når stormen treffer med enorme krefter	49
5.2.2 Å bli utsatt for vold	57
5.2.3 Å være vitne til seksuelt overgrep	59
5.3 Stigma	62
5.4 Traumer som følge av fysiske og psykiske påkjenninger	63
5.5 Oppsummering av kapittel 5	64

6. «DE NORSKE ER AKKURAT SOM DET NORSKE SPRÅKET»

6.1. Flyktninger og integrering	68
6.2 Flyktninger og det norske språket	74
6.3 Kulturelle forskjeller	76
6.4. Flyktninger og sosialisering i Norge	79
6.4.1 Sosiale relasjoner med naboer	79
6.4.2 Venner og opplevelsen av vennskap med nordmenn	81
6.5 Signifikante andre	82
6.6 Mestringsstrategier og ressurser	83
6.7 Flyktninger og veien inn i arbeid	85
6.8 Oppsummering av kapittel 6	88

7. «VI MÅ HA TØFLER HJEMME, VI JO»

7.1 Hva er hovedfokus i oppfølgingen	89
7.2 Utfordringer i integreringsprosessen	89
7.3 Oppsummering av kapittel 7	92

8. OPPSUMMERING

8. 1 Behov for videre forskning	94
---------------------------------------	----

Litteraturliste

Vedlegg 1: Tilbakemelding på melding om behandling av personopplysninger NSD	105
Vedlegg 2: Personvernombudet for forskning	107
Vedlegg 3: Endringsskjema	109
Vedlegg 4: Svar på endringsskjema	110
Vedlegg 5: Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjekt	112
Vedlegg 6: Samtykkeskjema	114
Vedlegg 7: Intervjuguide for flyktninger	115
Vedlegg 8: Intervjuguide for flyktningkonsulenter	117

1. INNLEDNING

1.1. Introduksjon om tema relatert til flyktningproblematikk

Denne masteroppgaven handler om flyktninger og asylsøkere i Norge. Dette er et tema som er aktuelt og veldig relevant i det norske samfunnet på grunn av politiske, og særlig økonomiske forhold relatert til bosetting, sysselsetting og flyktningers hverdagsintegrering. Temaet er også relevant for det psykososiale praksisfeltet for å kunne møte flyktninger som mennesker som flykter fra områder preget av konflikter, krig, sult og fattigdom. De traumatiske hendelsene og flukten i seg selv har forandret deres omgivelser og dermed deres sosiale identiteter.

Flyktninger er mennesker som har vært vitne til eller direkte utsatt for livstruende traumer. De fleste av dem lider av angst, depresjon og stor sorg. I tillegg til psykiske eller fysiske problemer møter de også utfordringer knyttet til det norske språket, kulturforskjeller og økonomiske forhold.

Flyktningkonvensjon av 1951 regulerer hvem som er flyktning og hvilke rettigheter en flyktning har. Flyktningkonvensjonen sier at alle mennesker har rett til å søke asyl i et annet land, og at flyktninger ikke kan returneres til et land der de vil bli forfulgt. Målet med flyktningkonvensjonen er å definere flyktningers rettigheter (FN Sambandet, 2018). Noen av rettighetene til flyktninger er blant annet retten til arbeid, utdanning, organisasjonsfrihet, og tilgang til rettssystemet (FN Sambandet, 2018).

Flyktninger som kommer til Norge som asylsøkere bor på et asylmottak. Ved positivt svar fra UDI utplasseres flyktninger i forskjellige kommuner. Kommunale tjenester har ansvar for å bidra til bosetting og inkludering av nyankomne flyktninger i kommunen. Bosetting gir grunnlag for deltagelse i introduksjonsprogram, norskopplæring og samfunnsundervisning. Etter at flyktningene kan kommunisere på enkel norsk kombineres norskundervisning med praksis. I slutfasen kan introduksjonsprogrammet inneholde forberedende kurs til arbeidslivet, arbeidspraksis eller forberedelse til videre utdanning.

Fokus i denne studien er på flyktningenes fortellinger om hvordan de selv har opplevd å være på flukt, og senere språklæring, kulturforskjeller, og erfaringer knyttet til integrering der de er bosatt. Deretter fokuserer studien på flyktningkonsulentenes perspektiver,

refleksjoner og erfaringer i forbindelse med arbeid med flyktninger. Det var interessant for meg å få vite hva flyktningkonsulentene mente om utfordringer flyktninger møter i integreringen, samt hva de mener er viktig og utfordrende for å få flyktninger i arbeid.

1.2. Problemstilling og forskningsspørsmål:

Flyktningenes fortellinger om egne opplevelser av flukt og utfordringer relatert til integrering i Norge danner kjernen i problemstillingen jeg undersøker. Problemstillingen er empirisk og utforskende (Jacobsen, 2010, s. 44). Jeg har valgt å intervju en gruppe flyktninger som kommer fra Afrika over Sahara og Middelhavet, på grunn av at denne ruten betraktes i media som den vanskeligste ruten flyktninger tar på flukt til Europa.

Problemstillingen for denne oppgaven er:

Hvordan opplever unge voksne afrikanske flyktninger sør for Sahara flukt, utfordringer og erfaringer knyttet til integrering i det norske samfunnet, og hvordan beskriver flyktningkonsulenter faktorer som er mest utfordrende for flyktninger i integreringsprosessen?

Mange mennesker som er på flukt utsetter både seg selv og sine nærmeste for fare. Naturkrefter på havet eller andre steder er en side ved dette. I tillegg er risiko for overgrep som menneskehandel, vold og andre krenkelsers en annen (Vevstad, 2017, s. 17). Flyktningenes fortellinger om den farlige reisen mot Europa gjennom ørkenen og Middelhavet, er knyttet opp mot mitt første forskningsspørsmål som lyder slik:

Hvilke opplevelser av flukt og alvorlige hendelser har flyktninger vært gjennom før de kom til Norge?

Vevstad (2017, s. 31) påpeker at flyktningenes evne til å beskrive sin historie varierer mye fra søker til søker. Evne til å forklare seg er avgjørende av flere faktorer som: alder, helse, hukommelse, utdanning og så videre (Vevstad, 2017, s. 31). Jeg vil legge til at språket spiller en vesentlig rolle som et kommunikasjonsmiddel mellom mennesker. Ved hjelp av språket beskriver vi fortellinger om livet, våre handlinger og historien om et folk. Vi bruker ordets makt for å uttrykke våre tanker, ønsker og følelser. Både gjennom ord og kroppsspråk ønsker vi å vise hvem vi er i kommunikasjon med andre mennesker.

Språket er et avgjørende aspekt ved fortellingen eller beskrivelsen av menneskers historier. Å uttrykke seg på et fremmedspråk, uten gode språkferdigheter, kan føre til misforståelse. Forståelsen av språket er derfor en forutsetning for vellykket kommunikasjon mellom mennesker.

«Ein av dei viktigaste skilnadane mellom menneske og dyr er at mennesket har språk (...) Det er språket som gjer at vi har ei sams verd; forstår vi ikke språket til kvarandre, lever vi i kvar vår verd, utan anna enn overfladisk kontakt» (Skjervheim, 1963, s. 71). Dette sitatet til Skjervheim peker blant annet på betydningen av at mennesker forstår språket til hverandre. Sitatet fører til neste forskningsspørsmål:

Hvordan opplever flyktninger utfordringer i forbindelse med språklæring, kulturforskjeller og erfaringer omkring egen integrering? Og hva mener de om utfordringer i relasjon til kvalifikasjoner og arbeid som en nøkkel til en vellykket integrasjon?

Djuve og Hagen (1995, s. 17) har i sin rapport om levekår blant flyktninger i Oslo, funnet ut at flyktningene i Norge utgjør en betydelig gruppe av innvandrere med ikke-vestlig bakgrunn, og at bare hver fjerde flyktning er økonomisk selvberget og snakker godt norsk. Dessuten fant forfatterne ut at bare en av ti flyktninger har både jobb og norske venner. 51 prosent av flyktningene var økonomisk stabile, mens den andre halvdel var fullstendig eller sterkt avhengig av økonomisk sosialhjelp (Djuve & Hagen, 1995, s.14).

Resultater av denne undersøkelsen ble rapportert for 23 år siden. Inspirert av rapporten ovenfor, med tanke på flykningers avhengighet av økonomisk sosialhjelp, var jeg ivrig etter å få vite hvordan resultatene fra rapporten skulle se ut i dag. Flyktningkonsulenter bistår flyktninger med karriereplanlegging (opplæring, utdanning og arbeid). Behov for å vite hvordan flyktningkonsulenter reflekterer over utfordringer flyktningene møter i det norske systemet leder til siste forskningsspørsmål:

Hvordan beskriver flyktningkonsulenter de utfordringene flyktninger møter i integreringsprosessen?

Problemstillingen i oppgaven belyses gjennom bruk av samfunnsvitenskapelige kvalitative metoder.

1.3. Bakgrunn for valg av tema

I de siste årene har det vært stort fokus i media på flyktninger og asylsøkere globalt. Flere millioner mennesker er på flukt i verden. Mange av flyktningene har vært utsatt for menneskehandel, tvangsrekruttering, seksuelle overgrep og andre umenneskelige forhold i sine hjemland og særlig under flukten. De fleste har opplevd flukt under dramatiske omstendigheter. Mange har mistet nære familiemedlemmer, venner og alle sine eiendeler. Mange har også måttet flykte gjentatte ganger. Denne store flyktningeproblematikken berører både flyktningene selv og det internasjonale samfunnet.

Hvert år kommer et stort antall flyktninger fra forskjellige land til Norge. Ifølge regjeringen søkte 3560 personer om asyl i Norge i 2017. Dette er 100 flere enn i 2016, men langt færre enn i 2015, da 31 145 personer søkte om asyl i Norge (Justis-og beredskapsdepartementet, 2018). Flyktningeproblematikken har skapt både positive og negative samfunnsdebatter om flyktninger. De negative debattene har blant annet vært basert på noen alvorlige hendelser forårsaket av flyktninger fra noen minoritetsgrupper i Europa. Disse hendelsene førte til fortvilelse, skuffelse og fordømmelse av mange mennesker i Norge. Majoriteten av folket har imidlertid hatt forståelse og empati for flyktninger som mennesker, og har uttrykt seg positiv i debattene.

Som de fleste av befolkningen i Norge, har jeg også blitt personlig påvirket av debatter både i positiv og negativ retning. Jeg følte derfor at jeg trengte mye mer kunnskap for å endre min forforståelse av dette feltet. Behov for økt allmenkunnskap om flyktninger var grunnlag for valg av tema.

1.4. Formål

Formålet med studiet er å løfte frem flyktningenes narrativer om flukt og erfaringer omkring egen integrering i Norge.

Det er forsket mye på flyktningetematikk som fenomen. Det finnes mange bøker, artikler, tidsskrifter både i Norge og internasjonalt, skrevet om det samme temaet. Forfattere som Brochmann (2007), Djuve og Hagen (1995), Valenta og Berg (2003 og 2012), Varvin (2014; 2015), Vetlesen (2014), Vevstad (2008), Vibe (2008), Lyngved (2016), Major (2000), Moe (2018), Seeberg (20015) har tatt for seg tema om innvandring og flyktninger. Det arbeidet som andre forfattere har gjort har hovedsakelig fokusert på flyktningenes

mentale helse, psykiske lidelser og posttraumatiske tilstander. I tillegg finnes det statlige og kommunale rapporter utarbeidet av Regjeringen, Lovdata, Utlendingsdirektoratet, Integrerings- og mangfoldsdirektoratet og kommuner i forbindelse med bosetting av flyktninger og integreringstiltak. I en mindre grad er det forsket på og dokumentert om flyktingenes egne opplevelser av flukt, tap og krenkelser under ekstremt farlige betingelser.

Jeg har selv innvandrerbakgrunn fra tidligere Jugoslavia, men har ikke vært flyktning selv. Jeg har ofte undret meg over hvorfor så mange flyktninger- barn, unge og voksne- risikerer livet med å komme til Vesten gjennom de farlige båtrutene over Middelhavet. Jeg opplever det derfor som et behov å framheve og forstå de skremmende traumatiske hendelsene relatert til flukt til fots, med båt, inn i og under lastebiler (Varvin, 2014, s. 394-405), og gjennom den libyske ørkenen og Middelhavet. I tillegg ønsket jeg å sette lys på utfordringer i forbindelse med et nytt liv i et vestlig land, der alt er annerledes.

Gjennom denne studien ønsker jeg å utdype forståelsen av et fenomen vi allerede vet mye om. Dette innebærer ikke at denne undersøkelsen om fenomenet skal bringe noe nytt. Men undersøkelsen er preget av personlige livshistorier rammet av tragedier flyktingene har vært utsatt for.

Hensikten med oppgaven er: 1) å finne en bedre forklaring på og forståelse av tematikken; 2) å utvikle et nytt perspektiv relatert til flyktingenes opplevelse av eksil, som ifølge Johannessen, Tufte og Christoffersen (2016, s. 53) kan bidra til at man ser virkeligheten med nye øyne. Ikke minst er hensikten med oppgaven: 3) å identifisere hva noen flyktningskonsulenter mener om hvilke utfordrende faktorer som har betydning for en vellykket integrasjon.

1.5. Definisjon av nøkkelbegreper

En måte å presisere begreper på er å definere dem og gi mening til begrepene (Johannessen, Tufte & Christoffersen, 2016, s. 57). I samfunnsvitenskapelige fag har begreper ofte forskjellige definisjoner. Det er derfor viktig å sette seg inn i ulike definisjonene, og komme fram til den definisjonen som er mest hensiktsmessig for undersøkelsen ved å angi noe typisk for det fenomenet som undersøkes (Johannessen, m.fl., 2016, s. 57).

Asylsøker: En person kalles asylsøker når han eller hun har søkt om beskyttelse (asyl) i Norge, og ikke har fått søknaden sin endelig avgjort. En person er bare asylsøker fra han eller hun har meldt seg for politiet i Norge og søkt om beskyttelse (asyl), fram til UDI eller UNE har behandlet søknaden og fattet et endelig vedtak.

Når asylsøkerne har fått endelig svar på søknadene sine, kalles de ikke lenger asylsøkere. Hvis de får positivt svar på søknaden, får de oppholdstillatelse som flyktning eller på humanitært grunnlag (Utlendingsdirektoratet-(UDI), u.å.).

Flyktninger er ifølge FNs flyktningkonvensjon enhver person som befinner seg utenfor det land han er borger av, og med rette frykter for forfølgelse på grunn av rase, religion, nasjonalitet, politisk oppfatning eller tilhørighet til en spesiell sosial gruppe. Personen som flykter må ha krysset en internasjonal landegrense for å regnes som flyktning (FN Sambandet, 2018).

Ifølge Utlendingsdirektoratet (UDI) er en flyktning en person som fyller kravene til å få beskyttelse (asyl) i Norge. For å få oppholdstillatelse som flyktning i Norge kreves det at en person *«har en velbegrunnet frykt for forfølgelse på grunn av etnisitet, avstamning, hudfarge, religion, nasjonalitet, medlemskap i en spesiell sosial gruppe eller på grunn av politisk oppfatning (dette kalles å være en konvensjonsflyktning), eller står i reell fare for å bli utsatt for dødsstraff, tortur eller annen umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff hvis de må reise tilbake til hjemlandet»* (UDI, u.å.).

Kvoteflyktninger eller overføringsflyktninger er personer som vanligvis er registrert som flyktninger hos UNHCR, men som ikke kan tilbys en varig løsning i det landet de befinner seg og som derfor presenteres for overføring til et tredje land.

For mange flyktninger er det umulig å returnere til hjemlandet sitt eller å bli integrert i landet de oppholder seg i. Det er FNs Høykommissær for flyktninger (UNHCR) som fremmer søknadene for overføringsflyktningene, og UDI bestemmer hvem av dem som får komme til Norge. Det er UDI som organiserer reisen for dem og avklarer på forhånd hvilken kommune de skal bo i (UDI, u.å.).

Integrerings- og mangfolds direktorat (IMDI) er et fagorgan for Justis- og beredskapsdepartementet og skal iverksette integreringspolitikken på departementets ansvarsområde. IMDi skal være en premissleverandør for utvikling av politikken, gi faglige råd og være et kompetansesenter for kommunene og myndighetene.

IMDis hovedoppgaver er blant annet å: samarbeide med kommuner om å bosette flyktninger, følge opp introduksjonsloven, forvalte viktige økonomiske virkemidler innenfor integrerings- og mangfoldsarbeidet, være nasjonal fagmyndighet for tolking i offentlig sektor, følge opp tiltak i regjeringens handlingsplan mot tvangsekteskap, være en pådriver for offentlige tjenester som er tilpasset mangfoldet i befolkningen (Kunnskapsdepartementet, u.å.).

Integrering er inkludering av individ eller grupper (som minoriteter) på like vilkår i samfunnet, i en organisasjon eller ulike samfunnsområder som for eksempel utdanningssystem, arbeidsliv eller boligmarked. I begrepet ligger det at det må være gjensidig tilpasning mellom gruppene i samfunnet (NRC Flyktninghjelpen-Norwegian Refuges Council, 2015).

Introduksjonsprogram: Introduksjonsprogrammet er et kommunalt tilbud og er en av de to ordningene i introduksjonsloven. Et vilkår for å ha rett til introduksjonsprogram, er at man har behov for grunnleggende kvalifisering. Kommunen vurderer om personen er i målgruppa for ordningen og fatter et vedtak om tildeling av program eller avslag (Integrerings og mangfoldsdirektorat, 2016).

Salutogenese representerer et forholdsvis nytt syn på helse og sykdom. Det fokuserer på menneskets evne til tilpasning for å øke mestring, helse og velvære og det som bidrar til at vi opprettholder god helse selv om vi utsettes for sykdomsfremkallende faktorer. Teorien ble utviklet av Aron Anonovsky på 1980-tallet. Ordet kommer av saluto: helse og genese: opprinnelse eller tilblivelse (Nasjonalt kompetansesenter for psykisk helsearbeid, 2018).

Resiliens er et begrep som stammer historisk fra fysikken og industrien, hvor det viser til den evnen et materiale har til å gjenvinne sin opprinnelige form eller tilstand etter å ha blitt utsatt for en sterk fysisk påkjenning. I dag er resiliens velkjent også som teoretisk begrep innenfor mentalt helsefremmende arbeid og positiv psykologi. Resiliens er evnen til å mestre påkjenninger, avhengig av individuell styrke og av støttende elementer i det utvidede miljøet (Førde, 2017).

1.6. Oppgavens videre oppbygning

Denne oppgaven har 8 kapitler: Etter *innledningskapitlet* fortsetter oppgaven med *kapittel 2* som handler om relevante teoretiske perspektiver og tidligere forskning knyttet til oppgavens tema og problemstilling. *Kapittel 3* omtaler et kort historisk tilbakeblikk relatert

til eksil og flyktninger. **Kapittel 4** gjør rede for metodiske tilnæringsmåter og gir innblikk i mitt arbeid i forbindelse med prosjektet. De neste 3 kapitlene er mest omfattende (**kapitlene 5, 6, og 7**) og inneholder en analyse av innhentet data og forskningsspørsmål. **Kapittel 8** er en oppsummering av oppgaven. Oppgaven avslutter med litteraturliste og vedlegg.

2. TEORI OG FORSKNING

I dette kapitlet presenteres utvalgte teoretiske perspektiver og forskning. Teoridelen består av en kunnskapsoversikt knyttet til tema om flyktninger, studiens relasjon til psykososialt arbeid, og vitenskapsteoretisk perspektiv.

2.1 Kunnskapsoversikt knyttet til tema om flyktninger

Denne delen beskriver begrepet flyktninger, belyser hvilke rettigheter flyktninger har, og hva FN gjør for å hjelpe dem.

2.1.1 Hva og hvem er en flyktning?

Flyktningdefinisjonen omfatter personer som befinner seg utenfor hjemlandet og har en velbegrunnet frykt for forfølgelse (Vevstad, 2017, s. 24). Hun sier videre at de personene som flykter trenger beskyttelse basert på menneskerettigheter som: rase, religion, nasjonalitet, medlemskap i en spesiell sosial gruppe eller politisk oppfatning (Vevstad, 2017, s. 24).

Djuve og Hagen (1995, s. 35) sier at flyktninger er en gruppe innenfor samlebetegnelsen innvandrere. «*En flyktning er det begrepet som kanskje er lettest å definere fordi det, på samme måte som statsborgerskap, har et juridisk innhold*». Ordet statsborgerskap har ikke noe sosialt innhold, mens begrepet flyktning antyder noe om årsaken til at man er i et land: «*Personen tilfredsstiller de krav som myndighetene setter for at en person skal få opphold som flyktning*» (Djuve & Hagen, 1995, s. 35).

I juridisk forstand omfatter begrepet flyktning, asylsøkere og overføringsflyktninger som har fått innvilget asyl. Begrepet brukes om en person på flukt på grunn av krig eller menneskerettighetsovergrep (Valenta & Berg, 2003). Flyktningene er aktører med ulike forutsetninger, og deres avgjørelser og handlinger baseres på ulike virkelighetsoppfatninger og hensikter (Valenta & Berg, 1995, s. 42). Asylsøkeres rett til å søke asyl er nedfelt i verdenserklæringen om menneskerettigheter (Vevstad, 2017, s. 54). Denne prinsipperklæringen er grunnlag for den moderne asylretten som i dag er kjent som folkerettslig sedvanerett. Dette betyr at enhver har rett til å søke asyl, og har rett til å be om beskyttelse (Vevstad, 2017, s. 54). (...) «*Selv om at en asylsøker har rett til å søke asyl, innebærer ikke det at han fritt kan velge asylland*» (Vevstad, 2017, s. 55).

FNs verdenserklæring og menneskerettighetene fra 1948 definerte for første gang universelle og udelelige rettigheter for alle mennesker uten unntak (Amnesty International, u.å.).

Verdenserklæringen om menneskerettighetene viser til grunnleggende rettigheter uavhengig av rase, kjønn, alder, religion, legning eller nasjonalitet. Denne erklæringen skal sikre at mennesket har rettighetene som er nedfelt i avtaler mellom stater, som kalles konvensjoner eller traktater.

Medlemsstatene bestemmer selv om de vil ratifisere disse avtalene og på den måten blir konvensjonene rettslig bindende for statene. Medlemsstatene har forpliktet seg til i samarbeid med De Forente Nasjoner å sikre at menneskerettighetene og de grunnleggende friheter blir allment respektert og overholdt (FN Sambandet- United Nations Association of Norway, 2018). Folkeretten som flyktningrett er en del av rettsreglene mellom stater, og har internasjonal interesse. Selv om folkeretten er forskjellig fra nasjonale rettssystemer, er de nasjonale systemene forpliktet til å ta inn og følge de folkerettslige forpliktelsene. I folkeretten er internasjonal sedvanerett og traktater (konvensjoner) de viktigste rettskildene. (FN Sambandet, 2018).

En slik konvensjon er Flyktningkonvensjonen som ble vedtatt av FNs generalforsamling 28. juli 1951, og trådte i kraft 22. april 1954 (FN Sambandet, 2018). Tilleggsprotokollen fra 1967 sier at reglene i konvensjonen skulle gjelde for alle uansett når de flykter og hvor de flykter fra (FN Sambandet, 2018). *«Inntil FN vedtok en tilleggsprotokoll til flyktningkonvensjonen i 1967, hadde konvensjonen tidsmessig begrensning og gjaldt bare for dem som måtte flykte på bakgrunn av begivenheter som fant sted før 1. januar 1951»* (Vevstad, 2017, s. 24). Denne tidsbegrensningen og en geografisk begrensning ble opphevet med protokollen siden konvensjonen bare gjaldt europeiske flyktninger (Vevstad, 2017, s. 24). Tilleggsprotokollen sier at statene er forpliktet til samarbeid med FNs høykommissær for flyktninger-UNHCR. Flyktningkonvensjonen og tilleggsprotokollen utgjør de viktigste folkerettslige reglene for staters behandling av flyktninger. Flyktningkonvensjonen forplikter ikke stater til å ta imot flyktninger, men hjelper dem å definere hvem som skal regnes som en flyktning (FN Sambandet, 2018).

Ifølge Vevstad (2017, s. 23) har 142 land vedtatt både flyktningkonvensjonen og dens tilleggsprotokoll. Dette omfatter alle verdens stater, og på grunn av dette kalles den «universell». Det er likevel en del land som verken har signert eller ratifisert

flyktningkonvensjonen eller tilleggsprotokollen. De landene som har vedtatt konvensjonen og tilleggsprotokollen har plikt til å gi hjelp og beskyttelse, når flyktninger befinner seg på deres territorium eller står på grensene for å søke asyl. (Vevstad, 2017, s. 23).

I norsk sammenheng står det i Utlendingsloven (2008) kapittel 4 i § 28 *Oppholdstillatelse for utlendinger som trenger beskyttelse (asyl)* slik:

En utlending som er i riket eller på norsk grense, skal etter søknad anerkjennes som flyktning dersom utlendingen **a)** har en velbegrunnet frykt for forfølgelse på grunn av etnisitet, avstamning, hudfarge, religion, nasjonalitet, medlemskap i en spesiell sosial gruppe eller på grunn av politisk oppfatning, og er ute av stand til, eller på grunn av slik frykt er uvillig til, å påberope seg sitt hjemlands beskyttelse, jf. flyktningkonvensjonen 28. juli 1951 artikkel 1 A og protokoll 31. januar 1967, eller **b)** uten å falle inn under bokstav alikevel står i reell fare for å bli utsatt for dødsstraff, tortur eller annen umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff ved tilbakevending til hjemlandet.

En utlending som anerkjennes som flyktning etter første ledd, har rett til oppholdstillatelse (asyl) (Lovdata, 2008).

Vevstad (2017, s. 24) peker på at det ble gjort en endring i utlendingsloven fra 2008 i forbindelse med begrepet «rase». Den norske definisjonen er omskrevet i samsvar med måten en har tolket begrepet «rase» på, siden konvensjonen først ble vedtatt. I stedet for «rase» står det i utlendingsloven begreper «etnisitet», «avstamning» og «hudfarge» (Vevstad, 2017, s. 24). Etter reglene i flyktningkonvensjonen har statene et ansvar for å gi asylsøkere muligheten til å få prøvd sin sak etter konvensjonen (Vevstad, 2017, s. 54).

Visse land, deriblant Norge har inngått en særskilt avtale med UNHCR om å motta flyktninger på kvote, derav begrepet «kvoteflyktning» (Vevstad, 2017, s. 70). Offisielt kalles de «overføringsflyktninger». Det foregår slik at UNHCR legger frem et utvalg av saker for de enkelte landene. Deretter sender de landene en delegasjon for å intervju personene. Hvor mange kvoteflyktninger og hvem de vil ta imot bestemmes av gjenbosettingslandene sier Vevstad (2017, s. 70). I motsetning til mange EU-land, har Norge lang tradisjon for å ta imot flyktninger på kvote (Vevstad, 2017, s. 72). Til tross for at Norge som et land utenfor EU ikke var bundet av anmodningen, aksepterte Norge som et samarbeidsland å ta imot 3000 syriske flyktninger som del av en europeisk

kvoteordning. På den andre siden var Danmark ikke villig til å ta imot noen av flyktningene av den europeiske kvoteordningen (Vevstad, 2017, s. 71).

Etter at flyktningstatusen er ferdig behandlet, får en flyktning oppholdstillatelse. I Norge blir det gitt oppholdstillatelse for et år av gangen de første tre årene, og så blir tillatelsen gjort permanent (Vevstad, 2017, s. 66). Flyktningstatus kan opphøre dersom en flyktning frivillig reiser til hjemlandet. Dessuten kan flyktningstatus opphøre hvis forholdene i hjemlandet har endret seg slik at grunnene til flukt ikke lenger eksisterer. I tillegg kan noen personlige endringer medføre tap av flyktningstatus (Vevstad, 2017, s. 67).

2.2 Studiens relasjon til psykososialt arbeid

Psykososialt arbeid handler om arbeidet med mennesker. Å jobbe psykososialt har sammenheng med måter og forståelse for det som foregår i relasjoner mellom mennesker. Dette arbeidet handler om evne til å vise anerkjennelse og respekt for iboende verdier til andre mennesker.

2.2.1 Psykososial tilnærming

Denne studien er basert på det psykososiale fagområdet som handler om arbeidet med mennesker, og om måter å forstå det som foregår i samhandling mellom mennesker. I en psykososial kunnskapsutvikling er det viktig å ha en felles forståelse for og åpenhet om den dialogen som kan oppstå og utvikles sammen med andre mennesker i forskjellige situasjoner og kontekster, preget av makt og avmakt (Skærbæk & Nissen, 2014, s. 12). I psykososialt arbeid i felt, er det avgjørende at man har et reflektert og avklart forhold til sin forforståelse. Arbeidet utøves i sammenhenger hvor parter er preget av sine ulike forforståelser. Vår måte å tenke på former vår virkelighetsoppfatning som også sier noe om hva vi oppfatter som gyldig kunnskap, og i hvilken grad vi har respekt for andres erfaringer og kunnskap (Stenmark & Aarethun, 2014, s. 38). Skærbæk og Nissen (2014, s. 24) hevder at i en mangfoldig og sammensatt verden inngår det sosiale og det psykiske i en kontinuerlig prosess av gjensidig påvirkning. Mennesker påvirkes av fysiske, psykiske og sosiale elementer gjennom livet. Denne påvirkningen kan føre til komplekse og sammensatte menneskelige problemer som igjen påvirker mellommenneskelige og samfunnsmessige forhold. Samtidig framstår mennesker i det psykososiale arbeidet som handlende, tenkende og velgende og ikke bare som kropper med sykdommer, psykiske forstyrrelser eller som passive mottakere (Skærbæk & Nissen, 2014, s. 24). Psykososial

kompetanse handler om å kunne se at det mennesket som ønsker og behøver hjelp inngår i en større sammenheng, og må ses som en helhet (Skærbæk & Nissen, 2014, s.13).

Den psykososiale tilnærmingen har som relevans for denne studien å peke på at enhver flyktning er unikt som menneske, og ifølge Skærbæk og Nissen (2014, s. 13) har de behov for å være og for å bli sett som et subjekt. Flyktningenes narrativer, deres egen forståelse av sin historie, sin livssituasjon, sine ressurser (Skærbæk & Nissen, 2014, s. 13) har i tillegg en vesentlig betydning for en raskere integrering i det norske samfunnet. På den andre siden spiller handlingskompetansen til flyktningkonsulentene en viktig rolle. Det er derfor viktig at de har kunnskap om forskjeller som ifølge Skærbæk og Nissen, (2014, s. 13) er basert på forhold som kulturell tilhørighet, etnisitet, kjønn og alder. En profesjonell og dyktig flyktningkonsulent kan utvikle sin evne til samhandling med flyktninger ved å anerkjenne at de er mennesker som har mistet sine etablerte sannheter knyttet til fysiske og emosjonelle opplevelser, kultur og tradisjoner. Granli-Aamodt (2003, s. 154-161) sier følgende: «*Anerkjennelse representerer en holdning der respekten for det andre mennesket og hans eller hennes opplevelser er grunnleggende*». Hun sier videre at ved å føle seg anerkjent av en annen som en selv anerkjenner, utvikles på denne måten selvtillit, selvrespekt og selvaktelse som et nøkkelbegrep for selvrealisering (Aamodt, 2003, s. 154-161).

Det er derfor viktig at flyktninger som mennesker behandles som subjekter og ikke som objekter. Når vi blir sett og snakket til som et objekt begrenses blant annet våre muligheter for utvikling (Skærbæk & Nissen 2014, s. 14). For å unngå denne patogene tilnærmingen er det viktig ifølge Skærbæk og Nissen (2014, s. 19) å vie oppmerksomhet til det psykososiale feltet som bringer begge parters nye kunnskap og ressurser i dialog.

2.2.2 Narrativer/fortellinger

«(...) Verden i høyeste grad er full av fortellinger som venter ikke bare på å bli fortalt, men også på å bli skrevet ned, gjenfortalt, lest og lest på nytt.» skrev Tamboukou (2014, s. 29) om narrativer. Ifølge Tamboukou (2014, s. 30) er narrativer et av samfunnsvitenskapenes viktigste interesseområder. Hun legger til at «*narrativer først og fremst er en psykososial tilnærming som med all tydelighet viser at individ og samfunn er*

uløselig forbundet med hverandre i en slik grad at det er umulig å skille mellom dem i en analyse» (Tamboukou, 2014, s. 31).

Del Busso (2014, s. 46) sier at gjennom fortelling gir vi mening til og konstruerer sammenheng i våre opplevelser, og hvem vi er i verden i relasjon til andre.

Med utgangspunkt i flyktingenes fortellinger/narrativer som på en rikholdig måte beskriver hendelser knyttet til flukt ønsker jeg å belyse flyktingenes egne historier med fokus på kroppslige opplevelser relatert til blant annet angst, varme, sult og tørst. Deretter retter jeg oppmerksomhet i oppgaven mot psykologiske forhold knyttet til tanker og følelser i forbindelse med frykt for tortur, og død. Videre belyses flyktingenes mening om egne perspektiver og ressurser relatert til sosialisering og mestringsstrategier, som ifølge deres refleksjoner er nødvendig for en raskere integrering i det norske samfunnet. Til slutt beskrives flyktningkonsulenters perspektiver relatert til deres arbeid med flyktinger. «Alle vet at den andre vi møter, alltid bærer på en unik historie (...)» sa Cavarero (2000), sitert i Tamboukou (2014, s. 39). I denne sammenhengen er det viktig å peke på at gjensidig anerkjennelse og respekt mellom flyktinger og flyktningkonsulenter spiller en vesentlig rolle i deres relasjon med hverandre.

Tamboukou (2014, s. 33) påpeker at narrativer må forstås som en sammenstilling av hendelser til en helhet. En narrativ forskning stiller spørsmål ved hvordan fortiden trekkes sammen når man forteller historier, hva er det som gir minnet tilgang til den rene fortiden, hvordan kulturelt bestemte minner bidrar i produksjonen og ikke minst fortellingen av historier.

Fortellinger skaper virkelighet (Tamboukou, 2014, s. 40) og er også effekter betinget av maktrelasjoner, kunnskap og lengsel. Derfor dreier narrativ forskning seg om fortellingens dannende makt til å skape virkelighet og ikke minst til å skape subjektet (Tamboukou, 2014, s. 40).

Det sentrale i den narrative tilnærmingen er erkjennelsen av det faktum at vi selv inngår som en del av den verden av fortellinger vi forsøker å forstå. Derfor kan det heller aldri settes opp et klart skille mellom forskningsprosessens subjekt og objekt (Tamboukou, 2014, s. 41-42).

Min intensjon i oppgaven er å bringe en ny innsikt i hvordan flyktninger i retroperspektiv beskriver flukt som en viktig strategi for et fritt nytt liv. Og hvordan de konstruerer mening om seg selv, potensialer og ressurser de har å tilby i sin nåværende verden.

2.3 Vitenskapsteoretisk perspektiv

Vitenskap er metoden mennesker bruker for å samle kunnskap om verden, og hvordan den henger sammen. Ifølge Gundersen (2017) er vitenskap et fagområde som er gjenstand for undersøkelse, studium eller forskning. Vitenskap stiller krav om fyllestgjørende bevis for eller begrunnelse av de påstander som fremsettes. «*Hvordan et vitenskapelig felt virker i samfunnet har sammenheng med hvordan feltet er relatert til andre felt, til det politiske, til det økonomiske, til andre vitenskaper*» (Slaatta, 2016). Vitenskapsteori er en vesentlig del av grunnlaget i all vitenskap. Denne oppgaven benytter fenomenologien og hermeneutikken som vitenskapsteoretiske design.

2.3.1 Fenomenologi

Begrepet fenomenologi er avledet av det greske verbet *phainstai* som oversatt til norsk betyr «læren om fenomenene» (Johannessen, Tufte & Christoffersen, 2016, s. 78).

Fenomenologi er et filosofisk og kvalitativt design. I en fenomenologisk tilnærming utforskes og beskrives mennesker og deres erfaringer med og forståelse av et fenomen (Johannessen, m.fl., 2016, s. 78).

Fenomenologisk metode brukes i oppgaven for å studere flyktninger som et omfattende fenomen. Hensikten er å gi en presis beskrivelse av flyktingenes egne opplevelser av flukten fra Afrika gjennom Sahara og over Middelhavet, samt deres egne perspektiver relatert til integrering og forståelse av den norske kulturen og det norske samfunnet.

«*Det er viktig å merke seg at ett og samme fenomen oppleves individuelt ut fra hver persons interesser, bakgrunn og forståelse*» (Johannessen, Tufte & Christoffersen, 2016, s. 78). I fenomenologien er mening et nøkkelord for at forskeren bestreber seg på å forstå mening med et fenomen sett gjennom en gruppe menneskers øyne (Johannessen, m.fl., 2016, s. 78). Målet med studien er å få økt forståelse for flyktingenes narrativer, og å få innsikt i deres nåværende livsverden. Når en handling tolkes, eller man blir fortalt, hva det som noen har sagt betyr, må handlingen eller ytringen ses i lys av en sammenheng (Johannessen, m.fl., 2016, s. 78). Fangen (2004), referert i Johannessen, Tufte og

Christoffersen (2016, s. 78) hevder at forskeren forstår mening gjennom de sammenhengene der meningen skapes. Med andre ord kan et sett av begreper bety noe i en sammenheng og noe helt annet i en annen, hevdet Fangen, (2004) sitert i Johannessen, m.fl., (2016, s. 78). For å forstå flyktninger og meningen med flukten, må jeg ifølge Johannessen m.fl., (2016, s. 79) forstå mennesker. Det er mennesker som konstituerer virkeligheten, ikke omvendt (Johannessen, m.fl., 2016, s. 79).

I fenomenologiske studier er forskeren opptatt av innholdet i datamaterialet (Johannessen, Tuft & Christoffersen, 2016, s. 171). Forskeren analyserer meningsinnholdet i det en informant forteller i et intervju. Datamaterialet leses fortolkende. På denne måten søker forskeren å forstå den dypere meningen i enkeltpersoners erfaringer (Johannessen, m.fl., 2016, s. 171). Johannessen, Tuft & Christoffersen (2016, s. 171) peker på at den fenomenologiske analysen er inspirert av den danske filosofen og fenomenologen Dan Zahavi, og den franske fenomenologen Maurice Merleau-Ponty. I en slik fenomenologisk analyse er forskeren opptatt av kroppslig, språklig og relasjonelt uttrykk inspirert fra kroppsfenomenologien til Merleau-Ponty (Johannessen, m.fl., 2016, s. 171).

«Kroppslighet kan defineres som den måten mennesker eksisterer i verden på: *«Vi er i verden i en kropp og lever gjennom opplevelser i relasjon til våre kroppslige sanser og kapasiteter (...) og på denne måten er personer kroppslige aktører som lever gjennom konkrete opplevelser i den materiale og sosiale verden (...)*» (Del Busso, 2014, s. 49-50).

Det er vel kjent at kulturelle og sosiale faktorer påvirker vår identitet. Vår primær- og sekundærsosialisering har innflytelse på kulturelle forhold i relasjoner med andre mennesker. Ifølge den anerkjente amerikanske antropologen Thomas Csordas sitter den kulturelle og sosiale arven dypt i våre tanker og holdninger, og er avgjørende for våre kroppslige reaksjoner.

Csordas (1994, s. 269) hevder at en *«cultural phenomenology begins with embodiment in which bodily experience is understood to be the existensial ground of culture and self, and therefore a valuable starting point for their analysis.* (Csordas, 1994, s. 269). *My body has its world or understand its world, without having to make use of my «symbolic» or «objectifying» funksjon* sa Ponty, (1962) sitert i Csordas (1994, s. 270).

Embodiment («being-in-the-world») is fundamentaly conditional, and hence we must speak of «existence» and «lived experience.» (...) the distincion between representation and

being-in-the-world corresponds to that between the disciplines of semiotics and phenomenology (...) The relation between textuality and embodiment as corresponding methodological fields belonging respectively to semiotics and phenomenology (Csordas, 1994, s. 12).

Ifølge Råheim (2002) peker Merleau-Ponty på at vår eksistensielle status er, at vi er i og bebor en verden som i utgangspunktet er sosial og kulturell. Hun mener at tenkningen om livsverdenen viser videre til en dyp og uoppløselig samhørighet mellom subjektet og omverdenen. Hun understreker at kroppsfenomenologien peker på at kroppen er vår primære erkjennelseskilde og alle handlingers subjekt.

Jeg mener at kulturfenomenologien til Csordas og artikkelen til Råheim er relevant for forståelsen av flyktingenes narrativer, siden teorien handler om forståelsen av kroppen som subjekt og erfaringer i vår sosial og kulturell virkelighet.

2.3.2 Hermeneutikk

Selve ordet hermeneutikk er av gresk opprinnelse (Krogh, 2009, s. 12). Det hadde i lengre tid vært hevdet at det greske verbet *hermeneuein* var beslektet med gudenavnet Hermes. Verbet *hermeneuein* har tre hovedbetydninger på gresk: *å uttrykke* (dvs. å utsi noe, å tale), *å utlegge* (dvs. å forklare og å fortolke) og *å oversette* (fra et språk til et annet) (Krogh, 2009, s. 12). Videre sier Krogh (2009, s. 13) at Aristoteles språkfilosofiske verk om de språklige uttrykkene er i seg selv en oversettelse som gjør et menneskes tanker forståelige for dem vedkommende taler til. De språklige formuleringene, «påstander» hevdet Aristotel kan være sanne eller falske. De språklige formuleringene het *Peri Hermeneias*, som på latin kalles *De Interpretation*. Det latinske ordet *interpretatio* ligget til grunn for alle begreper om å fortolke i moderne europeiske språk. Det er språket som er en fortolkning av tanker slik at de blir forståelige for andre (Krogh, 2009, s. 13).

Vi fortolker verden omkring oss, uansett om vi vil eller ikke (Ebdrup, 2012). Han sier videre at vi fortolker alltid omgivelsene våre hver gang når vi tenker, opplever eller gjør noe. «Ifølge den filosofiske hermeneutikken hviler all erkjennelse på fortolkning. Fortolkninger vil alltid finne sted blant mennesker. Derfor kan man ikke bevise at de til alle tider er sanne. Det endrer ikke ved at vi mennesker for det meste fortolker verden svært likt» (Ebdrup, 2012).

Hermeneutikken har stor innflytelse på kvalitativt fortolkningsarbeid. Hovedfokus innen hermeneutikken er forståelse og fortolkning (Brottveit, 2018, s. 129). I hermeneutikken er det viktig å forstå tekstens helhet ut fra den meningen den gir tekstens enkelte deler, og omvendt. Fortolkning av datamaterialets helhet påvirkes av hvordan enkeltdelene forstås (Brottveit, 2018, s.129). Krogh (2009, s. 28) sier at vi begynner å fortolke eller forklare handlingen og oppfatningene når vi ikke lenger forstår dem.

Brottveit (2018, s. 130) hevder at fortolkning skjer ved at forskeren forsøker å forstå hva datamaterialet forteller gjennom tydeliggjøring av meningsinnholdet (Brottveit, 2018, s. 130). Mitt mål i denne studien er å få en full forståelse av den transkriberte teksten, det vil si datamaterialet, og en helhetsforståelse av fenomenet flyktninger og flukt gjennom ørkenen og Middelhavet. Det er et mål som ifølge Krogh (2009, s 29) er umulig å nå, den er noe vi bare kan nærme oss. Schleiermacher sitert i Krogh (2009, s. 29) hevdet at å få en full forståelse av en tekst er en uendelig oppgave. Brottveit (2018, s. 139) påpeker at fortolkningsarbeidet handler om å kontekstualisere, kode eller kategorisere innhold. Dette arbeidet er grunnlag for nye forståelser av datamaterialets egne tolkninger.

Datolkningsens viktige trekk er at den reflekterer og problematiserer i formen. Den nye formulerte teksten som springer ut av forskerens fortolkningsarbeid er et viktig empirisk grunnlag for videre analyse av data (Brottveit, 2018, s. 140).

I Gadamer's teori om forforståelsen er det viktig at våre fordommer, vår forforståelse utgjør en helhet vi aldri kan overskue (Krogh, 2009, s. 54). Vår forståelseshorisont kan endre seg. Vi har alltid en horisont rundt oss, og den horisonten beveger seg med oss, men vi er ikke fanget av den horisonten. Innholdet i en horisont er ikke bare individuelt. Det dreier seg om å dele forutsetninger som er felles for medlemmene av en kultur, en periode (...) Den hermeneutiske sirkel blir på denne måten et forhold mellom to horisonter. Den ene er leserens horisont, den andre er den som blir representert av verket (Krogh, 2009, s. 55).

Den hermeneutiske fortolkningsprosessen forutsetter at forskeren er oppmerksom på blant annet betydningen av egen forforståelse (Brottveit, 2018, s. 131). Tolkningsforholdet mellom undersøkelsen, undersøkelsens kontekstuelle rammebetingelser og forskerens forståelse av helheten er del av alle sentrale faktorer i den hermeneutiske sirkelprosessen. Den hermeneutiske sirkel er en meningsskapende prosess som foregår i en hermeneutisk fortolkningsprosess (Brottveit, 2018, s. 131).

Det som kjennetegner hermeneutikken er forskerens intuisjon, innsikt og bevissthet på egne fordommer og forforståelse. Bevissthet om egne fordommer og en forforståelse er sentral hos Gadamer (Nilsson, 2016). Økt bevissthet om egne fordommer og forforståelse nås fram gjennom begrepet «Bildung» eller «dannelse». «Bildung» er den kunnskap og de erfaringer man har ervervet seg gjennom livet. En sentral dimensjon i Gadamers bildningsbegrep er dannelse av makt og moralsk bevissthet. «Dannelse» innebærer å ta ansvar for sin egen utvikling, men at man også har et ansvar for sitt medmenneske. Dannelse handler om det eksistensielt unike i mennesket selv (Nilsson, 2016).

3. HISTORISK TILBAKEBLIKK

Folk flytter. Dette er et historisk faktum (Brochmann, 2006, s. 9). «Så langt tilbake det finnes registreringer, har mennesker vært på vandring eller flukt. Vekslinger mellom faste bosettinger, oppbrudd og forflytninger i ulike former kjennetegner mennesker som art». Forlengelse av denne historien er dagens folkevandring (Brochmann, 2006, s. 9).

3.1 Innvandring

FNs befolkningskontor beskriver begrepet «immigrant» slik: «En immigrant er på samme tid både en emigrant og en immigrant, siden personen både reiser fra et sted og kommer til et sted» (Amundsen, 2015). I Norge brukes vanligvis ordet «innvandrere» om immigranter (Amundsen, 2015).

Brochmann (2006, s. 62) sier at begrepet «innvandrere» blir forbundet med «annerledes utseende» i de fleste forestillinger. Ordet «innvandrere» betyr for de fleste nordmenn det man etter hvert gjerne kaller «de nye innvandrere». Det er de som ikke har en vestlig bakgrunn og som har kommet til landet etter 1970-tallet. Det var først på 1980-tallet at «innvandrere» ble et allment brukt ord, i betydningen varig flytting til Norge (Brochmann, 2006, s. 72).

Brochmann (2006, s. 69) beskriver tre bølger i den nye innvandringen til Vest-Europa og til Norge. Den *første* begynte etter andre verdenskrig på kontinentet, og på 1960-tallet i Skandinavia. Hovedsakelig bestod denne bølgen av yngre enslige menn på jakt etter arbeid. Den *andre* bølgen var dominert av familieinnvandringen til den opprinnelige arbeidsmigranten, og som kom etter og etablerte seg i mottakerlandet. Den *tredje* bølgen besto av flyktninger og asylsøkere. Denne bølgen startet på slutten av 1970-tallet. Siden 1970-tallet har denne bølgen vokst med en vekslende intensitet (Brochmann, 2006, s. 69), og vokser fortsatt.

Ifølge Gursli-Berg og Myhre (2018) kan det grovt skilles mellom tre typer innvandrere:

1. Fagfolk som blir aktivt rekruttert til Norge (fordi det var vanlig å hente fagfolk innen industri, håndverk og handel i perioden fra middelalderen og frem til 1800-tallet).

2. Arbeidsinnvandrere som kommer på eget initiativ. Fra 1800 tallet til cirka 1920 kom mange arbeidere fra nabolandene: svenske, finske, og folk kalt «*kvener*» av finsk opprinnelse som kom fra Nord-Norge.

I 1960 tallet og frem til innvandringsstoppen i 1975 kom det arbeidskraft fra Sørøst Europa, Jugoslavia, Pakistan og Tyrkia.

3. Flyktninger og asylsøkere er den tredje type av innvandrere. En sterk økning i antall asylsøkere som kom til Norge var sensommeren 2015. Det totale antallet asylsøkere i Norge i 2015 var 31 145, hvorav de fleste med bakgrunn fra Afghanistan og Syria (Gursli-Berg & Myhre, 2018).

3.2 Asylsøkere, flukt og flyktninger

Migrasjon som fenomen innebærer både frivillig og ufrivillig flytting (Vevstad, 2017, s. 16).

«Gjennom historien, i alle kulturer og til alle tider, har mennesker flyktet fra krig, vold og forfølgelse. Innenfor en kristen kulturkrets er historien om Josef, Maria og Jesusbarnet velkjent. Familien måtte flykte fordi kong Herodes truet med å drepe alle guttebarn under to år. De fikk beskyttelse under Farao i Egypt og ble der til faren var over» (Vevstad, 2017, s. 10).

Etter andre verdenskrig var mange mennesker fordrevet fra sine hjemland i Europa (Seeberg, 2015, a). De søkte asyl i europeiske leirer drevet av FN. Flyktningene ble sendt videre til aktuelle mottakerland. Et av mottakerlandene var Norge. Det Norske Flyktningråd ble opprettet i 1953 og hadde som ansvar å ta imot flyktninger. De fleste av flyktningene bodde i leirer på den tiden. De fikk undervisning i norsk og samfunnskunnskap. De fikk verkstedsopplæring, og de fikk mat og litt lommepenger (Seeberg, 2015, a). Leirene ble opprettet av FNs høykommissær for flyktninger (UNHCR) under forutsetning at vestlige land ville opprette kvoter for å ta imot flyktningene (Seeberg, 2015). Delegasjoner fra mange land ble sendt til leirene for å plukke ut kvoteflyktninger (Seeberg, 2015, a).

Flyktningene i Norge, som etablerte seg og vokste fra slutten av 70-tallet og framover hadde andre forutsetninger for å tilpasse seg majoritetssamfunnet enn arbeidsmigrantene. De to største flyktninggruppene som kom først var vietnamesere og chilenerne (Brochmann, 2006, s. 66). Senere har større grupper fra Irak,

Sri Lanka, Somalia, Afghanistan, tidligere Jugoslavia, og Iran kommet og forsterket bildet av stort mangfold når man ser på gruppene under ett (Brochmann, 2006, s. 68-69).

I løpet av 1980-tallet økte antallet asylsøkere sterkt. De som søkte om politisk asyl i Norge kom fra Iran, Sri Lanka og Etiopia. De kom fra land der myndighetene forfulgte deler av sin egen befolkning (Seeberg, 2015, b). Norge tok imot flere tusen vietnamesiske flyktninger mellom 1975 og 1990. Disse ble kalt båtflyktninger. Til sammen kom omtrent 10 000 vietnamesere fram til midten av 1990-tallet (Seeberg, 2015, b). Det som kjennetegner bildet av asylsøkere i Norge mellom 1990 og 2001 er bilder av mennesker på flukt fra østblokkland og til det kapitalistiske Vesten etter at Berlin-muren falt i 1989. Krig og uro i det tidligere Jugoslavia, særlig krigen i Bosnia (1992-1995) førte til at hundretusener av mennesker var på flukt (Seeberg, 2015, b).

Mange millioner mennesker er på flukt på grunn av krig eller forfølgelse. Amundsen (2015) sier at halvparten av verdens flyktninger kommer fra Syria, Afghanistan, og Somalia. Mindre kjent er en flyktingestrøm av mennesker som rømmer fra Eritrea. FN-tall viser at de fleste flyktningene som kommer fra Eritrea er ungdommer. Mange flykter antakelig for å komme seg unna en streng militærtjeneste (Amundsen, 2015). Ifølge FN henvist i Amundsen (2015) nesten hver fjerde båtflyktning som kom over Middelhavet til Italia i 2014 var fra Eritrea. Det fullastede båtene over Middelhavet kjennetegner det europeiske flyktingebildet, med bilder av flyktninger som har druknet, eller som har blitt stanset av piggråd i Sentral Europa (Vevstad, 2017, s. 16).

OECD sin statistikk viser at Sveits og Norge var de to vestlige landene som tok imot flest innvandrere i 2012 i forhold til antall innbyggere. Sverige og Tyskland var de to europeiske landene som i 2014 tok imot flest flyktninger fra Eritrea (Amundsen, 2015). Artikkelen til Amundsen mener jeg er relevant for min oppgave, på grunn av at seks av åtte informanter/flyktninger som deltok i prosjektet opprinnelig er fra Eritrea.

I Norge bodde det ved inngangen til 2015 188 000 personer med flyktingbakgrunn med lovlig opphold. De 188 000 flyktningene kommer fra hele 169 forskjellige land, med flest fra Somalia, Irak og Iran (Statistisk sentralbyrå, 2015).

Ved inngangen til 2018 bodde det i Norge 228 161 personer med flyktningbakgrunn med lovlig opphold (Statistisk sentralbyrå, 2018). Av 228 161 er 35 513 overføringsflyktninger. Flyktningene utgjør en betydelig andel, 30,6 prosent, av innvandrerne i Norge, og de utgjør 4,3 prosent av landets folketall (Statistisk sentralbyrå, 2018).

4. METODE

Det er av vesentlig betydning at man presenterer sitt paradigme eller sitt teoretiske perspektiv i artikler, masteroppgaver eller lignende tekst-produkter, fordi et paradigme representerer den forståelseshorisont som man innehar. Det er ut fra det presenterte paradigme, det epistemologiske (erkjennelseslære/kunnskapslære) ståsted og de metodologiske overveielser datamaterialet innsamles, bearbeides og analyseres. Dette er en nødvendig del av forskningsprosessen, i det den legger premissene for det videre arbeidet. En bevisstgjøring av eget paradigme kan dermed sees som en forutsetning for å vurdere forskningens gyldighet (Lindström sitert i Nilsson, 2016).

4.1 Samfunnsvitenskapelig metode

Mennesker forholder seg på sett og vis til to «verdener» (Johannessen, Tufte & Veiden 2006: gjengitt i Johannessen, Tufte & Christoffersen 2016, s. 23). Hvert enkelt individ er sentrum i sin egen verden, som betegnes som den «lille verden». Samtidig er hvert individ en del av en større helhet i den «større verden», verden som finnes utenfor oss selv. (Johannessen, Tufte & Christoffersen, 2016, s. 23). Samfunnsvitenskapelig metode dreier seg om hvordan vi skal gå fram for å få informasjon om den sosiale virkeligheten, og hva denne informasjonen forteller oss om samfunnsmessige forhold og prosesser. En sentral del av empirisk forskning er å samle inn, analysere og tolke data. Systematikk, grundighet og åpenhet er de viktigste kjennetegnene ved metode/empirisk forskning (Johannessen, m.fl., 2016, s. 25).

Johannessen, Tufte og Christoffersen (2016, s. 27) peker på at naturvitenskapene hovedsakelig forholder seg til fenomener uten evne til kommunikasjon og forståelse av seg selv og sine omgivelser. Studieobjekter i naturvitenskapelig forskning er blant annet atomer, gener, celler eller dyr. På den måten er naturforskere tilskuere til det som studeres (Johannessen, m.fl., 2016, s. 27).

På den andre siden er samfunnsvitenskapens studieobjekt svært komplekst (Johannessen, m.fl., 2016, s. 27). I dette studieprosjektet er flyktningeproblematikk som studieobjekt svært komplekst. Det består av flyktninger som kommuniserende og tolkende subjekter som har meninger og oppfatninger om både seg selv og andre (Johannessen, m.fl., 2016 s. 27). De er mennesker som har opplevd eksil under ekstremt farlige forhold. For å finne ut

mer om opplevelser av flukt bruker jeg i studien den kvalitative metoden som ifølge Johannessen, Tufte og Christoffersen (2016, s. 28) er særlig hensiktsmessig hvis vi skal undersøke fenomener som vi ikke kjenner særlig godt, og når vi ønsker å forstå disse fenomenene mer fyldig.

4.1.1 Kvalitative tilnærminger

Den samfunnsvitenskapelige metodelæren skiller mellom kvantitative og kvalitative metoder (Johannessen, Tufte & Christoffersen, 2016, s. 27). I en kvantitativ tilnærming er man opptatt av å telle fenomener og å kartlegge utbredelse. Et eksempel på en kvantitativ tilnærming er spørreundersøkelser (Johannessen, m.fl., 2016, s. 28). Kvalitative metode handler om kvalitet eller spesielle egenskaper ved det fenomenet som studeres. Den brukes særlig hvis vi undersøker fenomener med spesielle mønstre og ønsker å få mer detaljert og nyansert informasjon om det fenomenet som studeres (Johannessen, m.fl., 2016, s. 28).

Jacobsen (2010, s. 56) beskriver kvalitative data slik: «*Den enkleste definisjonen på kvalitative data er at dette er data i form av ord, setninger og uttrykk*». Dataen samles inn på gjennom samtaler med mennesker, eller gjennom andre former der mennesker uttrykker seg muntlig eller skriftlig. På denne måten er det mulig å fange opp variasjoner og nyanser. Å samle inn kvalitative data kalles ofte en åpen metode. Åpenhet gjør at kvalitative data egner seg å utforske. Man går fra empiri til teori, og det er empirien som skal danne utgangspunkt for teorien (Jacobsen, 2010, s. 56).

Utgangspunktet i denne studien er nysgjerrighet i forbindelse med fenomenet om asylsøkere/flyktninger og flukt, og flyktningers opplevelse av hverdagsvirkeligheten knyttet til utfordringer i forbindelse med integrering i det norske samfunnet. For å svare på problemstillingen, og å få fram en helhetlig beskrivelse av fenomenet benyttes studien av det intensive/kvalitative designet. Kvalitative design er rettet mot å gå i dybden på noe, enten et spesielt fenomen eller et spesielt tilfelle, og er relevant til undersøkelse der man studerer relativt få enheter (Jacobsen, 2010, s. 55-56). I oppgavens tilfelle ble data/empiri innsamlet gjennom kvalitative intervjuer med åtte flyktninger, og fire flyktningskonsulenter fra fire kommuner i Østlandet. Målet mitt var å intervjuer både jenter og gutter fra forskjellige afrikanske land, kulturer og tradisjoner. Intervjuene ble gjennomført på en skole for voksenopplæring. Det var bare to jenter som stilte opp til intervjuer. Så var det tilfeldig at seks gutter jeg fikk intervjuer var fra Eritrea. Jeg valgte å intervjuer flere

flyktninger for å få et variert bilde av hvordan de tilpasser seg, og skaper seg et meningsfullt liv i et fremmed land, med fremmed språk, kultur og tradisjoner. Hensikt med undersøkelsen var å få vite og å forstå mer om fenomenet.

4.1.2 Det kvalitative intervjuet

«Hvis du vil vite hvordan folk oppfatter verden og livet sitt, hvorfor ikke spørre dem?» (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 18). Det finnes mange former for samtale i dagliglivet, i litteraturen og i faglig sammenheng (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 21). Det kvalitative forskningsintervjuet som samtale søker å forstå verden sett fra intervjupersonenes side. Målet er å få frem betydningen av folks erfaringer og å avdekke deres opplevelse av verden. Gjennom det kvalitative forskningsintervjuet skapes meninger om og forståelse av et bestemt emne (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 20).

Kvalitative intervjuer er den mest brukte måten å samle inn egne data på. Gjennom den fleksible metoden får vi mer fyldige og detaljerte beskrivelse av det vi studerer (Johannessen, Tufte & Christoffersen, 2016, s. 145). Sosiale fenomener er komplekse, og det kvalitative intervjuet gjør det mulig å få fram kompleksitet og nyanser. Gjennom samtaler kan mennesker forstå hverandre, få mer kunnskap om temaet som studeres og individets egne erfaringer, opplevelser og refleksjon over sin situasjon. Det er samtalen som gir innblikk i personers livsverden, gjennom historier og fortellinger. Registrering av svar fra informantene utgjør data eller empiri (Johannessen, m.fl., 2016, s. 145).

I all samfunnsforskning, både i kvantitative og kvalitative studier er en viktig del å velge ut hvem som skal være med i en undersøkelse. I kvantitative studier er en opptatt av tilfeldig utvalg av respondenter, mens i kvalitative studier ønsker vi å komme nær innpå personer i den målgruppen vi er interessert i å vite noe om (Johannessen, m.fl., 2016, s. 113). Hensikten med kvalitative intervjuer er fyldige beskrivelse av hvordan informanter oppfatter virkeligheten rundt seg. På denne måten kan problemstillingen belyses fra flere sider (Johannessen, m.fl., 2016, s. 113).

Problemstillingen som preger denne undersøkelsen handler som kjent om flyktninger. For å kunne få et helhetlig bilde av det omfattende fenomenet baserer datagrunnlaget mitt seg derfor hovedsakelig på intervjuer med nettopp denne gruppen. I tillegg har jeg samlet opp opplysninger fra flyktningkonsulenter som har erfaring innen arbeidet med flyktninger fra

7 til over 16 år. Dessuten har jeg benyttet meg av teoriene som er relevante til studien, norske tidsskrifter og forskningsartikler.

4.2 Forskningsprosess

Forskning er en kumulativ prosess (Johannessen, Tufte & Christoffersen, 2016, s. 34). Det er en forutsetning at forskere, og studenter, orienterer seg i aktuell forskning når det skal gjennomføres undersøkelser (Johannessen, m.fl., 2016, s. 35).

4.2.1 Datainnsamling

Data er avhengig av forforståelse. Alle mennesker møter verden med en forforståelse, med kunnskaper og oppfatninger om virkeligheten, som ofte brukes ubevisst i tolkning av det som skjer rundt oss (Johannessen, Tufte & Christoffersen, 2016, s. 34).

Når vi samler inn kvalitative data er det viktig at den som undersøkes skal få uttrykke seg med sine egne ord, og på sin egen måte (Jacobsen, 2010, s. 56). Ifølge Kvale og Brinkmann (2015, s. 182) fokuserer narrative intervjuer på de historiene intervjupersonene forteller, på handlingene, og oppbygningen av fortellingene.

For å kunne svare på problemstillingen relatert til flyktningeproblematikk som fenomen, ble datamaterialet samlet gjennom individuelle intervjuer med flyktninger. Datagrunnlaget mitt baseres på narrativer om flukt, og utfordringer i forbindelse med integrering i det norske samfunnet. Det er flyktingenes opplevelser og erfaringer som har gitt sitt preg i denne studien gjennom narrativer.

For å få mer detaljerte og fylldige beskrivelser knyttet opp mot flyktingenes utfordringer de møter i etableringsfasen, har jeg gjennomført supplerende intervjuer med flyktningkonsulenter i fire kommuner i Østlandet. Jeg anså at flyktningkonsulentene kunne bidra til en dypere innsikt i utfordringer flyktingene møter i integreringsprosessen i norske kommuner.

4.2.2. Utvalgsstørrelse

Når vi jobber kvalitativt, forsøker vi å få mye informasjon (data) om et begrenset antall informanter (Johannessen, Tufte & Christoffersen, 2016, s. 114). Det er ofte vanskelig å avgjøre på forhånd hva som vil være nok intervjuer eller observasjoner i en studie, og hvor stort et kvalitativt utvalg bør være. Utvalget avhenger også av problemstilling og metodisk

tilnærming. I teorien finnes ingen øvre eller nedre grense for antall intervjuer eller observasjoner (Johannessen, m.fl., 2016, s. 114).

Malterud henvist til i Johannessen, Tufte & Christoffersen (2016, s. 114) sier at det ikke er uvanlig med et utvalg på 10 til 25 informanter, noe som er typisk for mindre prosjekter og pilotprosjekter. Som regel er det et spørsmål om hvor mange observasjoner eller intervjuer det er praktisk mulig å gjennomføre (Johannessen, m.fl., 2016, s. 114). Særlig, hvis vi har begrenset økonomi og tid, som er tilfelle med studentprosjekter, begrenser vi oss til færre intervjuer eller observasjoner (Johannessen, m. fl., 2016, s. 114).

Denne teorien om utvalgsstørrelse er grunnlaget for mitt studentprosjekt. Datamaterialet i denne undersøkelsen er basert på 12 intervjuer som inneholder rikelige og varierte opplysninger innhentet fra informantene (flyktninger og flyktningkonsulenter). Jeg har intervjuet så mange personer, jeg mente var nok til at jeg kunne belyse min problemstilling. Med andre ord har jeg ifølge Kvale og Brinkmann (2015, s. 148) gjennomført intervjuer inntil metningspunktet ble nådd.

4.2.3. Utvalgsstrategi og rekrutteringsprosess.

I *kvantitative* undersøkelser trekkes utvalget ofte tilfeldig, slik at det er mulig å gjøre statistiske generaliseringer. Ifølge teorien representerer et utvalg den populasjonen det er trukket fra (Johannessen, Tufte & Christoffersen, 2016, s. 116). På den andre siden er hensikten med *kvalitative* undersøkelser å få mest mulig kunnskap om fenomenet og om fenomenets kontekst (Johannessen, m.fl., 2016, s. 116). Flyktninger som fenomenet preger denne oppgaven. Dermed er hensikten med oppgaven å få vite mer og å få utvide min tidligere kunnskap om tematikken.

Rekruttering av informanter i kvalitative undersøkelser har et klart mål som i metodelitteraturen kalles for *strategisk utvelgelse* av informanter (Johannessen, m.fl., 2016, s. 116). I en strategisk utvelgelse bestemmer forskeren seg for hvilken målgruppe som må delta i undersøkelsen for at han skal få samlet nødvendig informasjon. Det neste steget er å velge ut personer fra målgruppen som skal delta i undersøkelsen. (Johannessen, m.fl., 2016, s. 117).

I denne undersøkelsen ble det gjennomført intervjuer med to målgrupper: flyktninger og flyktningkonsulenter. Jeg har strategisk valgt disse to målgruppene fordi de har erfaring og

kunnskap om feltet. På den måten kunne de gi meg relevant og fyldig informasjon i forbindelse med problemstillingen. For å komme i kontakt med flyktninger som aktuelle informanter for undersøkelsen, har jeg vært i kontakt med en erfaren lærer som jobber på en grunnskole for voksne personer. Skolen gir voksenopplæring etter opplæringsloven til voksne med behov for grunnskole og spesialundervisning på grunnskolens område. Voksne må fullføre fagene: norsk, engelsk, matematikk, naturfag og samfunnsfag for å få grunnskolevitnemål. Grunnskolevitnemålet gir mulighet til å søke videregående opplæring.

Etter at jeg fikk tillatelse av rektor på skolen for å gjennomføre undersøkelsen, fikk jeg anledning til å introdusere meg selv og mitt prosjekt. Læreren som kontaktperson bisto med å rekruttere ni informanter, tre jenter og seks gutter. Selv om informantene var ganske travle i forbindelse med forberedelse til eksamen i matematikk, var de villige til å stille opp i prosjektet. To av informantene fikk tillatelse til å forlate klassen under matematikk undervisning for å gjennomføre intervjuet. Fire av informantene ble intervjuet i løpet av friminuttet, og to av dem etter at skoledagen var over. En av ni personer (en jente) som stilte opp i prosjektet kunne ikke være med, på grunn av at hun ikke hadde flyktningbakgrunn. Det var ingen av de andre informantene som trakk seg før intervjuet. Alle informantene/flyktningene som stilte opp ble intervjuet i desember i 2017. I forbindelse med rekruttering av flyktningkonsulenter hadde jeg avtalt selv en samtale med en av flyktningkonsulenter. I relasjon med andre intervjuer med flyktningkonsulentene, benyttet jeg meg av snøballmetoden som rekrutteringsstrategi. Det tok omtrent fire måneder før intervjuprosessen med flyktningkonsulentene ble ferdig. Grunnen til at det tok så lang tid var at en av flyktningkonsulentene hadde et ganske langt sykefravær, og at flyktningkonsulentene måtte prioritere oppgaver på jobb framfor intervjuer.

4.2.4 Gjennomføring av intervjuer

Samtalen gir innblikk i personers livsverden (verden sett fra informantens synspunkt) gjennom fortellinger og historier (Johannessen, Tufte & Christoffersen, 2016, s. 145).

Denne undersøkelsen er basert på semistrukturerte eller delvis strukturerte intervjuer tematisk organisert. Semistrukturert intervju baserer seg på ulike temaer med generelle spørsmål som besvares under intervjuet (Johannessen, m.fl., 2016, s. 148).

Semistrukturerte intervjuer har gitt meg mulighet til å få frem kompleksiteten og et helhetlig bilde av flyktningefenomenet. Jeg hadde på forhånd utarbeidet to intervjuguider,

en for flyktninger og en for flyktningkonsulenter. Intervjuguidene ble utviklet på basis av min forkunnskap framskaffet gjennom lesning av litteraturen, tidligere forskning og noen statlige og kommunale dokumenter. Under intervjuene med flyktningene endret jeg noen av temaene da disse ikke var relevante for en person som kom til Norge som kvoteflyktning. Noen av temaene ble ikke aktuelle i det hele tatt.

Jeg har benyttet meg av en-til-en intervjuet, som ifølge Johannessen, Tufte og Christoffersen (2016, s. 145) har gitt meg fyldige og detaljerte beskrivelser av informanternes forståelse, oppfatninger, meninger og refleksjoner knyttet til tematikken. En til en intervjuer brukes når temaet som diskuteres er intimt eller personlig eller det er mange temaer som skal diskuteres (Johannessen, m.fl., 2016, s. 146).

Intervjuene med flyktningene ble gjennomført på en grunnskole for voksenopplæring i en nærliggende kommune. Læreren som bistod meg med rekruttering av informantene, tilbød meg og informantene et klasserom på skolen for å gjennomføre intervjuene. Jeg opplevde at informantene var positive til å delta i prosjektet. Jentene kom smilende inn på klasserommet der intervjuet fant sted. De viste meg tillit slik at jeg umiddelbart kunne begynne med intervjuet. De svarte på spørsmålene, ganske trygge og avslappet. Med guttene var det litt annerledes. Fem av seks gutter var svært reservert i begynnelsen, så jeg måtte gjenta at formålet med intervjuene var relatert til mitt prosjekt og masteroppgaven. Jeg brukte noen minutter til å snakke litt mer om min studie og prosjektet før jeg begynte å intervjuer. Etterpå var det lettere å intervjuer, da tilliten var etablert mellom oss. En av guttene som kom inn til intervjuet virket veldig interessert i mitt arbeid. Han ønsket å få vite mer om prosjektet fordi han hadde en plan om å studere medisin. Intervjuene med flyktningkonsulentene fant sted på arbeidsplassen deres. Jeg ble godt mottatt av flyktningkonsulentene. Jeg opplevde at det var meget lærerik for meg å snakke med dem, fordi de var åpne og villige til å formidle den kunnskapen de hadde i arbeidet med flyktningene. Dessuten var flyktningkonsulentenes refleksjoner over deres eget arbeid svært nyttig for meg i forbindelse med mine egne refleksjoner. Disse intervjuene både med flyktningene og flyktningkonsulentene varte mellom 45 minutter og 1 time. I etterkant ble intervjuene omgjort til tekst.

4.2.5. Transkribering og analyse

Det var tidskrevende å transkribere de tolv intervjuene jeg gjennomførte i forbindelse med masteroppgaven. Min uerfarenhet, språket og dialekten var blant utfordringene knyttet til

det krevende arbeidet. Jeg transkriberte manuelt og brukte cirka 5-6 timer per intervju. Som forsker har jeg tilstrebet å transkribere beskrivelsene av historiene slik de ble formidlet. Sagt på en annen måte har jeg prøvd så mye som mulig, å være påpasselig og nøyaktig med transkriberingen. Min transkribering inkluderer alt som ble sagt i intervjuene. Den nonverbale kommunikasjonen som pauser, sukk, lyder som hm, ah og lignende er ikke inkludert i transkriberingen. Den ble bare brukt i transkriberingen av det første intervjuet. For å bli godt kjent med datamaterialet, som består av 83 sider, har jeg hørt på intervjuene flere ganger. Etter at jeg ble ferdig med transkriberingen skrev jeg et sammendrag av hvert intervju for å trekke ut den meste interessante og relevante informasjonen, som grunnlag for analyse.

Med utgangspunkt i en tematisk analyse og fenomenologisk tilnærming har jeg kommet fram til tre hovedkategorier som kunne hjelpe meg med å belyse problemstillingen. Hovedkategoriene eller kodene i undersøkelsen ble det samme som forskningsspørsmålene. For å ha orden på datamaterialet brukte jeg fargekoder på de forskjellige hovedkategoriene. Å redusere datamaterialets kompleksiteter var det et krevende arbeid. I begynnelsen var det vanskelig å skille mellom hva det var viktig, og hva som var mindre viktig. Etter at jeg forholdt seg til det jeg mente var viktig og relevant for hovedkategorier, oppstod under hvert hovedtema undertemaer i kodingen. Deretter begynte jeg med prosessen relatert til tolkning av funnene ved å bruke den hermeneutiske spiralen. Det jeg kommet fram til gjennom analysen og drøftingen, ble ifølge Brottveit (2018, s. 141) vurdert og diskutert i lys av egen empiri, og eksisterende teori. Analysen og min fortolkning av intervjumaterialet presenteres i kapitlene 5, 6, og 7.

4.3 Evaluering av kvalitative undersøkelser

Innenfor kvalitativ forskning brukes reliabilitet og ulike validitetsformer som kriterter for kvalitet (Johannessen, Tufte & Christoffersen, 2016, s. 231).

Undersøkelser skal alltid forsøke å minimere problemer knyttet til pålitelighet (reliabilitet) og gyldighet (validitet). Som en kvantitativ metode må også kvalitative metoder underkastes en kritisk diskusjon når det skal vurderes om resultatene er gyldige og til å stole på (Silverman, henvist i Jacobsen, 2010, s. 143). For å drøfte kritisk, har reliabilitet og validitet betydning i forbindelse med kvaliteten på de dataene vi har samlet inn (Jacobsen, 2010, s. 143).

4.3.1 Pålitelighet (reliabilitet)

I et forskningsarbeid knytter seg reliabilitet til undersøkelsens data: hvilke data som brukes, hvordan de samles inn, og hvordan de bearbeides (Johannessen, Tufte & Christoffersen, 2016, s. 231). Krav om reliabilitet er lite hensiktsmessig innenfor kvalitativ forskning. Først og fremst er det ofte samtalen som styrer datainnsamling. For det andre er observasjoner kontekstavhengige og klart verdiladet. Det vil være umulig for en annen forsker å plagiere en annen forskers kvalitative forskning. Ikke minst bruker man som forsker seg selv som instrument i en kvalitativ undersøkelse (Johannessen, m.fl., 2016, s. 231-232).

Flyktningenes egne narrativer, og flyktningkonsulentenes refleksjoner og oppfatninger om fenomenet, danner datamaterialet i denne undersøkelsen. Dessuten har mine opplevelser, erfaringer, holdninger og min kunnskap satt sitt preg på innsamlingen av data (under intervjuet med informantene, og under fortolkningen av funn). Min uerfarenhet har også preget intervjuene. I forarbeidet av datainnsamling leste jeg om kvalitative metoder for å forberede meg godt til prosjektet. Gjennom lesning av litteratur knyttet til temaet og forskningsartikler har jeg fått en bedre forståelse av hvordan kunnskap produseres. Jeg var også grundig med utformingen av spørsmålene i intervjuguidene. Jeg tenkte ikke så mye over utfordringer som kan oppstå underveis på ulike stadier av forskningsprosessen. Utfordringene kom da intervjuene startet. I løpet av det første intervjuet følte jeg meg meget nervøs og usikker. Da jeg senere reflekterte over situasjonen, var jeg bevisst på at jeg var opptatt av å lese spørsmålene fra intervjuguiden, å tolke det flyktningen sa, og å notere korte stikkord. I tillegg sjekket jeg ofte om opptakeren virket normalt. Oppmerksomhet av alt dette under intervjusituasjonen gjorde at jeg mistet fokus på observasjonen av flyktningenes kroppsspråk og deres væremåte. Etter det tredje intervjuet følte jeg meg mer sikker og trygg i intervjusituasjonen. Jeg var mer klar over det som foregikk i interaksjonen mellom meg og informantene. Jeg lot dem snakke fritt, uten å skape brudd i det de fortalte meg. På den måten fikk jeg mange lange og gode svar. Dessuten fikk jeg muligheten til observasjon og tolkning av informantenes utsagn og kroppsspråk mens de svarte på spørsmålene.

Alle intervjuene i prosjektet er like, ved at de er basert på samme tematikken, men de adskiller seg fra hverandre ved at hver enkelt flyktning fortalte sin historie på sin egen måte. Det er derfor ikke mulig at jeg har plagiert den andre forskning, eller at en annen

forsker plagierer denne undersøkelsen. Grunnen til dette er at alle forskere har ulik tilnærming til undersøkelse, og ulik erfaringsbakgrunn (Johannessen, Tufte og Christoffersen 2016, s. 232). Ikke minst har de ulike måter til å tolke datamaterialet på (Johannessen, m.fl., 2016, s. 232).

4.3.2 Gyldighet (validitet)

Ifølge Johannessen, Tufte og Christoffersen (2016, s. 232) dreier validitet i kvalitative undersøkelser seg om forskerens evne til å representere funn på en riktig måte, slik at funnene reflekterer formålet med studien og representerer virkeligheten.

Overførbarhet (ekstern validitet) handler om hvorvidt en lykkes i etablering av beskrivelser, begreper, forklaringer og fortolkninger som er relevant og nyttig på andre områder enn det som studeres (Johannessen, Tufte & Christoffersen, 2016, s. 233).

Min undersøkelse av flyktingenes historier relatert til flukt, og utfordringer i forbindelse med integrering i Norge, er basert på subjektive og personlige opplevelser av fortiden, nåværende utfordringer, og refleksjoner relatert til fremtiden. Flyktingenes historier er supplert med meninger og uttalelser av flyktingkonsulenter som er rike på kunnskaper om feltet, og har lang erfaring i arbeidet med flyktinger. Flyktingkonsulenters kunnskap, og kunnskapen frembrakt gjennom min undersøkelse kan få betydning for profesjonelle/ansatte som jobber tett med flyktinger. Resultater fra min undersøkelse gir en utvidet forståelse av temaet om flyktinger jeg studerte. Resultatene lar seg overføre til andre kontekster fordi de inneholder rik informasjon om konteksten. Denne forskningen mener jeg har sin validitet, fordi det er samsvar mellom datamaterialet og teoriene jeg anvender for å styrke funnene. Dessuten svarer datamaterialet til min intensjon med undersøkelsen. Ikke minst gir dataene informasjon som er treffende for flyktingfenomenet jeg undersøkte.

4.4. Etikk og forskningsetiske retningslinjer

Begrepene etikk og moral har greske og latinske røtter (Eide & Skorstad, 2008, s. 40). Begrepene brukes om hverandre, og henviser til skikk og bruk. Moral henviser til den praktiske og utøvende siden, mens etikk henviser til den reflekterende siden av fenomenet (Eide & Skorstad, 2008, s. 40). Etikk er transdisiplinær og gjelder alle mennesker, og er like praktisk og virkelig som forskning (Skærbæk & Nissen, 2014, s. 21). Den etiske dimensjonen som omfatter oss alle, springer ut av menneskets ontologiske eksistens.

Derfor har vi alle ansvar for å gjøre hva vi kan for at det andre mennesket kan utvikle sitt potensial (Skærbæk, 2014, s. 176).

Den nasjonale forskningsetiske komite for samfunnsvitenskap og humaniora-(NESH) ble oppnevnt av Kirke-, utdannings-og forskningsdepartementet og har fungert siden 1990. Komiteen utviklet retningslinjer for forskningsetikk for fagområdene samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi. Retningslinjene ble sist oppdatert i 2016 (De nasjonale forskningsetiske komiteene-(NESH), 2016). NESH sørger for at de forskningsetiske retningslinjene er gode verktøy for å fremme god og ansvarlig forskning. I 2007 ble komiteen hjemlet i forskningsetikkloven (NESH, 2016).

Ny forskningsetikk lov ble satt i kraft i mai 2017. Loven skal styrke det forskningsetiske arbeid i norsk forskning, gjennom lovfesting av forskeres og forskningsinstitusjoners ansvar (Lovdata, 2017). Når forskeren behandler personopplysninger i forskningen, må dette meldes til personvernombud. Dessuten kreves det konsesjon fra Datatilsynet eller tilråding fra et personvernombud (NESH, 2016).

Jeg sendte forskningsprosjekt beskrivelsen til Norsk senter for forskningsdata-(NSD) i juni 2017. Tilbakemelding fra NSD om behandling av personopplysninger fikk jeg den 6. august i 2017. Det ble vurdert at informasjonsskrivet var godt utformet, og at Personvernombudet tilrådte at prosjektet kunne gjennomføres.

For å kunne gjennomføre prosjektet måtte jeg ifølge (NESH, 2016) arbeide ut fra en grunnleggende respekt for mine informanter. Det vil si at min plikt var å sikre frihet og selvbestemmelse.

Johannessen, Tufte og Christoffersen (2016, s. 85) peker på at det er særlig tre typer hensyn som er vesentlig når det gjennomføres undersøkelse: 1) informantens rett til selvbestemmelse og autonomi innebærer at den som deltar i undersøkelsen, skal kunne bestemme over sin deltakelse; den skal være informert om krav til frivillig samtykke, og at personen kunne trekke seg fra undersøkelsen uten noe ubehag eller negative konsekvenser. 2) forskerens plikt til å respektere informantens privatliv. Dette innebærer blant annet at deltakerne skal kunne kontrollere hvorvidt informasjonen om dem skal være tilgjengelig for andre. Dessuten skal deltakerne kunne være sikker på at forskeren ivaretar konfidensialitet og ikke bruker opplysninger om deltakerne. Dette for å unngå at personer

som er med i undersøkelsen kan identifiseres. 3) forskerens ansvar for å unngå skade innebærer at den som deltar i undersøkelse utsettes for minst mulig belastning (innebærer vurdering om datamaterialet kan berøre sårbare og følsomme områder (Johannessen, m.fl., 2016, s. 85).

Etiske overveielser skal gjennomsyre hele undersøkelsesprosessen. Nettopp dette er noe en forsker må ha i bakhodet når det tas metodiske valg (Jacobsen, 2010, s. 38).

Under hele undersøkelsesprosessen har jeg prøvd å ivareta de moralske og etiske reglene og prinsipper på en forsvarlig måte.

Informantene i begge målgrupper fikk muntlig og skriftlig informasjon om studiens hensikt. Tre av fire flyktningkonsulenter har mastergrad selv og var innforstått med at hvert forskningsarbeid er knyttet opp mot forskningsetiske retningslinjer. Til tross for det, ble alle som deltok i prosjektet informert om deres rett til selvbestemmelse. Jeg har særlig gitt tilstrekkelig informasjon til flyktninger om hva det innebærer å delta i prosjektet. Samt at de får uekte/fiktive navn i oppgaven. Med andre ord har jeg brukt pseudonymer istedenfor faktiske navn. Med hensyn til anonymitet knyttet til flyktningkonsulentene vil ikke informantens alder, utdanning og erfaring presenteres i oppgaven.

I tillegg ble alle som deltok i prosjektet informert om at de kunne avstå fra å delta i prosjektet, samt at de hadde rett til å avbryte sin deltakelse uten at dette fikk noen negative konsekvenser. Informantene ble muntlig oppfordret til å ta kontakt med meg eller min veileder ved eventuelle spørsmål. Deretter informerte jeg dem om min plikt til å respektere deres privatliv, og mitt ansvar relatert til vurdering, og presentasjon av datamaterialet. Vedrørende privatliv spurte jeg ikke informanter om intime forhold, eller andre temaer som kunne føre til ubehag. På den måten har jeg ifølge (NESH, 2016) forebygget krenkelser av personlig integritet. Jeg har også sagt at informasjonen om de som deltar i undersøkelsen, eller kommuner de bor/jobber i skulle ikke gjenkjennes i min oppgave. Og at den ikke skulle formidles videre på den måten som kunne identifisere informanter. Ingen av informanter/flyktninger ble utsatt for alvorlige eller urimelige belastninger. Ingen ble spurt om temaer som kunne føre til re-traumatisering, eller utsette dem for krenkelse. Dessuten informerte jeg at mitt forskningsmateriale skulle oppbevares forsvarlig og utilgjengelig for uvedkommende. Jeg var veldig påpasselig med formidling av informasjonen til flyktningene. Informasjonen ble gjentatt for å sikre at den ble forstått. Til slutt fikk deltakerne informasjon om at alt datamaterialet, personlige og sensitive

opplysninger skulle ivaretas på en trygg og forsvarlig måte, og at materialet skulle slettes når studien var avsluttet.

Etter at informantene hadde gitt klart og tydelig uttrykk for at de var innforstått med hva det innebar å delta i prosjektet, signerte de samtykkeskjemaer. Med tillatelse fra informantene, ble intervjuene tatt opp på digital diktafon.

4.5 Refleksivitet som bevisstgjøringsprosess

«*To be a critically reflective practitioner has become a popular concept in many professions* (Askeland, 2006)». Kritisk refleksjon er en innfallsvinkel til å stille seg kritisk til fagets kunnskapsgrunnlag, som kan bidra til utvikling av et nytt (Askeland, 2006). *Kritisk* kommer av det greske ordet *kritikk* og betyr å kunne skille mellom sant og falsk, gyldig og ugyldig (Askeland, 2006). I vitenskapelig sammenheng betyr kritikk en vurderende eller dømmende gransking, men sier ikke noe om på hvilken basis kritikken blir utført (Askeland, 2006). *Refleksjon* kommer av det franske ordet *flechir*, som betyr snu/bøye tilbake til seg selv (Jørgensen (2003), referert i Askeland (2006)). Han påstår videre at gjennom våre refleksjoner skaper vi meninger eller forandrer forståelse av det som skjer rundt oss.

Taylor og White beskriver kritisk refleksjon som en refleksiv prosess, og sier at refleksjon og refleksivitet har samme lingvistiske opphav, men har noe ulik betydning i forskning og kunnskapsproduksjon (Askeland, 2006). Refleksivitet er ikke det samme som refleksjon (Del Busso 2014, s. 48). Refleksjon er knyttet opp mot en nøye og kritisk gjennomtenking av egen praksis, mens refleksivitet inkluderer mer radikale vurderinger knyttet til den moralske og personlige dimensjonen i arbeid (Gjeitnes & Tronvoll, henvist i Del Busso 2014, s. 48).

Del Busso (2014, s. 59) sier at refleksivitet kan beskrives som en praktisk ferdighet som består i en kontinuerlig bevisstgjøringsprosess. Denne bevisstgjøringsprosessen er mer dyptgående og omfattende enn å reflektere over det arbeidet man gjør (Del Busso, 2014, s. 59).

I et forskningsarbeid er refleksivitet viktig for å skape et møte som oppleves som trygt for informantene. I tillegg er det viktig å produsere tolkninger som er etiske og rettferdige med tanke på det informantene formidler (Del Busso, 2014, s. 60).

Folk har svært ulike strategier for å takle sterke inntrykk (Stenmark & Aarethun, 2014, s. 144). Å kjenne seg selv og sine egne reaksjoner etter noen alvorlige eller ubehagelige hendelser er viktig for å kunne forholde seg til sine reaksjoner på en god måte. Stenmark og Aarethun (2014, s. 145) sier at det er normalt å reagere, fordi det viser at vi er mennesker og ikke maskiner. *«Når man blir berørt, er det fordi det man ser og hører vekker en følelsesmessig gjenkjennelse. Vi har alle opplevd sorg, savn, redsel, glede, forventning. Det er ikke følelsene i seg selv, men arten av opplevelser som skiller. Det er dette som skaper grunnlaget for å kunne vise empati»* (Vibe, 2008).

Da min rolle som forsker testes i denne undersøkelsen, har jeg primært blitt bevisst på at min kroppslige refleksivitet innebærer ifølge Del Busso (2014, s. 60) at jeg er åpen og mottakelig for det som jeg selv opplever, kroppslig, i møtet med informantene. Hun hevder videre at det er viktig å kunne identifisere betydningen av dette for relasjonen til den som intervjues.

Selv om jeg har lært, og vet hva begrepet refleksivitet innebærer, tror jeg nok ikke at jeg helt har brukt kroppslig refleksivitet som verktøy (Del Busso, 2014, s.60) i møte med informantene. Jeg var bevisst på at jeg ble følelsesmessig forstyrret av de sterke, traumatiske historiene som ble fortalt. Mine evner til refleksivitet i møtet med flyktningene var sannsynligvis ikke utviklet i den grad, at jeg kunne ha fullstendig kontroll over tanker og følelser. De emosjonelle påvirkningene er noen av flere faktorer som kunne føre til en transparent-mer eller mindre fruktbar -tolkning av datainnsamlingen, og på den måten kunne de påvirke resultatene av funnet. Det er derfor mulig at reduserte evner til refleksivitet kunne oppfattes som en svak side i undersøkelsen. Et annet aspekt som kan oppleves som svakhet til min undersøkelse er at jeg ikke brukte tolk under intervjuprosessen. Økonomiske forhold var grunn til dette. Læreren som bidro med rekrutteringen av informanter mente at de kan utrykke seg godt nok på norsk, for å fortelle om sine erfaringer. Jeg viser til at det derfor knytter seg en svakhet til denne undersøkelsen.

5. REISEN TIL DET NYE OG UKJENTE

Guten så ut over området som var hans fødested, og blikket hans tok farvel med det som hadde vært hans hjem gjennom 17 år. Han var på vei til å bli en flyktning. Ville prøve å få til et bedre liv. Et annet sted. Blikket stanset ved en liten gruppe mennesker som vinket til han. Han kjente klumpen bli større og større i halsen og lurte på om han noen gang skulle se dem igjen. Reisen han la ut på, skulle ta ham bort fra dem han var mest glad i og knyttet til (Lyngved, 2016).

I dette kapitlet presenteres flyktningene (med fiktive navn), årsakene til flukten, samt opplevelsene av krig og flukt gjennom ørkenen og Middelhavet. Deretter beskrives opplevelsene av hvordan det var å bli utsatt for vold og være vitner til seksuelle overgrep, stigmatiserte og traumatiske erfaringer relatert til fysiske og psykiske påkjenninger. Kapitlet er knyttet til det første forskningsspørsmålet: *Hvilke opplevelser av flukt og alvorlige hendelser har flyktninger vært gjennom før de kom til Norge?*

5.1. Årsaker til flukt

Ahaja er en ung jente fra Somalia. Hun er tjue år gammel. Hun kom til Norge som asylsøker for fire år siden. Hun forlot Somalia på grunn av et arrangert bryllup for henne. Hun ble faktisk solgt til en seksti år gammel mann. Hun forteller:

Jeg var 16 år og onkelen min sa at han hadde bestemt å gifte meg. Og jeg ville ikke. Derfor kom jeg som flyktning til Norge (...) Onkelen min trengte penger og han solgte meg for en stor sum av penger. Fordi i Somalia er det slik at de som har penger kan kjøpe jenter som er 15 eller 16 år gamle. Og hvis ikke de er fornøyde med jenter, sender de jentene tilbake til familiene deres og krever pengene tilbake.

Adam, Abraham, Isak, Jacob, Enok og *David* er unge voksne menn som rømte fra Eritrea på grunn av det brutale diktatoriske regimet der. De sier følgende om regimet:

Adam: (25 år) Det er diktatorregime i landet mitt og dårlig regjering. Hvis du er militær, da er du militær til slutt av livet (...) Og så han som er president nå, er ikke

en riktig president. Mennesker har ikke noe valg. De har ikke rettigheter. Det er totalt diktator regimet i Eritrea. Unge mennesker har ikke noe fremtiden.

Abraham: (30 år) Jeg var på militær fra 2009 til 2011. Et år var jeg på militærkurs. Da jeg fikk vite om at jeg må tjene militær til slutt av livet mitt rømte jeg der fra. Jeg rømte hjem. Politiet fant meg hjemme og satt meg i fengsler i åtte måneder på grunn av det (...) Når du tjener militærsystemet får du veldig lite penger. Det er så lite at du har bare for mat. De som har familie og tjener i militæret har ikke nok penger til å sende til familien. Det er veldig vanskelig for dem som har barn».

Jacob: (25 år) Jeg kom til Norge på grunn av diktatorregime i Eritrea. Mennesker blir fengslet, veldig ofte uten grunn, torturert og drept. Folk forsvinner over natta. Menneskerettigheter eksisterer ikke i Eritrea. Jeg har bodd på grense med Etiopia. Jeg flyktet fra Eritrea fordi jeg var redd å tjene det militære regimet. Det finnes ikke grense i militærsystemet. Du begynner å tjene militær som ung og du tjener den nesten til slutt av livet. Derfor flyktet jeg til Norge.

Isak: (23 år) Jeg flyktet fra Eritrea på grunn av diktator regimet. Jeg ville ikke gå og tjene til det militære regimet som kan vare mange år til du blir gammel. Det finnes ikke menneskerettigheter i Eritrea.

Enok: (31 år) Jeg måtte flykte fra hjemland på grunn av diktatorregime i landet mitt. Vi har ikke noe demokrati der. Mennesker har ikke noen rettigheter i mitt land. Unge mennesker har ikke noe håp om en lykkelig framtid. Derfor måtte jeg flykte der fra. Som alle de fleste eritreerne som meg ble jeg torturert og behandlet slik som at jeg ikke er et menneske. Jeg ble behandlet som dyr.

David: (26 år) Det er et militært problem i landet. Jeg var student på den tiden. Da plutselig kom folk som er i det militære regime. De har bestemt til å kaste meg ut fra skolen og sende meg til studie på det militære regimet. Jeg var syv måneder i det militære regimet og da flyktet jeg gjennom en tunell og kom tilbake hjem. Men de kom hjem og tok meg igjen tilbake til militæret. De plaget mye foreldrene mine også.

Ester er fra Kongo. Hun er 30 år og er mor til to gutter. Hun var 12 år da hun flyktet fra Kongo til Uganda. Hun var gift med en mann fra Uganda og der fikk hun barn. Ikke lenge etter at hun fikk sin andre sønn, ble hun skilt fra mannen sin. Hun kom til Norge som kvoteflyktning på grunn av krigen i Kongo. I Uganda fikk hun hjelp av UDI. Hun og ungene kom direkte med fly til Norge. Hun beskriver det slik:

Jeg kom til Norge som flyktningen på grunn av krig i Kongo, hjemlandet mitt. Jeg var 12 år da jeg flyktet fra Kongo til Uganda. Da jeg kom til Norge bodde jeg ikke i mottak. Jeg kom direkte fra Uganda til kommunen jeg bor i nå.

Krig i Kongo, et arrangert bryllup i Somalia, og det diktatoriske regime i Eritrea var årsaker til at unge voksne mennesker var på vei til å bli flyktninger.

5.2 Opplevelser av krig og flukt

Sveaass (2005) peker på at mennesker står overfor mange og sammensatte utfordringer når han eller hun flykter fra sitt hjemland. Hun sier videre at både tanken på hjemlandet og møtet med det nye vil kunne være kilder til belastning. Flyktningenes opplevelser av krig og flukt presenteres i neste avsnitt.

5.2.1 Når stormen treffer med enorme krefter

Flukt er en brå og plutselig oppriving fra det man har kjært, og det man er knyttet til på godt og vondt. Flukten innebærer et brudd med den vanlige utviklingsprosess (Varvin, 2015, s. 14).

Ester som flyktet fra Kongo på grunn av krig beskriver sin situasjon slik:

Det var vanskelig for meg med to barn. Vi hadde ikke penger, ikke noe mat fordi at jeg ikke hadde en fast jobb. Og så hadde jeg ikke sett min familie på 16 år. Jeg fikk mine barn i løpet av krigen, og uten fast jobb var det vanskelig. Så jeg gikk til UDI i Uganda. Og så sa jeg til dem at jeg trenger hjelp. Ett av mine barn var alvorlig syk. Jeg hadde ikke penger til sykehus. De som jobbet i UDI sa at de skulle hjelpe meg. Etter seks måneder fikk jeg svar på at de hadde funnet et nytt sted for meg.

Krig er en menneskeskapt katastrofe med svært destruktiv kraft, for enkeltmennesker, familier, lokalsamfunn, nasjoner og for verden (Stenmark & Aarethun, 2014, s. 26). Ordsminke som militære kampanjer, operasjoner, og intervensjoner kan ikke skjule krigens ansikt (Stenmark & Aarethun, 2014, s. 21). Bak politisk retorikk og propaganda har krigen likevel bare ett ansikt: brutalitet, død, skader, angst og endeløs smerte (Stenmark & Aarethun, 2014, s. 26). Krig og borgerkrig produserer flyktninger på samme måte som internasjonale sanksjoner kan gjøre livet så uutholdelig at mange velger å flykte (Varvin, 2015, s. 14). I Afrika har konflikter og kriger økt de senere år, og ble dramatisk forverret i 2013. En tredjedel av verdens internt fordrevne befinner seg sør for Sahara. I Den demokratiske republikk Kongo, Sudan, Sør Sudan og Somalia er det pågående kriger som driver folk på flukt (Varvin, 2015, s. 27).

Ester er fra Kongo. Ester sier selv at hun og hennes to barn var heldige at de ble anerkjent som FN-kvoteflyktninger i nabolandet Uganda. Reisen og alt de trengte for å etablere et nytt liv i Norge ble arrangert for dem. De reiste med fly og på den måten var reisen relativt trygg for dem. Av de åtte informantene jeg intervjuet er Ester den eneste flyktningen som fikk status som kvoteflyktning. Heldigvis var ikke hennes flukt preget av menneskehandel, vold eller tortur. **Ahaja** sin opplevelse av flukt var helt annerledes, og hun forteller det slik:

Ja, broren min og jeg var bestemt til å flykte fra Somalia. Alvorlige hendelser skjedde da vi var på havet. Båten vi var i ble ødelagt og sank. Broren min mistet livet, druknet i vannet. Det var veldig vanskelig og tragisk for meg. Den samme dagen døde mange av de som var på vei til et bedre liv. Mange flyktninger døde i Sahara. Mange mistet livet fra Sudan til Libya også.

Å være sytten år, som Ahaja var da hun flyktet fra Somalia, og erkjenne at du er alene i verden, er skremmende (Lyngved, 2016). Å være på en farefull ferd gjennom flere landskap er ikke bare skremmende. Det er også en opplevelse av en ekstrem utrygghet (Lyngved, 2016). Reisen fra Somalia går ofte gjennom den libyske ørken der organisert kriminalitet sørger for organer til rike i Midtøsten og andre steder (Varvin, 2014, s. 394-405). De organløse kroppene blir liggende i ørkenen. Velkjent er båtturene fra Afrika, der sannsynligvis tusener dør hvert år (Varvin, 2014, s. 394-405).

Det klassiske synet på flyktninger og asylsøkere er at de er tvunget til å flykte, og at det skjer på grunn av det politiske regimet eller krigshandlinger i hjemlandet (Valenta & Berg, 2012, s. 61). Samfunnsdiskriminering av kvinner i Somalia, utbredt misbruk av barn, og det at Ahaja skulle bli giftet med en seksti år gammel mann forårsaket hennes flukt fra Somalia til Europa.

Ifølge Women`s International Network news (1998) er i det somaliske samfunnet kvinnens rolle tradisjonelt begrenset til barnefødsel, barnehage og husholdningsoppgaver. Denne begrensningen hindrer kvinnens aktiviteter og ansvar knyttet opp mot hennes politiske, sosiale og økonomiske rettigheter. I tillegg er en kvinne utsatt for vold, både fysisk og psykologisk. Den arkaiske holdningen til menn overfor kvinner, og den langvarige borgerkrigen, har forverret kvinners økonomiske, sosiale og menneskelige rettigheter. Voldtekt, fysisk mishandling, og brudd på kvinners grunnleggende rettigheter har blitt vanlig. Denne artikkelen i Women`s Int. Net News ble utgitt for tjue år siden. Synet som kommer fram i artikkelen her, kan ikke tas som en ensidig sannhet, da det ikke er en forskningsartikkel. Samtidig viser Ahajas fortelling at situasjonen i forbindelse med kvinners rettigheter i Somalia, ikke har forandret seg i løpet av de tjue årene etter artikkelen ble utgitt. Women`s International organisasjon syn på kvinnens rolle i Somalia samsvarer stort sett med opplysninger fra Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon.

Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon-(Landinfo), som er basert på opplysninger innsamlet og behandlet i henhold til kildekritiske standarder viser at i arrangerte ekteskap i Somalia foreligger det imidlertid i utgangspunktet mer eller mindre eksplisitt samtykke fra begge parter. På den andre siden innebærer tvangsekteskap, svært liten eller ingen frivillighet (Landinfo, 2014, s. 7). De sentrale ekteskapsvilkårene i somalisk praksis er knyttet til islamsk rett, og i henhold til sharialoven skal begge ektefellene samtykke til ekteskapet. Omfanget av tvangsekteskap i Somalia, det vil si hvor særlig kvinnen presses inn et ekteskap hun ikke ønsker ved bruk av fysisk eller psykisk makt, er umulig å tallfeste. Kvinner som nekter å gifte seg med familiens utvalgte, risikerer å bli utsatt for vold (Landinfo, 2014, s. 8).

Migrasjon og flukt er sosiale prosesser som ifølge Skærbæk (2014, s. 168) kan forandre menneskets identitet og selvbilde, slik at mennesker beveger seg med sine traumatiske erfaringer mellom fortiden og fremtiden. Fortiden bestemmer og innhenter oss, hevder

Skærbæk (2014, s. 168). Hun peker videre på at forholdet mellom identitet og historie både er enkelt og meget komplisert. Det betyr at vi er i mange kontekster og relasjoner, og møter forskjellige mennesker og situasjoner. «*Vi er i bevegelse. Det er først når vi blir fanget i en historie, det går galt. Det skjer i fengsler, det skjer i sykehjem, det skjer når livet innsnevres, og mange snakker mer om oss enn med oss* (Skærbæk, 2014, s. 168-169).

Mange av flyktingene var blitt fanget i politiske og diktatoriske bevegelser. Mange hadde hatt opplevelsen av at det gikk galt da de ble fengslet, torturert og drept. Ifølge det som ble omtalt i media og i forskjellige debatter, ser det ut som om vi snakker mye mer **om** flyktinger enn **med** flyktinger. Abraham og Adam er informantene som har sittet i eritreisk fengsel.

Adam som er 25 år har opplevd vold både i Eritrea og i Sudan. Han forteller om hvordan han har opplevd å sitte i eritreisk fengsel og sier følgende:

Min første dårlige opplevelse har skjedd i Eritrea. Jeg var i fengsel i et år i Eritrea. Selv om at jeg var veldig syk i fengselet de slått meg regelmessig. De tok ikke hensyn til at jeg var ung. Etter at jeg gikk ut av fengselet flyktet jeg til Etiopia og etterpå til Sudan. Selv om at Sudan er i FN har mennesker ikke noen rettigheter. Hvis du har kristen korset rundt halsen de slår deg og vrir korset som om de ønsker å kvele deg.

Sitatet til Adam samsvarer med FN rapport om menneskerettighetsforholdene i Eritrea, anvendt i en forskningsartikkel publisert av Amundsen (2015). Artikkelen viser til forholdene som forårsaket av at Adam og mange eritreiske ungdommer flyktet fra Eritrea.

Eritrea er et land i det nordøstlige hjørnet av Afrika som sendte i 2014 nest flest mennesker på flukt til Europa (Amundsen 2015). Amundsen (2015) sier videre at ifølge FN nesten hver fjerde båtflyktning som kom over Middelhavet til Italia var fra Eritrea. FN gjorde en granskning av menneskerettighetsforholdene i Eritrea. De rapporterte om «systematiske, omfattende og alvorlige overgrep mot eritreiske innbyggere. Regimet til den eritreiske presidenten og hans Folkefronten for demokrati og rettferdigheter holder Eritrea i et totalitært grep som blant annet overvåker landets innbyggere. FN rapporten var basert på samtaler med 550 eritreere som hadde greid å komme ut av landet. FN rapporterer også at eritreere som vil forlate landet kan bli betraktet som forrædere og skutt av grensepolitiet. I

tillegg viser FN-tall at de fleste flyktningene som kommer fra Eritrea er ungdommer som prøver å unngå en streng militærtjeneste (Amundsen, 2015).

De seks flyktningene fra Eritrea forlot landet på grunn av det totalitære regimet, og for å unngå å tjene i det strenge militærsystemet. Informantene fortalte at de kom til Europa ved hjelp av smuglere og på ulovlig måte. Risikoen for død er stor under flukten, og mange situasjoner kan føre til døden. Abraham var vitne til to dødsfall forårsaket av mangel av oksygen i en lastebil. I følgende sitat beskriver han sin opplevelse av å være innestengt i en lastebil.

Det var veldig vanskelig å reise gjennom Sahara. Vi var i en lastebil som smuglet mennesker. Mange var fra Eritrea og fra andre afrikanske land. Og så døde to mennesker i den lastebilen. Lastebilen var full av mennesker. Det var lite oksygen i bilen på grunn av så mange mennesker. De som var veldig svake de døde. Når smuglere stenger døren til lastebilen er det veldig varm inne. Veldig mange i bilen og veldig lite oksygen. Det var den verste opplevelsen for meg. Å være innestengt i lastebilen. Det var mange som kollapset på grunn av mangel av frisk luft. De to som døde var på min alder.

Dette sitatet stemmer overens med NRK rapport av september i 2015.

Ifølge NRK nyheter av 4. september i (2015) gjorde østerriksk politi det kjent at alle de 71 flyktningene som ble funnet døde i en lastebil, sannsynligvis døde av kvalning, melder AP. De omkomne var av syrisk, irakisk og afghansk nasjonalitet. Selv om at NRK nyhetene er ikke en teoretisk ressurs, viser den noe om utbredelsen av dette grusomme problemet.

Jacob har også sett flere flyktninger dø fordi de vare sultne, tørste og så svake at de ikke klarte reisen gjennom Sahara. Jacob forteller om hendelsen følgende:

Det er to forskjellige ruter mennesker bruker når de flykter fra Eritrea. En er fra Eritrea til Etiopia, og andre fra Eritrea til Sudan. De som har muligheter å flykte gjennom Etiopia opplever det som litt lettere. Det er kortere vei gjennom Sudan men den er veldig farlig. Det er en type muslimske opprører som venter på flyktninger. Hvis de fanger deg må du ha 20 000 amerikanske dollar å betale til dem. Hvis du ikke har den summen de dreper deg. Men mange av oss har ikke

pengar. Vi prøver å krysse grenser illegalt (...). Også vår flukt var gjennom ørken, gjennom Sahara. På veien gjennom ørkenen til Libya var vi 99 eritreerne og 11 etiopiere. Ti av flyktninger klarte seg ikke gjennom Sahara. Ti mennesker døde, ti mistet livet. Fordi vi reiste gjennom ørkenen i 22 dager (...)

Etter denne setningen stoppet Jacob fortellingen. Han sukket dypt. Han så på et punkt bak meg. Han var fysisk tilstede, men det var tydelig at han var langt borte i sine tanker. Jeg hadde følelsen av at han gjenopplevde hendelsen på nytt. Ubevist prøvde jeg å forestille meg den tiden, og situasjonen han var i der. Og da ble jeg plutselig klar over stillheten som oppsto etter hans sukk. I det jeg tenkte å bryte den stillheten ved å spørre noe annet, tok han igjen et dypt pust og fortsatte å snakke.

(...) Vi var 180 mennesker på båten som skulle kjøre oss gjennom Middelhavet. Da vi kom nærmere med grense til Italia sa smuglere at de kjører båt tilbake til Libya fordi båten ble ødelagt. Vi var i vannet i 18 timer (...).

De aller fleste flyktningene og andre migranter som reiser inn i Europa, gjør det ved hjelp av smuglere da det ikke er mulig å komme inn på lovlig måte. De fleste ankommer som en blandet gruppe; asylsøkere, potensielle arbeidsmigranter og ofre for menneskehandel befinner seg i samme båt (Vevstad, 2017, s. 118).

Ifølge Vevstad (2017, s. 119) er det et stort antall flyktninger som blir kriminalisert, fordi de kommer inn i Europa på irregulær måte, slik at de tar seg over grenser ved å benytte seg med smuglere og kommer med falske pass eller uten dokumenter. Alle disse forholdene er som regel straffbare. Kriminalitet og terrorbekjempelse har blitt viktige elementer i europeisk migrasjonskontroll. Kriminalisering er derfor et tema som i økende grad kobles opp mot asylsøkere. Dette er ikke i samsvar med flyktningkonvensjonen (artikkel 31) som avkriminaliserer mennesker på flukt hvis de melder fra til myndighetene så raskt som mulig. Etter konvensjonen er det både lovlig og legitimt å søke asyl, selv om man ikke fyller kriteriene og ender opp med avslag og må returnere (Vevstad, 2017, s. 119).

Under intervjuene kom det frem at seks av de åtte flyktningene hadde vært i kontakt med smuglere som krevde store pengesummer for å hjelpe dem på veien til Europa.

Informantene fortalte om hvordan de skaffet penger for å betale reisen. Og hvordan de ble behandlet av smuglere under reisen. Disse sitatene forteller om flyktningenes kontakt med smuglere.

Ahaja: Alle som flykter må betale mye for båt i Libya. Vi reiste med buss fra Somalia gjennom Sudan til Libya. Fra Libya tok vi båt.

Isak: Jeg flyktet fra Eritrea til Etiopia. I Etiopia var jeg ganske lenge. Der jobbet jeg for å tjene penger. Det var egentlig ikke jobb. Jeg var hjelper. Jeg hjulpet en som hadde matbutikk for å tjene litt penger. Og så hjalp jeg en mann som hadde kino der. Og så en som var elektriker. På den måten tjente jeg litt penger. Onkelen min er flyktning selv. Han kunne ikke hjelpe meg med penger. Og jeg trengte penger for å betale smuglerne 1600 amerikanske dollar. I Libya ventet jeg på båt i 60 dager. Av smuglere der fikk vi litt mat og litt vann for å overleve. Vi jobbet for dem gratis mens vi ventet på båt.

Adam: (...) I Libya var det vanskeligste periode for oss som flykter fra Eritrea og Etiopia. Vi kom dit med smuglere. Og så reiste vi gjennom Middelhavet. Etter at vi kjørte med båt i 30 timer ble båten ødelagt. Vi var i vannet i 3 dager før en italiensk båt kom å hjelpe oss. Og det var tre måneder ventetid i Libya. Det tar ikke lang tid til å finne smugler, men det ventes lenge til å komme inn i båten. Det tok sin tid (...).

David: Jeg har veldig dårlig opplevelse av min flukt. Da jeg og andre fra Eritrea kom til Sudan ble vi dårlig behandlet av sudanesere. De hadde brukt veldig stygt ord om oss. Jeg kan ikke oversette det ordet på norsk. De slo oss, spyttet på oss. De behandlet oss som dyr, selv om vi måtte betale mye for å krysse grense til Libya. Det samme opplevde vi i Libya (...) Da vi betalte 2000 dollar til smuglere, ventet vi så lenge de bestemte når vi skulle ut i havet med en båt. Vanligvis har de små båter. De prøver å ta inn i båten så mange flyktninger som mulig. Derfor skjer det ofte at båter drukner i havet.

Denne informantens utsagn at det ofte skjer at båter går under på, samsvarer med Vevstads bok (2017, s. 56) der hun forteller om fakta at flere tusen flyktninger har druknet over flere år.

Seks av åtte informanter jeg intervjuet betalte mye til smuglere på reisen fra hjemland til Europa. Ahaja kom med buss fra Somalia gjennom Sudan til Libya, slik at hun betalte smuglerne bare reisen fra Libya til Italia. Guttene fra Eritrea måtte derimot ha mye mer penger for å betale for fire eller fem ulike deler av flukten. Ifølge Valenta og Berg (2012, s.

71) bruker eritreerne smuglere og et knippe hjelpere til de ulike delene av flukten. Det er vanlig å ha en hjelper ut fra Eritrea, en fra Kassala til Khartoum, en eller flere fra Khartoum til Tripoli, hjelp over Middelhavet, samt en fra Italia og nordover. Dessuten hjalp familiemedlemmer i og utenfor hjemlandet i mange tilfeller til med planlegging og finansiering av flukten (Valenta & Berg, 2012, s. 71).

På veien til Europa har Enok ikke vært i kontakt med smuglere. Han sier følgende om sin flukt:

Jeg var heldig at jeg ikke hadde tatt den ruta gjennom Middelhavet. Selvfølgelig at min reise var ikke enkel. Jeg måtte flykte til flere land hvor jeg ikke kjente kultur til folk. Så det var ikke lett å være flyktingen i alle disse land. Det verste min opplevelse er fra Kenya. Av alle land jeg har nevnt har jeg en god opplevelse av Uganda. Jeg er glad at jeg ikke hadde bestemt meg å reise gjennom Sudan og Libya. Det er to muslimske land der folk behandler kristne folk veldig dårlig.

Migrasjon og eksil er komplekse psykososiale prosesser som kan forandre på ens identitet og selvoppfattelse, slik at identiteten blir svekket eller minsket (Varvin, 2015, s. 177). Identitet er ifølge (Varvin, 2015, s. 177) bevisste eller ubevisste forestillinger vi har om oss selv, om hvem vi er. Denne opplevelsen av oss selv er avhengig av hvordan andre ser på oss (Varvin, 2015, s. 178). Når en flykting befinner seg i et nytt land, med nye omgivelser og annerledes kultur, forandres ifølge Varvin (2015, s. 177) identitetsbekreftende forhold eller blir borte. Den følelsen av at man er fremmed i et fremmed miljø kan føre til at man får en følelse av å være fremmed for seg selv. På den måten utfordres personens identitet, slik at flyktinger kunne oppleve det som Varvin (2015, s. 177) omtaler som en ny vurdering av mange sider hos seg selv som tidligere ble tatt for gitt. Dette kan gi følelse av tap og kan medføre forvirring eller tristhet (Varvin, 2015, s. 177). Og så kan det oppstå konflikt mellom hvem man var og hvem man er i de nye miljøene. Identitet er en prosess der selvbildet stadig justeres i et felt der nye betydninger dannes i interaksjoner med andre (Varvin, 2015, s. 178). Det var nettopp tap av hjem, tap av familiens kjærlighet og radikale politiske bevegelser i hjemland som forandret flyktingenes identitet. På vei fra hjemland til Europa har de møtt mange utfordringer. Samt ble mange av dem utsatt for vold og krenkelse.

5.2.2 Å bli utsatt for vold

Mange av flyktningene som kommer har negative erfaringer langs fluktruten (Lyngved, 2016). Varvin (2014) hevder at flyktningenes depressive perspektiver blir regelmessig bekreftet av eksilets harde kår og mange skuffelser. Dette blir understøttet av håpløsheten forårsaket av de usigelige krenkelsene og den grusomme behandlingen flyktningene har vært utsatt for (Varvin, 2014). «*En krenkelse handler om at det er noen som devaluerer deg som menneske og som gjør det vanskelig å forsvare seg. Det har å gjøre med at det er maktforskjeller mellom den som krenker og den som blir krenket*» (Bakken, Stranden, Torgersen, Dæhlen & Nordahl, 2015).

Tortur er politisk ladet og kan defineres som systematisk og hensynsløs påføring av lidelser fra en person torturisten (Amini, 2009). Forfatteren sier videre at fellestrekkene ved torturmetodene er å undertrykke både individet og dennes kulturtilhørighet og verdier (Amini, 2009).

I datamaterialet forteller fem av flyktningene om flere aggressive handlinger de ble utsatt for i løpet av flukten. Informantene som var på flukt gjennom ørkenen og Middelhavet forteller om vanskeligheter relatert til flukten, og hvordan de ble behandlet av smuglerne. De følgende sitater forteller om krenkelse av menneskets identitet, verdier og stigmatisering på grunn av at de tilhører den kristne religionen, og har en annen kultur enn smuglere.

Jacob: I Libya måtte vi ha penger til smuglerne for å komme seg i båt. Og de bestemmer hvem og når en skulle på båt. De snakket ikke med oss. De tok penger av oss. De danset, drakk alkohol og røykte hasj, mens vi var i sørg for at vi mistet så mange unge mennesker i ørkenen. Den eldste som døde var 28 år og den yngste var 16 år gammel. Vi betalte smuglere 2000 dollar gjennom ørkenen og 2800 dollar gjennom Libya til havet. Når vi krysset ørkenen på grense til Libya ventet vi fire dager. Der ventet vi så lenge fordi smuglerne ikke kjører laste bil hvis de ikke har hundre mennesker som skal inn i bilen. Vi var i lastebilen mer enn 24 timer.

Enok: (...) men hvis du som en kristne reiser gjennom Sudan og Libya, da utsetter du livet ditt for mange trusler på grunn av forskjellige kulturer og religioner.

David: (...) Det var veldig vanskelig. Vi var ulovlig i Libya. Så vi hadde ikke noe garanti at vi kommer videre fra Libya. Men fra Libya har vi dårlig opplevelse av smuglere. Som sagt de brukte var eneste mulighet til å slå oss. De hater oss på grunn av at vi bærer kors rundt halsen. De sa at vi måtte kaste korset. Det er mange etiopiske og eritreiske kristne-ortodokse gutter som mistet livet for at de ikke ville kaste korset.

Jacob, Enok og David fortalte om de grusomme behandlinger de ble utsatt for. De fortalte om flere dødsfall de ble vitner til. Å bli slått, spyttet, stengt i en lastebil mer enn 24 timer, og hatet på grunn av tilhørighet til en annen religion, tolker jeg som krenkelse av menneskets identitet og verdier. Wifstad (1994) henviser i Amini (2009) sier følgende: «*Når den andre ikke er som meg selv, da kan jeg gjøre hva som helst med ham. Hvis de var lik oss, da var de ikke lenger de andre. Så lenge som de «andre» eksisterer, betyr det at vi er forskjellige. Ikke likeverdige, ikke lik status og ikke likt respektert*». Varvin (2015, s. 148) viser til mange forskjellige torturformer som er i bruk. Han anser at vanlige torturmetoder er blant annet langvarig isolasjon, fingerte henrettelser, ydmykende behandling, voldtekt og annen seksuell mishandling (både kvinner og menn), slag, spark (Varvin 2015, s. 148).

Ondskapen som utøves, og som i særlig grad går ut over kvinner og barn, kan innebære en grusomhet som er ufattelig og som vi viker tilbake for å ta inn over oss (Stenmark & Aarethun, 2014, s. 36). Ondskap er handlinger der aktøren med vitende og vilje påfører smerte og lidelse på et annet menneske, mot offerets vilje, og som forårsaker alvorlig og forutsebar skade på offeret (Vetlesen (2005) henviser i Vetlesen (2014, s. 110).

Interessen for ondskap har økt merkbart de siste tyve årene. Al Qaedas angrep mot USA 11. september 2001 startet en høykonjunktur for terrorismestudier (Vetlesen, 2014, s. 109).

I en epidemiologisk studie foretatt av organisasjonen Leger uten grenser vises til at konflikter i Sudan har ført til mer enn en million internflyktninger i området, og nesten 200 000 flyktninger til nabolandet Tsjad. Flyktninger forteller om drap, voldtekt, kidnapping, plyndring og ødeleggelse og utsletting av landsbyer utført av militsstyrker (Gjersvik, 2004). Vold var årsak til 68-93 % av disse dødsfallene. De fleste som ble drept var voksne menn, men også kvinner og barn. De fleste familiene flyktet på grunn av direkte angrep på landsbyen (Gjersvik, 2004).

En dyrisk medynk er en følelse som er dypt plantet i vår menneskelige natur (Vetlesen, 2014, s. 77). Den er primitiv og oppstår spontant. Den antas som reaksjonen uavhengig av det er personen selv som påfører lidelsen, eller observerer at noen andre gjør det. Ifølge Freud, drives våre handlinger av sterke følelser (Vetlesen, 2014, s. 88). Våre handlinger har en tredimensjonal struktur på den måten at når vi gjør noe mot andre, gjør vi samtidig noe mot oss selv. Videre konkluderer Vetlesen (2014, s. 81) at jo mer passivt ofrene møter døden, eller trusselen om den forestående døden, desto sterkere bygges raseriet og forakten opp i deres drapsmenn. Og deres ønske er å ydmyke og krenke ofrene (Vetlesen, 2014, s. 81). Slike gjerningsmenn fortsetter sine planlagte drap så lenge de møter svakhet og ikke motstand (Vetlesen, 2014, s. 87).

Av det informantene fortalte brukte smuglerne hver eneste mulighet til å ydmyke og krenke flyktningenes menneske verdi. Flyktningene var slitne av den lange reisen, og svake på grunn av mangel på grunnleggende menneskelige behov som mat og drikke. Slitne, sultne og svake flyktningekropper var ikke i stand til å gi motstand. Å være i en situasjon når du ikke kan motstå og forsvare deg, oppfatter jeg som skremmende. Slike skremmende situasjoner beskriver Engelstad (2011) som en trussel mot den enkeltes frihet og autonomi, rett til å velge.

Det var maktforskjeller mellom smuglerne som krenket og flyktningene som ble krenket. Oddli og Kjøs (1998) beskriver makt som evnen til å få sin versjon av virkeligheten anerkjent som sannhet (Mevik, 2000, s. 238). Selv om Engelstad (2011) hevder at samfunnsliv uten makt er utenkelig, og finnes i alle slags relasjoner, var jeg overrasket over hvordan flyktningene ble behandlet av smuglerne gjennom reisen. Jeg ble særlig berørt av fortellinger relatert til brutale seksuelle overgrep kvinnelige flyktningene ble utsatt for, og mine informanter ble vitner til.

5.2.3 Å være vitne til seksuelt overgrep

Først og fremst rammer moderne krig sivilbefolkningen, påstår Vibe (2008, s. 123). Da blir det gjerne fra de krigførende parter proklamert som beklagelige, ikke tilsiktende konsekvenser, men det er kjente fakta at kvinner og barn kan bli utsatt for mishandling og seksuelle overgrep, fengsling og tortur (Vibe, 2008 s. 123). Varvin (2014, s. 394-405) sier at flyktninger som går over fjellene til Tyrkia, opplever det som veldig vanskelig, fordi veien er umenneskelig hard og farlig. Det kan hende at kvinner kan havne i bordeller, og barn blir solgt til slavearbeid. I sin studie har Dittmann og Jensen (2010) vist at en stor andel flyktninger har opplevd forfølgelse, tortur, seksuelle krenkelser, krig, vold og tap av

nære familiemedlemmer, samt at barn og ungdom som er på flukt uten omsorgspersoner til å passe på seg, er i økt risiko for å bli utsatt for vold, overgrep og andre kriminelle handlinger (Dittmann & Jensen, 2010).

Flere informanter i prosjektet hadde opplevd fluktperioden som veldig vanskelig. Både reisen i seg selv og mange andre utfordringer førte til fysiske og psykiske vondt og ubehag for dem. Å bli utsatt for vold og ikke kunne forsvare seg var en tung opplevelse. Det var enda verre å være en stille observatør til brutale seksuelle overgrep. Det var vanskelig å høre da ofrene ropte om hjelp, og de ikke kunne hjelpe. Informantene visste at de kom til å bli drept hvis de tok sjansen på å prøve å beskytte ofrene i de fryktelige situasjonene. Derfor ble de stille, fordi det handlet om å overleve. De følgende sitater taler mye om de grusomme hendelser.

Ahaja: (...) Også alle jenter hadde det veldig vanskelig. Mange blir seksuelt misbrukt av smugler og andre. De slår oss og snakker stig med oss. Kvinner har ikke noen verdier for dem. De gjør hva de vil med kvinner. Ingen stopper dem. Hvis noen av familiemedlemmer prøver å beskytte jenter de blir slått, dårlig behandlet (...).

Jacob: (...) Det verste var for jenter. De voldtar dem. De tar dem til side. De jentene som gir motstand ble drept med en gang. Det gjør smuglerne for å vise andre hva kommer til å skje hvis de gjør motstand. Det er forferdelig hva jenter går gjennom flukten. Vi hørte at noen av jenter ble fanget som sexslaver så lenge de blir gravide. Etterpå ble de jaget eller drept av smuglere. Vanligvis misbruker smuglere jenter som er yngste i gruppen først. De er nesten barn. Etterpå misbruker de andre. De ble også voldtatt i Sahara av smugler, som du kan tenke deg, hvordan svetter de og lukter forferdelig når temperaturen er over forti grader. Ingen vasket seg eller pusset tenner i så mange dager. Men alle jenter og kvinner i gruppen ble misbrukt. Jeg vet ikke hva jeg skulle gjøre hvis det var min søster. Det vet jeg ikke. Det var kjempe vanskelig å gå gjennom alt og oppleve alt av dette. Man blir nesten gal. Jeg ønsker å glemme alt men det er umulig (...).

David: (...) men det verste var for jenter. Mange av dem er fortsatt barn som skulle oppleve en ekte kjærlighet en dag. I stedet for kjærlighet opplevde de at de ble voldtatt av skitne, urenslige, og ukjente personer som oppførte seg som dyr (...)

Beklager at jeg ikke klarer å fortelle mer. Jeg kan ikke. Jeg har to søstre. Jeg ønsker å glemme alt. Jeg vil gjerne, men klarer ikke. Jeg kan ikke, kan ikke (...) Ser, jeg for pustevansker når jeg begynner å fortelle hendelser på nytt. Og jeg skjelver.

Beklager. Jeg kan bare si at dette var veldig vanskelig, særlig for oss som er kristne folk.

Mens David fortalte meg om sine erfaringer som vitne til seksuelle overgrep, opplevde jeg at han skalv mye. Det var tydelig at han hadde vansker med å puste. Det virket som om han slet med å trekke pusten dypt inn. Han pustet raskt og overfladisk, og han virket ukonsentrert. Jeg var meget berørt av den tragiske historien. Jeg la merke til at min puls økte raskt, og det kjentes som om jeg hadde en stor klump i magen. Det var rett og slett ikke mulig å samle tankene, samt å forstå det som ble fortalt. Jeg følte meg uvel, og jeg var veldig bevisst på at min indre ro ble forstyrret av historien. I mye større grad var jeg bekymret for helsen til den unge, tynne kroppen som satt i stolen foran meg, og som prøvde men ikke klarte å slutte å skjelve.

Da flyktningene fortalte om hendelser som handlet om voldtekt, fikk jeg inntrykk av at de følte svik, skam og skyld (Stenmark & Aarethun, 2014, s. 37) for at de ikke var i stand til å hjelpe jentene og kvinnene når de ble voldtatt. Både for ofrene og flyktningene som var vitne til overgrep, var ifølge Stenmark og Aarethun (2014, s. 37) vanære, svikt, skam og skyld smertefulle og krevende følelser. Og det er vanskelig å håndtere disse følelsene for dem som rammes (Stenmark & Aarethun, 2014, s. 37). Winkler og Wininger, henvist i Csordas (1994, s. 248) gir en beskrivelse av følelser, traumatiske fysiske og psykiske konsekvenser som følge av voldtekt, som et offer har gått gjennom. «*Rape trauma is disruptive of one's life and is disruption that might appear as meaningless emotions surfacing without reason (...) Trauma surfaces as a feeling of separation between the mind and the body (...) In addition rape-like comments by friends, family members and institutional representatives instigate another type of trauma that may also set off those unseen and buried mines.*

Kjønnsbasert og seksualisert vold har blitt rapportert i mange konflikter og krisesituasjoner, og har fått spesielt mye oppmerksomhet. En av grunnene til at dette har blitt mye fokusert på, er at konsekvensene er alvorlige og omfattende (Stenmark & Aarethun, 2014, s. 64). WHO og flere andre FN-organisasjoner organiserte et møte i Geneve i 2011 relatert til tema om psykososial og mental helse for ofre som var utsatt for seksuell vold. På dette

møtet ble det dokumentert at seksualisert vold har alvorlige konsekvenser, men at det er stor variasjon i utbredelsene, typene og effektene av denne typen vold. Videre ble det dokumentert at fysiske og reproduktive konsekvenser kan være kjønnsykdommer, HIV/AIDS, fysiske skader og graviditet. Tristhet og frykt kan ikke være patologiske psykologiske reaksjoner, men kan ha alvorlige konsekvenser for mental helse som depresjon, PTSD og angst. Det som fører til sosiale konsekvenser er stigma, straff, fattigdom og diskriminering (Stenmark & Aarehun, 2014, s. 65). Amini (2009) har forsket på en ny form for krenkelse og tortur som ødelegger individet og gjør mennesket «ansiktsløst». Artikkelen er basert på forfatterens egne livserfaringer som aktivist under et paramilitært regime. Dessuten har han mange års klinisk og klientarbeid som psykiatrisk sykepleier med torturofre i eksil. Den nye torturmetoden er rettet mot mannlige politiske fanger som blir utsatt for seksuelle overgrep og berøring av både mannlige og kvinnelige voktere eller dyr mens ansiktet til ofrene er tildekket. Slike handlinger ødelegger egenverdet, tryggheten og identiteten som er grunnleggende for folkehelsen. Ikke minst ødelegges familieband som er viktig i et kollektivistisk samfunn, og fratrar den ære og respekt en mann har både i hjemmet og i samfunnet. Å bli seksuelt voldtatt som en del av torturen gjør ofrene maktesløs. Hensikten med den type atferd er etter forfatterens mening ødeleggelse av nasjonens verdier og respekt (Amini, 2009).

5.3. Stigma

Krenkelse av menneskets verdier og identitet som følge av krig, flukt, vold og ikke minst opplevelsen av å være annerledes enn andre mennesker har sosiale konsekvenser som diskriminering og stigma. I mitt prosjekt kommer det tidlig frem at de fleste av informanter ble utsatt for stigmatisering på et eller annet vis.

Stigma handler ifølge Goffman om å bli redusert som menneske på bakgrunn av at man som person avviker fra normen på et eller annet vis (Fugletveit, 2014, s. 139). Stigma er et forhold mellom samfunnet og aktørene (Fugletveit, 2014, s. 140). En person som har et stigma avviker fra samfunnets definerte rammer og forventninger, mens andre personer som ikke avviker fra samfunnets normer oppfattes som «normale» (Valenta & Berg, 2012, s. 127). På denne måten ødelegges individets normale sosiale identitet som følge av omgivelsens reaksjon, kategorisering og dømmelse (Fugletveit, 2014, s. 139). Stigma kan defineres som en lavstatussegenskap ved en person som kan føre til tap av anseelse og skam (Valenta & Berg 2012, s. 127). Tap av anseelse, og skam, opplevde flyktningene da

smuglerne demonstrerte sin makt over dem. Å bli fratatt mat, vann og muligheten til alminnelige hygiene; å være innestengt i lastebilen; å bli slått og spyttet på er krenkelse relatert til de kroppslige stigmaer. Fugletveit (2014, s. 139-140) påpeker at Goffman skiller mellom *kroppslige, karaktermessige og slekts-betingende* stigmaer (Fugletveit, 2014, s. 139-140). I forbindelse med de slekts-betingede stigmaene som handler om religion eller nasjonalitet, fortalte flyktningene om krenkende og stigmatiserende forhold, da mange etiopiske og eritreiske kristne ortodokse gutter mistet livet, på grunn av at de ikke ville kaste kristne kors de bar rundt halsen. Det korset som minner om Jesudød har stor betydning for eritreiske og etiopiske flyktninger. I stedet for å kaste korset valgte de å bli drept.

Fugletveit (2014, s. 139-140) sier at alle de tre typene av stigma tiltrekker seg omgivelsenes oppmerksomhet og resulterer i sosial avvisning og manglende anerkjennelse av personens positive egenskaper.

I ethvert samfunn brukes midler til å dele inn mennesker i kategorier. Når vi står overfor et menneske, vil vi på basis av personens utseende være i stand til å forutse hvilken kategori vedkommende tilhører og hvilke egenskaper vedkommende besitter (Valenta & Berg 2012, s.130).

5.4. Traumer som følge av fysiske og psykiske påkjenninger

Menneskelig sikkerhet og helse henger nøye sammen (Batniji m. fl. henvist i Stenmark & Aarethun, 2014, s.26). «*The health of all peoples is fundamental to the attainment of peace and security and is dependent on the fullest co-operation of individuals and States*» (World Health Organization (WHO). Ifølge Verdens helseorganisasjon prinsipper er helse en tilstand av fullstendig fysisk, mentalt og sosialt velvære og ikke bare fraværet av sykdom eller svakhet.

Over halvparten av flyktningene beskrev mangel på mat og vann som et stort problem. Dessuten snakket de om fravær av alminnelig hygiene under flukten. Disse er fundamentale behov for at et individ skal oppleve fullstendig fysisk, mentalt og sosialt velvære. De følgende sitater beskriver mangel på grunnleggende menneskets behov.

Adam: Vi hadde ikke noe mat. Vi hadde ikke mulighet til å dusje eller å vaske klar. Vi hadde ikke vann (...) Selv om at jeg prøver min best er det veldig vanskelig å glemme det jeg har opplevd. Alt sitter dypt i hjerne og i hjerte.

Abraham: Jeg var i Sudan i ti dager. Etter åtte dager hadde jeg ikke mer mat (...) Og så vår flukt var gjennom ørken, gjennom Sahara. Siste åtte dager hadde vi ikke mat og vi fikk vann av smuglerne bare en gang, cirka 1 dl vann kl. 14:00. Det var alt (...) Å flykte fra Eritrea til Italia var det mareritt. Dette var en opplevelse av helvete.

En av informantene fortalte kort om det samme problemet relatert til hygiene, mat og drikke, men han var mer fokusert på historier, og sårbarhet til asylsøkere som ble avvist av UDI. I tillegg var han preget av diffuse tanker relatert til eget svar fra UDI. Han sier følgende:

Adam: Jeg var veldig redd. Jeg tenkte mye på hvordan kommer til å bli livet mitt hvis jeg får avslag. Jeg har sett og opplevd reaksjoner av andre som fikk negativt svar, som fikk avslag. En slik sorg kan ikke beskrives. Takk til Gud at jeg fikk positivt svar etter det første intervjuet.

Adam var redd for at han skal få negativt svar fra UDI, men han tenkte også mye på andre asylsøkere som ikke var så heldige å få positivt svar fra UDI.

Varvin (2015, s. 29) sier at mennesker flykter for at de er redde. Redde for å bli drept, fengslet, og torturert. De er redde for familien, redde for at barna skal bli skadet, og at de ikke skal få en framtid. Forfatteren sier videre at mennesker flykter av forskjellige årsaker som er komplekse. Det er derfor umulig å gi et enhetlig bilde (Varvin, 2015, s. 29).

Mange flyktninger har levd under ekstreme forhold som kan gi alvorlige helseproblemer (Varvin, 2015, s. 73). Vold og terror har blitt en del av hverdagen for millioner av mennesker for kortere eller lengre tid. Vold og terror fører til fysiske, psykiske og psykososiale skader som har et enormt omfang (Varvin, 2015, s. 133). Når en person blir utsatt for ekstremt stress eller opplever at eget liv er i fare, reagerer kroppen med et sett fysiologiske stressresponser som søvnevansker, skvettenhet, hyperaktivitet og lignende (Valenta og Berg, 2012, s. 26). Av innholdet til datamaterialet mitt tolker jeg at informantene i løpet av flukten var blitt utsatt for stress i mindre eller større grad. Og på den måten bar de med seg angst, stress og traumer til Norge da de søkte om beskyttelse. Psykiske og sosiale konsekvenser av krig og andre påkjenninger flyktninger er utsatt for,

henger nøye sammen, og det er derfor tiltakene ofte beskrives som psykososiale (Dybdahl, Christie & Eid, 2006) i behandlingen av flyktningene.

Flyktningene bærer med seg konfliktene til sine nye oppholdsland og legger press på lokalsamfunnet ut fra behov for beskyttelse, skole, helse og støtte til livsopphold (Stenmark & Aarethun 2014, s. 36). De dødelige farene flukten til Europa kan innebære, kan i seg selv være traumatiserende (Varvin 2015, s. 73). Traumatisering kan skje på flere måter. Ofte er det en plutselig, skremmende hendelse som overvelder og gjør en hjelpeløs. Psykiske traumatisering er forårsaket av hendelser som blir opplevd som ekstremt farlige. Mange traumatiserte drømmer senere at de blir utsatt for mishandling og tortur. Virkningen av slike traumer har som konsekvenser manglende tillit til seg selv og andre, og i verste fall åpen mistillit (Varvin 2015, s. 101-102).

Ahaja og Jacob drømmer om skremmende hendelser de har gått igjennom. Ahaja mistet en bror som druknet i Middelhavet. Jacob var vitne til seksuelle overgrep. Om drømmer sier de følgende:

Ahaja: Jeg ønsker å glemme alt fra fortiden, men dette er ikke mulig. Jeg drømmer om alt har skjedd med meg og min bror. Jeg drømmer veldig ofte.

Jacob: Det var kjempe vanskelig å gå og oppleve alt dette. Man blir nesten gal. Jeg ønsker å glemme alt men det er umulig. Jeg drømmer om alt.

Flyktninger har ofte sammensatte lidelser knyttet til forfølgelse og eksil (Grut, Tingvold & Hauff, 2006). Det er derfor viktig å påpeke at flyktningene representerer en utfordring for norsk helsetjeneste. Sykdomspanoramaet hos pasienter med flyktningbakgrunn er sammensatt og varierer med opprinnelsesland. I tillegg til å ha fysiske skader forårsaket av vold og tortur, kan andre problemer som ernæringsproblemer, infeksjonssykdommer og genetiske sykdommer oppdages i mottakerland. Dessuten kan deres livserfaringer, språkvansker og kulturelle forskjeller hemme kommunikasjon og forståelse mellom flyktningene og helsearbeidere hevder Grut, m.fl. (2006).

Av åtte flyktninger som deltok i undersøkelsen har fire sagt at de var heldige at de ikke var syke. Tre av dem opplyste at de hadde behov for helsetjeneste bare en gang. David opplever at han har forskjellige helseplager. Det er derfor han går oftere til fastlegen og spesialister. Han presenterer sine problemer slik:

Jeg har ofte hodepine. Jeg har vondt i magen, og vondt i ryggen. Jeg tror at vondt i ryggen har jeg, siden jeg var på flukt. Jeg ble slått og sparket flere ganger av smuglere. Jeg ble sendt til forskjellige undersøkelser men de har ikke funnet noe som kan gi meg en riktig diagnose. De har funnet ut at jeg ikke har noen nyreproblemer, og blodsvaret var god. Jeg vet ikke hva jeg skal si. Det eneste er at jeg gir livet mitt i Guds hender. Jeg tror på Ham. Han skal hjelpe meg.

Varvin (2015, s. 217) sier at tidlig intervensjon og resiliens-fremmende tiltak relatert til flyktningenes helsetilstand er helt sentralt. Det finnes mange flyktninger som klarer seg uten å utvikle psykiske sykdommer, noe som er et tegn på høyt nivå av resiliens og tilpasningsdyktighet i gruppen som helhet. Det er sterke selvhelbredende krefter i personligheten (det såkalte salutogene aspekter eller resiliensprinsippet) som spiller en viktig rolle under behandlingen. Det er derfor viktig at behandling og andre tiltak fremmer resiliensutvikling (Varvin, 2015, s. 219).

Resiliens ble i utgangspunktet forstått som egenskaper ved det enkelte barn, for eksempel intelligens, selvtillit, jeg-styrke og autonomi (Varvin, 2015, s. 210). Resiliens er evner til å stå imot når stormen raser, at man nok blir bøyd, men at man retter seg raskt opp. Resiliens er mer avhengig av kvaliteten på de fysiske og sosiale omgivelsene enn av egenskaper ved personligheten. Det indikerer at langt flere enn de som har egenskapene til «løvetannbarn», kan utvikle resiliens (Varvin, 2015, s. 210).

Av åtte flyktninger jeg intervjuet, oppfatter jeg at det bare er David som har problemer med å overvinne traumatiske opplevelser. Jeg håper at hans fastlege og andre spesialister vil finne et tiltak som kan fremme resiliensutvikling hos David.

Tiltak kan være ifølge (Varvin, 2015, s. 213) psykososiale tilretteleggelser til spesifikke behandlingstiltak.

Majoriteten av flyktninger som får opphold i Norge, oppgir å ha gjennomgått traumatiske opplevelser, og omkring halvparten av pasientene har diagnosen posttraumatisk stressforstyrrelse (Major, 2000). Forfatteren har på sin side fant ut, at behandlere i psykiatrien i bare liten grad, mener de kan anvende sine kunnskaper i behandling av pasienter fra ikke-vestlige kulturer. Behandlere mente at de trenger mye mer kunnskap relatert til traumer og posttraumatiske reaksjoner hos flyktninger. Dette kan skyldes at de typer traumatiske erfaringer flyktninger og asylsøkere bringer med seg, representerer et mindre kjent fagområde for norsk psykiatri (Major, 2000).

5.5 Oppsummering av kapittel 5

Dette kapitlet inneholder presentasjon av flyktninger (med fiktive navn) og årsaker til flukt. Krig i Kongo, et arrangert tvangsbryllup i Somalia, og et diktatorisk regime i Eritrea var årsaker til at unge mennesker bestemte seg å flykte fra sine hjemland. Reisen fra Afrika til Europa var lang og farlig. To av åtte flyktninger kom til Norge uten at de var i kontakt med smuglere. Andre som tok ruten gjennom Sahara og over Middelhavet (beskrevet i media som den farligste ruten flyktninger tar på flukt til Europa), brukte mye penger til å betale smuglere å ta dem over til Europa. I løpet av reisen demonstrerte smuglere sin makt over flyktningene. Flere av flyktningene ble utsatt for vold. De ble slått, spyttet på og opplevde av å være innestengt i lastebiler over 24 timer. De opplevde fravær av mat, vann og alminnelige hygiene. De opplevde også å bli hatet av smuglere på grunn av at flyktningene tilhørte den kristne religionen. I tillegg var flyktningene vitne til grusomme seksuelle overgrep. I løpet av intervjuene opplevde jeg at en av flyktningene var meget emosjonelt preget av de krenkende og stigmatiserte handlingene han var blitt utsatt for. Jeg anser at andre klarte å utvikle resiliens/salutogene faktorer i tilpasning til det norske miljøet.

6. «DE NORSKE ER AKKURAT SOM DET NORSKE SPRÅKET»

Dette kapitlet handler om utfordringer flyktninger møter i det norske samfunnet. Kapitlet er relatert til forskningsspørsmål 2: Hvordan opplever flyktninger utfordringer i forbindelse med språklæring, kulturforskjeller og erfaringer omkring egen integrering? Og hva mener de om utfordringer i relasjon til kvalifikasjoner og arbeid som en nøkkel til en vellykket integrasjon?

6.1. Flyktninger og integrering

En offisiell definisjon av integreringsbegrepet i St.meld. nr. 74 1979-80 er formet slik:

Den enkelte innvandrere må likestilles med norske borgere med hensyn til rettigheter og plikter. De ulike innvandrere- og minoritetsgruppers kulturelle, sosiale og religiøse særtrekk må dessuten respekteres og gis muligheter til utfoldelse på lik linje med majoritetssamfunnets kultur (Djuve & Hagen, 1995, s. 41).

Ifølge Djuve og Hagen (1995, s.41) er det vanlig å avgrense integrering mot assimilering og segregering. Assimilering betyr at innvandrerne forsaker egen kultur og etter hvert blir så lik den norske befolkningen at de ikke kan skilles ut som en gruppe. Segregering innebærer at innvandrerguppen fortsetter å utgjøre en egen sosial og kulturell enklave, med liten eller ingen kontakt med det norske samfunnet (Djuve & Hagen, 1995, s. 41). Integrering av asylsøkere begynner allerede på asylmottaket. Asylsøkerne befinner seg i en overgangsfase som er preget av usikkerhet og uforutsigbarhet med hensyn til varigheten på ventetid og utfallet (Valenta & Berg, 2012, s. 25). For mange er tilværelsen preget av brudd med fortiden, en nåtid der venting er hovedaktiviteten og en usikkerhet om hva framtiden vil bringe (Valenta & Berg, 2012, s. 26). Isolasjon, langvarig passivitet, tap av sosial status er noen av faktorer som er knyttet til selve mottakstilværelsen (Valenta & Berg, 2012, s. 27).

I denne undersøkelsen var 7 av 8 asylsøkerne plassert på forskjellige mottaker i Norge. Alle har sagt at de hadde et godt inntrykk av det norske mottakssystemet. Her presenteres et sitat som beskriver inntrykket av asylmottaket.

Enok: Jeg var i tre forskjellige asylmottakere. Ja, om opplevelse. Når du kommer fra Afrika da venter du at du kunne oppleve noe dårlig ting som asylant. Det var

helt motsatt fra det jeg forventet. De som jobber på asylmottaker i Norge har tatt oss imot på en veldig hyggelig og respektfull måte. Alt var veldig greit. Jeg fikk mye mer enn jeg forventet. Etter at jeg har ankommet til det tredje asylmottaket begynte jeg å lære norsk. Vi hadde to undervisningsdager i uka. Og så lærte jeg mye selv da jeg var alene på rommet mitt.

Enoks utsagn at han fikk mye mer enn han forventet, belyses mer på neste side.

Overgang fra asylmottak til bosetting i en kommune skjer vanligvis etter at asylsøknaden er ferdig behandlet og oppholdstillatelse tildelt (Djuve og Hagen, 1995, s. 40). Etter tildelt oppholdstillatelse starter integrering som en prosess relatert til etablering i et nytt og fremmed samfunn (Djuve & Hagen, 1995, s. 52). En vellykket integrering innebærer blant annet møtet med «det norske», og det personene bærer med seg fra tidligere liv og sosial arv. Mange flyktninger kommer fra samfunn som er svært forskjellige fra det norske (Djuve & Hagen, 1995, s. 59).

Informantene/flyktingene som deltok i undersøkelsen kommer fra et afrikansk samfunn som er, sier de, veldig forskjellige fra det norske samfunnet. Flyktingenes første inntrykk, og beskrivelse av Norge, er stort sett positivt. Klima ble nevnt som veldig annerledes enn det afrikanske. Barna til informanten fra Kongo ble overasket og spent da de opplevde snø i Norge. Både hun og barna mente at det var veldig kaldt og mørkt i Norge. Informanten fra Somalia sa at hun er fornøyd med alt hun fikk i Norge. Første inntrykket av Norge som et fritt land, understrek de eritreiske informantene, har stor betydning for dem. Eritreerne sa at for dem er det viktig å leve uten frykt og tortur. Et annen viktig aspekt for eritreerne var at alle mennesker som bor i Norge har samme rettigheter. Følgende sitater beskriver inntrykket av Norge, og det norske folket:

Adam: Dette landet er fantastisk. Først og fremst hjelper de deg å lære det norske språket. Etterpå prøver de gjennom forskjellige aktiviteter å inkludere oss i samfunnet. For eksempel, da jeg var på asylmottaket organiserte frivillige organisasjoner allerede på den tiden noe som heter språkkaffe. Og det var veldig hyggelig av de norske folk. Det var også mange fra landet mitt som bodde på asylmottaket. Også her i kommunen er frivillige organisasjoner flinke til å organisere masse forskjellige for oss blant annet «middag på tvers». Da kommer

mange flyktninger fra forskjellige land med mat fra sitt land og snakker om sin kultur.

Enok er den informanten som sa: «*Jeg fikk mye mer enn jeg forventet*». Det neste sitatet mener jeg begrunner godt hans utsagn.

Enok: Jeg er veldig glad at jeg bor i Norge. Jeg er bevist over at det skal ta lang tid at jeg blir akseptert som en av de norske. Kanskje aldri. Men det er det jeg ønsker med hele hjertet mitt. Jeg liker landet veldig godt. Jeg liker systemet og den norske kulturen. Det er mye jeg elsker i dette landet. Likestilling og rettferdighet. Når jeg går på jobb, er jeg som andre ansatte. De viser at jeg er en av dem. Når du kommer på jobb, du er akseptert som kollega. Og det er en veldig god følelse. Og det samme er på skolen, og på praksis. Jeg har sagt til deg at jeg krysset flere land til jeg endelig landet i Norge. Det er bare de norske som behandler meg som menneske. Og det er jeg. Det er de norske folk og systemet som gir meg tilbake følelsen av tillit og trygghet. Og du aner ikke hvor godt den er.

Enok kommer fra Eritrea som ifølge Valenta og Berg (2012, s. 68) i løpet av år 2000 hadde utviklet seg til et av de mest lukkende land i Afrika. Enok sa at han krysset flere land før han endelig landet i Norge. Han liker det norske systemet, kulturen, likestilling og rettferdighet i Norge. Dette gir ham følelsen av trygghet og frihet. Valenta og Berg (2012, s. 68) hevder at en vedvarende militær mobilisering gjorde at befolkningen uten forvarsel kunne hentes inn i militærtjeneste. Forfatterne peker på at utrygghet og mangel på frihet bidro til at mange ønsker seg ut av landet. Det er derfor, tolker jeg, at han mente at han fikk mye mer enn han forventet. Han ble anerkjent og respektert som menneske. Anerkjennelse og respekt er verdier som gir følelsen av tillit og trygghet.

Gjennom samtaler med disse to informantene fikk jeg et sterkt inntrykk at de var ærlige da de snakket om Norge og de norske. Gløden i informantenes øyne, (jeg observerte) mens de snakket så positivt om landet, og mulighetene de får til å begynne et nytt liv, både tolket jeg og følte intuitivt, at de virkelig mente det de sa til meg. Selv om alle mine informanter ga uttrykk for at de liker Norge som sitt nye land, og snakket positivt om landet og det norske folket, likevel hevder Seeberg (2015) at det er få flyktninggrupper som har uttrykt

så stor takknemlighet overfor det norske samfunnet. Ofte uttrykkes takknemligheten gjennom beskrivelser av det øyeblikket de ble reddet av et norsk skip, sier forfatteren.

På spørsmålet om informantene kjente noen andre fra sitt hjemland da de kom til Norge, svarte tre positivt. En av de informantene nevnte at han har to brødre og en søster som bor i Norge. Andre refererte til en venn som bor i Drammen, mens den tredje fikk informasjon om Norge fra en venninne som bor i Sverige. To av informantene hadde hørt av andre asylsøkere de hadde vært sammen med i transitt, at Norge var et fint og fritt land. Selv om en av informantene hadde hørt av familien og venner som bodde i Norge, at Norge var et fritt og trygt land, var det vanskelig for han å tro at det fantes en stor frihet lenge. Han forteller selv:

David: (...) Da vi kom hit, til Norge det var vanskelig å tro at det finnes et fritt land som Norge. Det tok mer enn to måneder for meg at jeg kunne slappe litt av. Det var vanskelig å forstå at her ingen kommer å torturere meg, ingen kommer til å slå meg, og at jeg endelig kan puste normalt. Det tok lang tid for meg at jeg kunne sove uten angst.

Sitatet viser til at ved ankomst til Norge hadde David blant annet søvnproblemer som er ifølge (helsenorge, 2016) vanlige symptomer knyttet til posttraumatiske stresslidelser. Disse symptomene er normale etter en skremmende hendelse (helsenorge.no, 2016) som tortur og andre krenkelser han hadde vært utsatt for. Solomon, henvist i Lange (2015) sier at posttraumatiske stresstilstand er en psykisk lidelse som kan opptre etter at en har vært vitne til eller selv deltatt i livstruende hendelser som krigshandlinger, tortur, voldtekt, overfall, ulykker, naturkatastrofer, brann, terroristangrep eller ran. For å motvirke stress fokuserer salutogenese som læren om faktorer som fremmer god helse og gir økt mestring og velvære til mennesker (Lønne, 2018). Salutogenese ble utviklet som en motsatt teori til patologien (læren om sykdom). I det teoretiske fundamentet utformet av den israels-amerikanske sosiologen Aron Antonovsky er det sentrale begrepet *sence of coherence* (SOC). «Styrken på SOC har direkte fysiologiske effekter og påvirker helsetilstand» sier Dahl (2014, s. 120). En sterk SOC ifølge Dahl (2014, s. 120) kjennetegnes av en varig og dynamisk følelse knyttet til positivitet, og økt mestringstillit, mens en svakt SOC gir en opplevelse av negativitet i hendelser.

Ifølge Antonovsky (1987) henvist i Valenta og Berg (2012, s. 31) er det tre elementer som er relatert til opplevelsen av sammenheng med og reduksjon av stress. Først og fremst må situasjonen oppleves som forståelig og meningsfull. Deretter må en person ha mulighet til påvirkning. Asylsøkerne har liten mulighet til påvirkning, og mange har store problemer med å forstå det som skjer (Valenta & Berg, 2012, s. 31). Det er derfor vanskelig å påpeke at asylsøkeres situasjon samsvarer med salutogene prinsipper.

Med hensyn til en sterk SOC som er knyttet til positivt og mestringssevner spurte jeg informantene om hva de ville gjøre selv for at integreringen i Norge skulle bli vellykket. De fleste svarte at de gjør sitt best i forbindelse med integrering, med bevissthet om at språkferdigheter, og tilpasning til den norske kulturen spiller en vesentlig rolle for at en skal lykkes i integreringen. Jeg har valgt å presentere to sitater som på en måte avviker fra hverandre.

Enok sier: Da jeg kom hit, trivdes jeg veldig bra i Norge. Jeg trives veldig bra. Jeg prøver å inkludere meg i systemet med å ta initiativ og ansvar for mitt eget liv. Jeg ønsker ikke å henge på det norske sosiale systemet. Jeg har aldri vært på Nav og søkt på sosial hjelp. I begynnelsen jobbet jeg i en bilvask firma. Og så var jeg i praksis på et sykehjem. Og etterpå søkte jeg på forskjellige steder for å skaffe meg en jobb. Jeg vil ikke være avhengig av Nav.

Det at Enok skaffet seg jobb, og at han ikke vil være avhengig av det norske sosialsystemet, viser at han først og fremst har respekt for seg selv. Dessuten viser han respekt for det nye landet han bor i, ved å vise at han ikke ønsker å være avhengig av Nav. Fra det han forklarte, tolker jeg det slik at Enok har evner som gir ham mulighet til å bevege seg fra det eritreiske systemet, og kulturen i hjemlandet til det norske (Varvin, 2015, s. 179). Han viser tegn til å lykkes med integrasjonen, som ifølge Varvin (2015, s. 179) innebærer at man lærer seg blant annet den nye kulturen, det nye språket og sosiale ferdigheter. Med andre ord bevarer Enok sine kulturelle røtter, men er hele tiden preget av, og anerkjenner begge kulturer (Varvin, 2015, s. 179).

David: Jeg må være veldig aktiv. Og jeg må prøve å tilpasse meg til unge mennesker på min alder. Det er en ting som hindrer meg til å bli helt samme som andre, og det er min religion. Og den sier at: Det er en Gud, en dåp, og en Bibelen. Og jeg vil gjerne følge den. Fordi det står i skriften hvis du vil følge Gud, da skal

du ikke drikke alkohol, du skal ikke gjøre noe urettferdig mot andre mennesker. Så, hvis jeg vil være helt integert og akseptert av de ungene må jeg gå ut sent på kveld å feste med dem. Da må jeg drikke også. Og hvis jeg drikker da er det mulig at jeg gjør noe galt mot andre. Og det vil jeg ikke. Jeg ønsker å følge Guds regler. Derfor er jeg mer inkludert i de aktivitetene som er organisert av det Rødekorset når jeg har mulighet til det.

Det er synlig fra sitatet ovenfor at David ønsker å følge sin tro og reglene knyttet til den kristne-ortodokse religionen. Det er nettopp religionen som hindrer hans fullstendig inkludering i det norske samfunnet.

Om fokus på tro og forståelse av religion sett fra et feministisk syn sier Svalastog (2009) følgende: «*Min hensikt er å markere religion som noe tvetydig, i konstant forandring, som er utviklet gjennom menneskelig interaksjon og felles handling i og gjennom samfunnet*». Et feministisk syn peker på at en viktig årsak til at visse konklusjoner i religiøse studier er feil, er at de starter ut fra et monumentalt religiøst konsept, hvor religion som en enhet har sammenheng mellom enkeltpersoner og samfunn, når religion analyseres og forstås som en monumental enhetsstøtte. Som forlengelse av den feministiske kritikken foreslår Svalastog (2009) et nytt konsept av religion, og et nytt religionsbegrep med følgende punkter:

- Religion är ett dynamiskt och mångtydigt betydelsefält som skapas och befasts kontinuerligt i samverkan mellan individer.
- Religion är alltid bekönad.
- Religion är kroppsligt uttryckt och befast.
- Religion innehåller myt, rit, samt en tidsdimension.
- Religion är en källa till både kontinuitet och förändring i pågående sociala interaktioner.
- Religion traderas och förnyas genom mytopoeter.
- Förändring kräver särskilda analyser av makt där både social interaktion och socioekonomiska villkor, sammanhang och förändringar analyseras

Forfatteren konkluderer med at hennes poeng er å vise til at en forståelse av religion som enhetlig og holistisk betyr analytisk begrensninger, noe som har konsekvenser for evnen til å forstå religion og å analysere forhold mellom kjønn og religion i nåtid og tidligere (Svalastog, 2009).

Religionen har innflytelse i liv til mange mennesker. Den har blitt tolket og diskutert i flere tusen år. Den skal diskuteres, drøftes og tolkes så lenge menneskearten eksisterer. Hvor godt mennesker klarer å diskutere og tolke religion er avgjørende blant annet av menneskets språkferdigheter.

Varvin (2015, s. 189) mener at språket er en integrert del av vår identitet. Forfatteren sier videre at den sosiale og psykologiske stressituasjoner spesielt i begynnelsen av eksil gjør både innlæringen og språkforståelsen vanskelig. Hvordan mine informanter opplevde å lære det norske språket presenterer jeg i neste delkapittel.

6.2 Flyktninger og det norske språket

Varvin (2015, s. 189) sier at det er mange omstendigheter som spiller inn hvordan en lykkes med integreringen. Han peker på språket som en viktig faktor med tanke på en vellykket integrering og han sier følgende: «*Hvordan skal jeg kunne leve i et språk jeg ikke kjenner, og som ikke kjenner min barndoms sanger?*».

De fleste flyktninger må lære seg å bruke et fremmed språk i voksen alder. Voksne har ofte vanskeligheter med å lære et nytt språk på grunn av språkets nyanserte mangfold. Det er spesielt vanskelig for de som lever alene uten nettverk av betydning (Varvin, 2015, s.191).

Jeg vil i det følgende presentere to sitater som beskriver hvordan har flyktningene opplevd læring av det norske språket.

Jacob: Det norske språket er akkurat som de norske. Når du begynner å lære språket opplever du at dette er veldig vanskelig språk. Men når du har lært og forstått språket opplever du språket helt annerledes. Nå mener jeg at det er et melodisk og fint språk. Akkurat som det norske folk. Når du treffer dem for første gang opplever du at de ikke er åpne mennesker, at de er innestengte, til og med at noen av dem er veldig arrogante. Men hvis du kjenner noen av dem litt bedre får du stor respekt for dem. De er veldig ærlige mennesker. De lover ikke noe at de skal gjøre for deg hvis de ikke kan det. De sier direkte: «Beklager men dette er ikke mulig», eller noe slik. Hos oss i Afrika folk lover masse forskjellige, selv om de vet at de ikke kan hjelpe deg med noe, og at dette er ikke mulig. Så det første året var det veldig vanskelig å lære språket. Etterpå spilte jeg fotball med et norsk lag. Da ble det lettere for meg. I begynnelsen blandet jeg norsk og engelsk som de fleste flyktninger gjør. Sånn var det.

David: Det er ikke lett. Men man lærer gradvis, for at jeg ikke er veldig sosial. Det er noen få av de norske som kommer på språkkaffe og andre aktiviteter. Og så går jeg på praksis og på fotball. Hvis man har mulighet å snakke med norske folk hver dag, da er det mulig å lære språket mye bedre. Man kan lære på forskjellige måter. Jeg leser og skriver mye. På den måte praktiserer jeg norsk

Av åtte informanter som var med på intervju, opplevde fem at det å lære det norske språket var veldig vanskelig, mens andre mente at det ikke var lett. Alle informantene var glad at de fikk mulighet til å delta i introduksjonsprogrammet. De sa selv at det var lærerik å gå på intro. De beskrev sine lærere som veldig flinke og hyggelige. Lærerne var villige til å hjelpe flyktingene med forskjellige oppgaver hver gang da de spurte om hjelp. De informantene trekker frem er at det var nyttig å lære å skrive forskjellige søknader på skolen.

Med hensyn til forskjeller i utdanningssystemet mellom flyktingenes hjemland og Norge fikk jeg vite av informantene, at det er kortere studietid i Kongo og Uganda. Og at barneskole, ungdomsskole og videregående skole i Somalia har en varighet på fire år. Følgende sitater beskriver utdanningssystemet fra Eritrea.

Jacob: Det som er annerledes er at barna får karakter allerede fra første klasse. Og så er grammatikk like vanskelig som norsk grammatikk synes jeg. Og elever i Eritrea kommer på skolen kledd i samme tøy. Vet ikke ordet på norsk. Men det er noe likt som arbeidstøy for arbeidere. På den måten ser man ikke noen forskjeller mellom rike og fattige barn. Det som er bra i Norge er at karakteren er ikke det viktigste. Du kan fortsette å gå på skolen selv om du ikke har toppkarakterer. Dette er rettferdig. I Eritrea er masse konkurranse mellom elever på grunn av toppkarakterer. Alle vil vinne og være på toppen. Elevene som vinner første, andre og tredje plass får noen gaver fra skolen. Dette er urettferdig i forhold til andre elever. Det betyr ikke nødvendigvis at de er mest intelligente elever blant andre. I Norge er veldig annerledes. Elevene som ikke har PC-en har mulighet til å låne den på skolen. Dette er rettferdighet, den opplevelsen av at alle barn har samme verdier i klassen. Hos oss er synlig forskjell mellom fattige og rike barn. Derfor har jeg stor respekt for det norske utdanningssystemet og ellers. Jeg har allerede lært og akseptert mye av det norske samfunnet og den norske kulturen som jeg synes er veldig bra..

Isak: Mye er annerledes. Jeg liker mye bedre utdanningssystemet i Norge. Det som jeg liker er at alle elever i klasserommet har samme muligheter til læring. Det er ikke forskjeller mellom rike og fattige elever (...).

I forbindelse med flyktingenes utdanningsbakgrunn fra hjemland kommer det tidlig frem av datamaterialet, at en av åtte flyktinger har studert på universitet i Eritrea og fullført utdanningen. To av dem har fullført videregående skole, to gjennomførte ungdomsskole, to ble ferdig med barneskole, og en av dem hadde ingen utdanning. To av informantene

behersker engelsk godt, mens en av dem snakker delvis engelsk. De fem andre informanter snakket bare morsmål da de kom til Norge. Informanten med universitetsutdanning fra Eritrea har integrert seg raskere i det norske systemet. Han har klart å finne en deltidsjobb på et sykehjem. I tillegg til jobben studerer han på høgskolen i Oslo. To andre har en helgejobb, og de tar tilkallingsvakter ved behov. Fem informanter som bare snakket morsmål da de kom til Norge, skulle bli ferdig med introprogrammet på skolen for voksenopplæring i sommeren 2018. Fire av de siste nevnte ønsker å fortsette med videreutdanningen. En av fem var veldig klar at han ønsker å få fagbrev som snekker og begynne å jobbe.

Etter min tolkning viser denne undersøkelsen og datamaterialet til, at utdanningen spiller en viktig rolle for flyktningers raskere integrering i det norske systemet.

I neste delkapitlet analyseres kultur, og kulturelle forskjeller som elementer av betydning til vellykket integrering.

6.3 Kulturelle forskjeller

Kultur kommer av det latinske verbet *colere* og substantivet *cultura* som betyr dyrking eller kultivering. Ofte brukes ordet for det menneskeformete i motsetning til det naturgitte. Kultur kan også stå for det mennesker har utført i et fellesskap eller som medlem av et samfunn (Skirbekk, 1999).

Ordene vi bruker for å beskrive kulturelle forhold er verdiladede og gir opphav til mye strid og mange krenkelser (...) Å beskrive kulturer kan oppleves som å tegne kart over et landskap i bevegelse-det er alltid noe som ikke stemmer (Stenmark & Aarethun, 2014, s. 39). Kultursensitivitet innebærer at man går inn i «den andres» kultur med åpenhet, for å forstå dens indre logikk, mens skikk og bruk innebærer mer enn hilsingsseremonier (Stenmark & Aarethun, 2014, s. 39). Det er det sett av formelle og uformelle regler som regulerer samhandling mellom mennesker. Ved vår atferd kan vi bekrefte eller svekke, endog ødelegge relasjoner påpeker Stenmark og Aarethun (2014, s. 40).

Hvordan flyktingene forteller om forskjeller i formelle og uformelle kommunikasjon sammenhenger mellom mennesker i Afrika og i Norge presenteres i følgende sitater:

Ester: Det er stor forskjell fra hjemlandet mitt og Norge. Første eksempel er hvordan vi snakker med hverandre i hjemlandet mitt, og hvordan snakker norske med hverandre. For eksempel hvordan vi snakker i buss. Vi har ikke tog, men vi har buss, som heter buss (hun smilte mens hun beskrev forskjellen mellom

utseendet på bussen i Uganda og Norge), ja. Når vi møter hverandre, vi snakker med hverandre om vanlige hverdags ting. Selv om vi ikke kjenner hverandre vi hilser, og smiler og snakker litt. Men her, du hilser og sier hei til folk, men de ikke svarer til deg. Jeg bor i Norge i tre år nå. Og har en nabo som ikke hilser på oss. Barna kommer og sier: «Mamma, vi hilser på han og han ikke hilser tilbake». Og jeg sier til barna: «Det går bra, de må ikke hilse. Sånn er det i Norge». Det er stor forskjellen.

Ahaja forteller: «*Jeg har en nabo. Hun hilser ikke og snakker ikke med meg. Jeg inviterte henne på bursdagen min. Hun sa ingenting. Hun kom ikke. Jeg ønsker ikke å tenke negativ selv om at det var en sårbar opplevelse for meg. Jeg tenker kanskje at hun var opptatt*».

Både Ester og Ahaja opplevde et dilemma i forbindelse med de ulike normene for kommunikasjon mellom hjemlandet og Norge. Varvin (2015, s. 184) beskriver det som avstanden mellom den opprinnelige identitet og den nye begynnende identitet som etter hvert former seg i forhold til den nye kulturen man lever i. Forfatteren mener at dette vil forbli en indre spenning mellom det gamle og det nye. Den nye identiteten vil utvikles i en ny sammenheng, som alltid vil bære preg av det man var, og at man alltid vil leve med flere selvbilder eller identitetsfølelser (Varvin, 2015, s. 184)

Flyktningene fra Eritrea sa at den norske kulturen og samfunnet er annerledes enn tradisjonelle eritreisk kultur og samfunn. En flyktning mente at de norske ikke er åpne folk. Den samme flyktningen syntes at eritreiske folk er mer sosiale. En annen sa at i Eritrea er alle dører åpne både for kjente og ukjente, samt at eritreerne finner tid til å stoppe på gata og snakke med hverandre. På den andre siden sa alle eritreerne at de liker den norske kulturen godt, selv om den er annerledes enn den eritreiske kulturen. De sa også at de ville akseptere mye av den norske kulturen, fordi de mener at den er bra. En av flyktningene konkluderte med: «Vi lærer hele livet av hverandre».

Flyktningenes beskrivelser av forskjeller mellom de to kulturene kan ifølge (Varvin, 2015, s. 183) psykologisk tilsvare en svingning mellom ens identitetsfølelse knyttet til opprinnelseskulturen og den nye kultur man lever i. Dette er et krevende indre arbeid der forbindelseslinjer skapes mellom det man var i den gamle kulturelle konteksten, og det man er i ferd med å bli (Varvin, 2015, s. 183).

På spørsmålet om hva informantene savner fra egen kultur og sosiale relasjoner svarte de slik:

Ester: Jeg savner bare familien min, bare familien min.

Ahaja: Jeg savner mamma mye, og jeg savner melk. I Somalia har vi kamel-melk. Jeg savner melken. Den har spesiell smak. Og hvis du drikker kamelmelk blir du ikke syk. Du blir frisk (...) Jeg savner også kamelkjøtt. Også savner jeg somalisk mat som heter Angelo. I den maten brukes ingrediens som ikke finnes i Norge.

Eritreiske informanter svarte at de savner blant annet tradisjonelle brylluper som en del av en gamledagers kultur som ikke finnes i Norge og Europa, påpekte en av informantene. De savner venner, familien, familiesamlinger, naboer, hjemmelaget mat og frukt fra hjemlandet. En av flyktningene virker særlig preget av følelser, da han snakket om en familiehund. Han sa at han savner hunden veldig mye. En annen sa at han savner mest høytider knyttet til juletiden i Eritrea. Det finnes spesielle tradisjoner i forbindelse med jul og Jesus fødsel sa han. Nedenfor velger jeg å presentere hva Abraham og Jacob savner.

Abraham: Jeg savner venner. Og så savner jeg den kulturelle tradisjonen fra Eritrea når alle familiemedlemmer spiser middag sammen særlig på søndager. Det savner jeg veldig. Vi pleier å vente at alle kommer fra skolen eller fra jobb. Da sitter vi og ber til Gud og spiser sammen. Det er veldig koselig. Da viser vi stor respekt til hverandre når vi venter at alle er til stede.

Jacob: Jeg savner det jeg lærte av faren min. Og det er å ha respekt for alle mennesker. Jeg savner det her. Det finnes ganske mange mennesker som behandler andre mennesker uten respekt. Det er forskjellen fra hjemlandet mitt. I Eritrea er det normalt å tilby og å gi hjelp til andre mennesker, og å få hjelp fra dem. Det tok nesten tå år at jeg kunne forstå kulturen i Norge og at nordmenn liker best å være selvstendig og for seg selv. Jeg savner også Angera. Jeg spiste den i Oslo i går. Den er veldig god mat. Det finnes en restaurant med eritreisk mat. Den er god. Jenter fra Eritrea lager den veldig godt.

Jeg spurte Jacob om guttene ikke er så flinke til å lage mat. Han svarte: «*Kanskje, men det er litt en kvinnejobb*».

De fleste informantene har gitt et idealistisk bilde i beskrivelsen av hjemlandets kultur. Ifølge Varvin (2015, s. 185) er den etnosentriske tilbaketrekkingen preget av en sterk idealisering av hjemlandets kultur. Man vil for eksempel bare spise mat fra hjemlandet eller bare omgås landsmenn. Hjemmene blir fylt med hjemlandets kunst og andre ting i den graden at man kan tro man fremdeles lever der. Samt hjemlandets religiøse skikker kan bli overholdt med overdreven lydighet (Varvin, 2015, s. 185).

I dette delkapitlet presenterte jeg hva informantene mener om forskjeller mellom den norske kulturen og hjemlandets kultur. Hvilke sosiale nettverk informantene har, og hvordan de skaper sosiale relasjoner beskrives i følgende delkapitlet.

6.4 Flyktninger og sosialisering i Norge

Sosialisering er de sosiale prosessene som fører til at individer tar opp, internaliserer, samfunnets normer, praksiser og atferdsmønstre. Det er prosessen som gjør at individer blir mer som andre i samfunnet. Grunnlaget for sosialisering er den hverdagslige sosiale interaksjonen som utvikles i barndom og oppvekst med mennesker i individets miljø. En vellykket sosialisering vil føre til at individet internaliserer en adferd knyttet til dette spesifikke miljøet (Skirbekk & Tjora, 2018).

Betydningen av individers hverdagsliv er knyttet til forskjellige typer relasjoner aktørene må forholde seg til innenfor forskjellige sosiale systemer, på sosiale arenaer eller sosiale felt (Valenta og Berg 2012, s.44).

I forbindelse med flyktningenes sosiale nettverk spurte jeg om hvilke ulike relasjoner de har, og hva de mener om sosiale relasjoner.

6.4.1. Sosiale relasjoner med naboer

Om sitt forhold til naboer fortalte informanten fra Somalia at hun fikk hjelp av en norsk mann, som var verge for henne ved etableringen i Norge. Hun beskrev både han og kona hans som veldig hyggelige mennesker. Hun sa også at de lærte henne hvordan hun skulle oppføre seg i nærmiljøet. De har beholdt kontakten etter at hun flyttet til en annen kommune. Informanten fra Kongo mente at naboene er snille, men at hun bare har en norsk dame som hjelper henne med å passe på barna når hun trenger det. Hun sa at kontakt med naboene betyr mye for henne. Hun sa at både hun og barna er triste, og ikke forstår, at det fortsatt er en mannlig norsk nabo som ikke vil hilse på dem selv om de har bodd i nabolaget mer enn tre år.

For å være sosial i begynnelsen gikk en av de eritreiske informantene til Røde Kors. Han mente at de frivillige organisasjonene er flinke til å hjelpe flyktninger med sosialisering. «*Det er vanskelig å bli kjent med naboer*» sa en annen flyktning fra Eritrea. Han sa at naboene var veldig reserverte. Han nevnte også at han ikke med dette mente at de var dårlige mennesker. «*De er reservert rett og slett*» sa han. Den andre informanten sa at kontakten med naboer hadde stor betydning for han da han bodde i Eritrea, men at både kona og han aksepterte de norske sosialiseringsskodene. På den andre siden sa en annen informant at han ikke forventet at naboene hilser på når de kommer forbi, fordi kommunen er ganske stor. Han forstår at «*sånn*» er det i Norge, og at det handler om kulturelle forskjeller. «*Heldigvis at jeg er veldig opptatt av skolen og ikke har mye tid å tenke på andre ting*» konkluderte han.

Det er i vår natur at vi har behov for å være sammen med familie, venner og bekjente. I samspill med hverandre bygger vi og utvikler vi våre relasjoner. I utviklingen av relasjoner med andre lykkes noen mer enn andre. Det Jacob fortalte om tilpasningsevner til sin eritreiske nabo har jeg valgt å presentere nedenfor.

Jacob: Jeg bor i en blokk i øverste etasje. Naboene er veldig snille. En som bor ved siden av meg er fra Eritrea. Han er nesten norsk. Han har også akseptert mye av den norske kulturen synes jeg. Vi treffes av og til fordi han er veldig opptatt med sin jobb. Men jeg har to eldre norske damer som er veldig snille mot meg. De hjelper meg av og til. Det som er viktig for meg er at de ønsker å prate med meg.

Sitatet til Jacob forteller om naboens evne til å bli assimilert i det norske samfunnet. Djuve og Hagen (1995, s. 41) beskriver assimilering som en prosess der innvandrere gir avkall på egen kultur ved å akseptere den norske kulturen. I en slik prosess ønsker de å bli lik den norske befolkningen at de ikke kan skilles ut som egen gruppe (Djuve & Hagen, 1995, s. 41).

Av det informantene fortalte, tyder det på at de har en mangel på sosiale relasjoner. Ifølge Varvin (2014:394-405) skaper det å være eksilert et enormt arbeid med å gjenskape en sammenheng i en fragmentert og ofte uforståelig virkelighet. Det er derfor viktig at den som er i eksil har muligheter for kontroll og styring over egen situasjon, påpeker forfatteren. Jeg konkluderer med Sveaass (2005:222-237) sitt utsagn at nettverk og støtte anses for å være grunnleggende elementer i et menneskets liv.

6.4.2 Venner og opplevelsen av vennskap med nordmenn:

I denne studien kom det fram at alle informantene har venner blant utlendinger, vanligvis flyktninger som kommer fra forskjellige land. Dessuten har de venner fra hjemlandet sitt. Vanligvis treffes informantene med venner på fotballkamp i helgene; på biblioteket, på «språkkafe» og andre forskjellige aktiviteter eller i sentrum.

På spørsmålet om hvordan informantene opplever nordmenn, og om de har norske venner svarte tre av informantene at de ikke har venner blant nordmenn. En kvinnelig informant sa at hun har to norske venner, to gutter. Hun syntes at de er snille og ærlige mot henne. En informant fra Eritrea sa at han har to norske menn som venner, men at han ikke har unge norske venner.

Hva Jacob, Isak og Enok mener om sine norske venner viser jeg i følgende sitater:

Jacob: Jeg har en venn og jeg er glad for det. At jeg ikke har flere norske venner er ganske forståelig. Vi har forskjellige kulturer. Det er ikke så lett å akseptere den andres kultur. Jeg synes at de norske er snille og gode mennesker. Som overalt på jorda finnes det forskjellige type mennesker. Sånn er det også i Norge.

Isak: Ja, jeg har de som vi spiller fotball sammen. De er mine venner når vi er på treningen.

Enok opplever sine norske venner veldig positiv, og han sier følgende:

De er ærlige mennesker, veldig ærlig. Og de er villig til å hjelpe hvis jeg trenger noe. Jeg har lært at det norske samfunnet er bygd opp på tillit og trygghet. Dessuten troverdighet. Og jeg ser det i de to mine venner. Derfor har jeg stor respekt for de to vennene mine og ellers for de norske. Selvfølgelig snakker jeg om majoriteten.

Av tre informanter som opplyste at de har norske venner, fortalte to at de er veldig glad i sine norske venner. Den tredje informanten har et kortvarig vennskap med norske gutter når han spiller fotball med dem. Hans utsagn at de er hans venner når de er på trening tyder på at han er bevisst på at han ikke klarte å opprette et ekte vennskap med dem. Vennskapet til Isak, tolker jeg som Valenta og Berg (2012, s. 130) beskriver som sosialt samkvem med vertsbefolkningen begrenset til tilfeldig møte med fremmende.

Det er ikke noe overraskende at over halvparten av mine informanter ikke har nære kontakter med norske ungdommer. Grunnen til dette kan være ifølge (Valenta & Berg,

2012, s. 129-130) at språkbarrierer og manglende tiltak til sosiale arenaer hindrer informantene å opprette et personlig og mer intimt forhold til nordmenn. Som det kommer frem fra datamaterialet, ser det ut som at de fleste informantene ikke klarte å etablere nære vennskap eller relasjoner med nordmenn (Valenta & Berg, 2012, s. 130). Til tross for det stilte tusenvis av mennesker og mange organisasjoner opp i etableringsfasen og tilbød hjelp til flyktingene. Disse viktige andre kalles i fagspråk «signifikante andre».

6.5 Signifikante andre

George Herbert Mead (1863–1931) gis ofte æren for begrepet «de signifikante andre» hevder Rye (2013). Forfatteren beskriver begrepet «*De signifikante andre*» som et sosiologisk nøkkelbegrep som syntetiserer to av fagets grunnteser om vår sosiale verden. Han sier videre at gjennom samhandling med andre blir vi mennesker. «*De andre*» tolkes som *signifikante*. I samhandling med andre, former de andre oss på forskjellige måter og med ulik styrke (Rye, 2013).

Under intervjuet fortalte informantene om betydningsfulle personer og organisasjoner som har vist stor empati for dem og deres situasjon. Disse var de viktigste støttespillerne for flyktingene både på flukt og i integreringsprosessen. De signifikante andre som spilte en vesentlig rolle for flyktingene var blant annet UDI, Røde Kors, norske frivillige sentraler, flyktingguider, og det norske folket.

Røde Kors arrangerte forskjellige aktiviteter for flyktinger, noe som hadde stor betydning både på asylmottakene og i etableringsfasen. Den frivillige sentralen har hjulpet flyktinger med språktrening ved å organisere «språkkafe», og med andre viktige tilbud som «middag på tvers». Frivillige flyktingguider er fremdeles viktige personer for noen av flyktingene, på den måten at de hjelper flyktingene med å bli kjent med språket, kulturen og lokalsamfunnet. Ifølge Røde Kors (u.å.) er flyktingguiden en viktig veiviser inn i samfunnet. Men aller viktigst er at flyktingguiden er et medmenneske som en kan stole på og støtte seg til i en krevende etableringsfase (Røde Kors, u.å.). I tillegg til fysiske signifikante andre, viste det seg at flyktingene fra Eritrea ser på Gud som den åndelige signifikante andre, som var med dem på flukten og i etableringsfasen. Det er Gud de tror på, som er den som hjelper dem til å mestre det nye livet i Norge.

«Uansett hva du tror på, ser det ut til å hjelpe» (Hoffmann, 2010). Religiøse mennesker er lykkeligere, påstår Hoffmann (2010) og lever lenger enn andre. Hans påstand er basert på flere vitenskapelige undersøkelser (Hoffmann, 2010). Ifølge Nylenna (2000) kan religion

og tro ha innvirkning på helsen på flere måter ved å gi styrke til å mestre sykdom og lidelse (Nylenna, 2000).

6.6 Mestringsstrategier og ressurser

Mestring er et uttrykk for egenskaper ved individet og ved de sosiale omgivelsene som den enkelte befinner seg i. Det er mestringsegenskaper som gir et individ innsikt i egen situasjon slik at individet kan oppleve økt mestring i hverdagen (Nasjonal kompetansetjenesten for læring og mestring innen helse (NK LMH), 2018).

Mennesker som har vært utsatt for ekstreme taps- og/eller stressbelastninger, er ofte overfølsomme for situasjoner der de selv ikke har kontroll. Det bør tilstrebes en følelse av reell og/eller opplevd kontroll og styring (Helsedirektoratet, 2016, s. 58).

Under intervjuet ble informantene spurt om de kunne fortelle om mestringsevner de har for å kunne takle hverdagen. Jeg måtte omformulere spørsmålet da begrepet *mestring* var ukjent for dem. Spørsmålet mitt ble derfor slik: Hva er det som gir deg styrke når du tenker på framtiden? Slik svarte de:

Enok: Det er at jeg bor i dette landet. Frihet, rettferdighet, og fred jeg har i dette landet. Og selvfølgelig at Gud gir meg styrke og håp når jeg er nedstemt. Jeg tenker ofte på mine venner som fortsatt bor i Eritrea. De som ikke hadde tatt den sjansen eller ble hindret til å flykte fra Eritrea. Det er mine folk som daglig blir torturert eller forfulgt under det eritreiske diktatoriske regime. Og det gjør vondt når jeg tenker på dem. Samtidig gir det meg styrke og forståelse av hvor heldig kona og jeg er. Derfor jobber vi og studerer. Vi ønsker å vise at vi er verdt hver eneste krone vi fikk i begynnelsen av den norske staten.

Jacob: Det er frihet i dette lande. Og at jeg kan ha et normalt liv som alle andre mennesker har. Dette gir meg styrke.

Isak: Tanker at jeg lever i et fritt land. Og tanker at jeg vil gå på videregående skole, og å finne jobb. Jeg ønsker ikke å studere videre. Og så Gud gir meg styrke. Og så har Gudstjeneste stor betydningen for meg. I kirken treffer jeg mange fra landet mitt og fra Etiopia. Jeg snakker med dem og jeg føler meg ikke alene.

Enok, Jacob og Isak svarte ganske likt, og deres svar tyder på at både mestringsstrategier som er nødvendige for å takle krevende situasjoner, og relasjonelle mestringsressurser som også omtales som sosial støtte fra venner, ektefelle, familie, kollegaer og andre (NK LMH, 2018). Informantene trekker frem fred, frihet og rettferdighet noe som gir dem styrke og følelsen av sammenheng. Sosial støtte får de av det norske samfunnet, noe som ifølge NK LMH (2018 s, 65) er et grunnlag for etablering av nære emosjonelle bånd som igjen kan forsterke opplevelsen av sammenheng. I tillegg til ovenfor nevnte faktorer som gir dem styrke har Enok og Isak sagt at det også er Gud som gir dem styrke. Isak tilføyde at gudstjenesten, og at han treffer mange eritreere i kirken gir han styrke.

Adam, Abraham og David nevnte først Gud som den viktigste ressursen. De sa at de overlevde med Guds hjelp til tross for alt. Etter deres mening var det Gud som var med dem da de var på flukt, og at Gud hjelper dem hele tiden. Deretter fortalte de at tanken på mødre, familier, og venner gir dem styrke. Dessuten håper de at de kommer til å se dem igjen.

Et typisk trekk blant de eritreiske informantene var deres sterke tro på Gud. Fem av seks eritreiske informanter nevnte i intervju at det var GUD som var med dem på flukten, og som hjelper dem til å mestre utfordringer de møter i det norske samfunnet.

Det som gir styrke til Ester og Adam er et stort håp om at de kommer til å finne en jobb etter at de har blitt ferdig med skolen. Ester sa at hun vil fortsette å lære norsk. «*Norsk er ikke vanskelig for meg unntatt grammatikk. Naturfag og matematikk er vanskelig også*», sa hun og smilte. Adam understrekte at jobben er veldig viktig for han fordi han ønsker å være selvstendig. Dessuten har han lyst til å studere medisin. Han ønsker å bli tannlege. Ester og Adam tenker på framtiden som er mer knyttet til materielle ressurser («artifactual-material GRRs»). De materielle ressursene er for eksempel penger, bolig, klær, mat og drikke (NK LMH 2018, s. 65). De har håp om å finne en jobb. Jobben kan gi dem selvstendighet og økonomisk sikkerhet, slik at de kan fortsette med utdanningen. De ønsker å være økonomisk selvstendige, selv om at de er bevisste på at mestring av norsk er det første kravet som må oppfylles for at de blir registrert som arbeidssøkende.

6.7 Flyktninger og veien inn i arbeid

Djuve og Hagen (1995, s. 112) hevder at arbeid og utdanning er de viktigste innfallsporene for innvandrere til en likeverdig deltakelse i det norske samfunnet. Uten utdanning og jobb svikter mulighetene til å oppnå de samme materielle levekår som resten av befolkningen (Djuve og Hagen, 1995, s.112). Å gå ut i jobb, og bli integrert på arbeidsplassen, er et sentralt mål når flyktninger bosettes i norske kommuner (Statistisk sentralbyrå (SSB), 2016, a).

Ifølge SSB (2016, b) har botiden i Norge stor betydning for sysselsettingsnivået blant flyktninger. Blant flyktninger med botid på under fire år ligger sysselsettingsprosenten langt under gjennomsnittet for flyktninger. Dette er grupper som er i en tilpasningsfase til det norske samfunnet, og som i utgangspunktet står utenfor arbeidsstyrken (SSB, 2016, b).

Sju av åtte flyktninger i min undersøkelse har botid i Norge på under fire år. En av dem har bodd i seks år i Norge. Han studerer på Høgskolen i Oslo og har en deltidsjobb. Fem av flyktningene hadde vært i arbeid i hjemlandet. Bare en av dem, som jobbet som lærer hadde en fast jobb. Fire var i forskjellige yrker som hjemmehjelp, arbeider på et bilverksted, arbeider i en matbutikk, og gruvearbeider.

To av flyktningene er i deltidsjobb i Norge. Seks av åtte er avhengig av økonomisk støtte fra staten. Bare en av åtte flyktninger har klart seg økonomisk på egen hånd siden han kom til Norge. Både han og kona studerer samt er i deltidsjobb. De har kjøpt en toroms leilighet i kommunen de bor i. Sju av åtte flyktninger forventes å bli ferdig med introduksjonsprogrammet i 2018. Tre av sju flyktninger ønsker ikke å fortsette med utdanningen. De vil gjerne begynne å jobbe etter at de er ferdig med intro. Fire av sju ønsker å fortsette med utdanningen. Ifølge Djuve og Hagen (1995, s. 92) er utdanning kanskje den viktigste individuelle ressurs en person kan bruke til å sikre seg gode materielle kår i Norge (...) For flyktningene er det faktisk sosialhjelp som er den viktigste inntektstypen når man er under utdanning, sier Djuve og Hagen (1995, s. 117). Seks av åtte informanter som deltok i mitt prosjekt er uten jobb. I neste avsnitt viser jeg hva de mener om sin framtid knyttet til arbeidsliv.

Ester har lyst til å jobbe i barnehage, men hun er bevisst på at for å få en slik jobb må hun fullføre videregående skole. Hun skal søke jobb etter hun blir ferdig med skolen. **Ahaja** mente at hun har gode nok språkferdigheter til å komme inn i arbeidslivet. Hun sa at hun ikke var interessert i noen jobb nå, fordi hun skulle begynne på videregående skole. Hun

måtte tenke litt på hva hun ville, sa hun. Om sine planer for fremtiden sa hun: *«Jeg tenker på å finne en somalisk gutt og gifte meg etter videregående skole. Så skal jeg finne en jobb, og etterpå vil jeg fortsette med studie»*. Jeg spurte henne om hun ikke trodde at det var for tidlig å gifte seg. Hun svarte at det var ikke det, for det er normalt i hennes kultur. **Adam** og **Abraham** ville jobbe ved siden av skolen. Adam mente at det var vanskelig å få jobb siden han ikke hadde erfaring og referanse. Han hadde søkt på flere jobber, men ikke fått napp. Abraham var positiv da han fortalte at de som jobber på Nav og læreren deres var flinke med veiledning om hvordan skrives CV og søknader. *«Det er bra selvfølgelig, men jeg trenger jobb. Jeg får ikke jobb»*, sa han ganske frustrert. **Isak** sa: *«Man bli lettere inkludert i samfunnet hvis man går på jobb og treffer andre mennesker»*. Han hadde flere ganger vært både på Nav og i kommunen, og spurte om de kunne hjelpe han med å finne en jobb, men det kunne de dessverre ikke. Isak mente at problemet ligger i kommunen han bor i. Han ble litt irritert da han sa: *«Jeg må nesten flytte til en annen kommune. Jeg synes ikke at de som jobber i kommunen og på Nav er flinke til å hjelpe oss med jobb»*. **Enok** ventet til å bli ferdig med sykepleierutdanning. Etter utdanningen mente han hadde større mulighet for å finne en jobb. Han og kona ønsket å fortsette med studiene. Han mente at det ville bli lettere å få jobb de var ferdigutdannet, og mye lettere med integrering. *«Når man har en jobb alle andre ting faller på plass»* konkluderte han. Om veien inn i arbeid sier **David** følgende:

Etter at jeg blir ferdig med studie, ønsker jeg å få en god jobb som sykepleier, betale skatt, og spare penger som nordmenn gjør. De er flinke til sparing. Det hørte jeg. Jeg ønsker å være flink som de er flinke. For å komme i arbeidsliv trenger man erfaring. De på Nav og arbeidsgivere sier det hele tiden. De krever arbeidserfaring. Vi som er flyktninger har ikke noe arbeidserfaring. Så, ser du? Hvordan skal jeg bidra til et aktivt arbeidsliv hvis jeg ikke får sjans å begynne på noe sted? Vi går i praksis, men vi får ikke jobb. Sånn er realiteten. De fleste av flyktningene opplever at vi bare er gratis hjelp i praksis perioden. Derfor vil de ikke ansette oss. Vi er god hjelp til samfunnet. Og det er greit. Vi har også fått ganske mye av samfunnet. Sånn er det.

Sitatet til David samsvarer med funn fra Moe (2018). *«Vi får gratis hjelp og det vi gir tilbake er gratis opplæring. Det er en vinn-vinn situasjon for begge parter»*, sier en butikksjef som ble intervjuet av forskerne fra Østlandsforskning. Forskerne har intervjuet

31 personer, som inkluderer offentlig og private arbeidsgivere, og folk fra samarbeidspartneren Nav. Forskerne spurte arbeidsgivere hva som motiverer og hva som hindrer dem i å inkludere og rekruttere flyktninger. Det viste seg at mange arbeidsgivere er positive til å ansette flyktninger eller opprette praksisplasser. En av bedriftslederne mente at de har et samfunnsansvar og at de trenger en større rekrutteringsarena for å få dekket behovene sine. Ifølge Moe (2018) viser det nye forskningsrapporten at det er tydelige forskjeller mellom offentlig og privat sektor. Private bedrifter opplever at å ansette flyktninger er en del av samfunnsansvaret deres. Offentlig sektor ser på det å skaffe flyktninger en jobb som et bra tiltak for kommunenes økonomi og at de selv kan bidra ved å tilby praksisplasser. For Nav virker det enklere å skaffe praksisplasser hos private arbeidsgivere (Moe, 2018).

På spørsmålet om hva **Jacob** trenger mest hjelp til svarte han slik: «

Jeg trenger jobb. Jeg har sagt til alle saksbehandlere at jeg ikke forstår dette systemet. Er det ikke bedre at de hjelper oss med å finne en jobb. Hvis jeg jobber da trenger ikke Nav å betale meg åtte tusen hver måned. Og vi er så mange flyktninger i kommunen. Tenk om hvor mange av oss er i Norge nå. Virkelig, det er vanskelig for meg å forstå det. Jeg er ung og frisk. Jeg kan jobbe, og jeg ønsker å jobbe. Jeg har ikke kvalifikasjoner enda. Men det finnes mange jobber jeg kan jobbe uten kvalifikasjonen. Jeg kan jobbe i matbutikker, for eksempel eller vaske jobb. Hva som helst. Jeg ønsker å jobbe og betale skatt som andre. På den måten opplever jeg at en er inkludert i samfunnet. Nav sender oss ut i arbeidspraksis. Vanligvis er vi tre måneder i praksis. I tre måneder lærer man ganske mye. Jeg spurte min sjef på Mekdonalds om hvilke tilbakemeldingen han ga til Nav om meg. Han svarte at Nav spurte ingenting om meg og måten jeg jobbet på da jeg var i praksis. Hva jeg skal si? Jeg snakker ikke flytende norsk. Men folk sier at jeg snakker veldig bra.

Informantenes uttalelser tyder på at de er fokusert på å skaffe seg en jobb. Av forskjellige årsaker venter begge de to kvinnelige informantene å bli ferdig med videregående skole før de går ut i arbeidslivet. Det kommer tydelig fra sitater at mannlige informanter er mer ivrige etter å få arbeid. To av dem er i deltidsjobb. Andre ønsker å jobbe og å gå parallelt på skolen. Informantene viser frustrasjoner og skuffelse på grunn av at de har søkt på jobber flere ganger på forskjellige steder, og ikke fått noe svar på søknadene. Noen av informantene mener at problemet ligger i systemet som hemmer inngang i det norske

arbeidsmarkedet. De ser på jobb og utdanning som en hovedfaktor til en raskere inkludering i samfunnet. Jacob understrekte at han er ung og frisk, at han kan, og at han ønsker å jobbe. Alle informanter er bevisste på viktigheten av arbeid. Seks av åtte er særlig motivert til å komme ut i arbeidslivet.

Ifølge Moe (2018) er motivasjon en viktig faktor for om utplasseringen blir vellykket eller ikke. Manglende interesse og motivasjon er nemlig det arbeidsgivere oppgir som et hinder. Andre utfordringer knyttes til holdninger, skikker, kulturforskjeller og manglende kommunikasjon. Negative holdninger blant kunder og andre ansatte kan også være et hinder for inkludering. Og manglende språkferdigheter fremheves ofte som en utfordring. For å få flere flyktninger i arbeid er en god oppfølging viktig for å sikre at utprøving og utplassering fungerer bra i enkeltsaker, men også for å sikre gode langsiktige samarbeidsrelasjoner (Moe, 2018).

6.8 Oppsummering av kapittel 6

I dette kapitlet presenterte jeg flyktningenes opplevelser av Norge, det norske mottakssystemet, klima og blant annet flyktningenes syn på nordmenn. Flyktninger som oppholdet seg på mottak i Norge hadde en god opplevelse av mottaket. Beskrivelser av Norge var i hovedsak positive. Klimaet var en utfordrende faktor for noen av flyktningene i etableringsfasen. Eritreiske flyktninger mente at det viktigste for dem var at de bor i Norge som er et fritt land. De trakk frem likestilling og rettferdighet som verdier av stor betydning for alle som bor i Norge. Dessuten likte de den norske kulturen, og ønsket å akseptere mye av den, fordi de mente at kulturen var bra.

Å lære det norske språket var vanskelig for alle. Å delta i introduksjonsprogrammet, der de lærte språket og om det norske samfunnet var nyttig for alle. Alle flyktningene hadde venner blant andre utlendinger og blant folk fra hjemland. Tre av åtte informanter som hadde norske venner mente at de norske var gode og ærlige mennesker. Seks av informantene er avhengig av økonomisk støtte fra staten, mens bare to var i deltidsjobb. Jeg konkluderer kapitlet med å peke på at de fleste flyktninger var frustrert og skuffet over at de ikke fikk muligheter til å delta i arbeidsliv. Deres ønske var å skaffe seg en jobb og å være uavhengig av det norske systemet, samt å være likeverdig deltakere i det norske samfunnet.

7. «VI MÅ HA TØFLER HJEMME, VI JO»

I dette kapitlet setter jeg fokus på utfordrende faktorer som påvirker flyktingenes integrering i det norske samfunnet, sett fra flyktningskonsulentenes perspektiver. Kapitlet er relatert til oppgavens siste forskningsspørsmål: Hvordan beskriver flyktningskonsulentene de utfordringene flyktninger møter i integreringsprosessen?

7.1 Hva er hovedfokus i oppfølgingen

I meldingen 30 (2015-2016) til Stortinget, presenterte regjeringen hvordan integreringspolitikk og tiltak bør organiseres for at flere nyankomne innvandrere med fluktbakgrunn skal komme raskere i jobb eller utdanning (Justis- og beredskapsdepartementet, 2016) Samarbeidserklæringen som ble signert av regjeringen og partene i arbeidslivet i mai 2016, har som hovedfokus å få flere flyktninger i jobb (Justis- og beredskapsdepartement, 2016).

På spørsmål om hva flyktningskonsulenter mener hovedfokus i oppfølgingen er, svarte en av de fire: *«Det er vårt mandat fra staten at vi skal få folk i jobb eller i utdanning. Så det har vært hovedfokus med alt vi gjør»*. Alle fire informanter har påstått at jobb, utdanning, og økonomisk selvstendighet spiller en viktig rolle i integreringen, og ses på som de mest utfordrende faktorer i integreringsprosessen.

7.2 Utfordringer i integreringsprosessen

Kommunikasjonsferdigheter og arbeid mente flyktningskonsulenter var hovedutfordringer for flyktninger i integreringen. En av informantene sa følgende: *«Ja, jeg vil si at hovedutfordringen er språket. Jeg vil si det, fordi jeg ser at de som kommer opp på et godt nivå de kommer også ut i jobb»*. En annen informant pekte på at det er så mye man skal forstå i dette landet hvor det er så mange utskrevne regler. Den tredje sa at det ikke alltid er lett å bli akseptert av arbeidsgivere, fordi de pleier å si til flyktninger at de må snakke lit bedre norsk først, eller at de ikke har sertifikat, de har ikke den utdanningen som trengs og lignende. *«Jeg har erfaring at folk aldri kommer inn på intervjuet. Faktisk er de vanligvis ikke kvalifisert, sånn at folk er skeptisk da, fra det fremmede navnet, og til det at man ikke er norsk. Så aldri bli bra nok for å få en jobb da. De vil bare komme i jobb og leve et normalt liv, tjene penger og forsørge familien sin selv. Så det er enorm frustrasjon over å ikke få en jobb da»*- sa en av informanter. Et annerledes sitat med litt kritisk tone kommer fra den fjerde informanten:

Hovedutfordringen er jo å lære seg språk da, for å kommunisere. Så dette med at de må lære hvordan man lever her. Også hva slags forventninger de måter, og at de har plikter. Noen er kanskje mer opptatt av rettigheter, og ikke så mye av plikter. Og de må lære den norske rollen at man skal ut i arbeidslivet. Det kan også være litt krass når det gjelder kvinner. De skal jo ofte på introduksjonsprogram, men de har jo ikke noe plan. Når vi snakker egentlig om plan, og planen er at du skal ut i jobb. Så har de egentlig ikke en plan. De er opptatt av seg selv eller familie, da. De forstår ikke at de får lønn for dette her, for eksempel å gå på skolen. Men de har ikke noen planer for hvordan de skal jobbe her. De har ikke noen forutsetninger fordi at de har aldri jobbet. De vet ikke hvordan skal man jobbe her i Norge. De sier at de har barn og derfor må de være hjemme. Da sier vi at barna går på skolen og i barnehage, men da vil de være hjemme likevel.

Det å lære seg språk og å søke på en jobb så flyktningkonsulentene på som de mest utfordrende faktorene. I sitatet ovenfor påpekte informantene at det finnes flere faktorer som kan virke hemmende for integrering og språklæring. For å kunne lære den norske rollen må flyktningene forstå språket. Språk er en kreativ sosial prosess (Anderson, 2008). Språk og ord er relasjonelle, og er produkter av det sosiale samspillet mellom mennesker. Om betydningen av hvordan vi bruker ord og språk i relasjoner med hverandre, sier forfatteren følgende: «*Words for instance are not meaning-mirrors; they gain meaning as we use them and in the way we use them. This includes a number of things such as context, why we use them, and how we use them such as our tone, our glances, and our gestures (...).*».

Ifølge informantene var språket avgjørende for at flyktningene skal mestre livet i Norge. «Hvis de mestrer språket, da mestrer de også skolegang og arbeid» sa en av informantene. Andre typer utfordringer som informantene nevnte som vanlige utfordringer, var kultur, klima, helse, isolasjon, å ikke få norske venner. To av flyktningkonsulentene sa at flyktningene ofte sa at de mente at flyktningkonsulentene var deres venner. Samtidig var det mange som bevisst holdt seg til sitt miljø. Ifølge flyktningkonsulentene er det mange flyktninger som vil ha norske venner, men det er veldig vanskelig for mange å få til nettopp det. En av flyktningkonsulentene understrekte at forståelse av det norske systemet er i hvert fall av de vanligste utfordringene flyktningene møter. Hun forklarte det slik:

Jeg hadde en samtale med en kvinne som snakket dårlig norsk, og hadde mye på hjertet. Og da brukte vi tolk. Så fant jeg ut at mora var veldig syk. Så forklarte jeg for henne at vi etter hvert kunne søke om familieforening slik at hun kunne få mora si til Norge. Men hun forstod ikke systemet. Hun ville ha henne i Norge med en gang og var veldig hysterisk og sånn. Det er veldig viktig for mange å forstå det norske systemet. Men vi må sette grenser når de prøver emosjonelt å knytte seg til oss. Fordi de pleier å si: «Å du er som min mor, du er som min søster», og lignende. Derfor må vi sette grenser og være mer profesjonelle. På den måte kan de få fordeler av det.

En annen type vanlige utfordringer er flyktingenes tilpassing til det norske miljøet. Flyktningkonsulentene hevdet at de brukte mye tid på bo-veiledning. For eksempel sa en av de fire at de måtte lære flyktingene å ikke tape et røykvarsel, at en ikke skal søle mye vann utover på kjøkkenbenken. En av flyktningkonsulentene sa: *«Nå har jeg en benkeplate som vi må betale for å bytte ut, fordi når vannet blir liggende på benken så blir det ødelagt»*.

Jeg spurte flyktningkonsulentene om flyktingene viser takknemlighet over tilbudet de får fra kommunene eller om de viser misnøye. Slik svarte en av informantene: *«Veldig ofte klager de. Det er et hodebry. Veldig ofte klager de over boligforhold, fordi de tror at de skal få noe større, og fordi de synes at det er gammelt. Og vi bor veldig ofte i gamle hus, mange av oss. Og de synes at det er kaldt. Vi må ha tøfler hjemme, vi jo. I gamle norske hus er det ikke slik at man går barbeint. Så vi bruker mye tid til å håndtere det og snakke med folk om det»*. To av informantene sa at flyktingene vanligvis klager over boligen. Det kan være at de mener at den er for langt unna, eller at den er for liten. Den fjerde informantene sa:

De klager ofte. De vil ha større boliger med en gang. Så problemet er at de ikke vil bo i felleskap. Det er en del forventning til noe de har ikke mulighet å få. De klager ofte fordi de ser hos andre flyktinger at disse andre har noe forskjellig. Og så ønsker de noe slik for seg selv. De forstår ikke at de ikke kan få det samme. Da de kom hit da var de i rene sorg og var glad for alt, men nå klager de. Jeg opplever nok at jeg blir overrasket over de kravene de stiller til oss. For eksempel kan de stå i huset sitt og si: *«Dette er et forferdelig hus, og dette er et forferdelig sted»*. Det var jo vel da fra deres perspektiv. Men vi norske bor på dette forferdelige stedet vi også.

Noen av dem vil ha hjemmehjelp. Og da fortsetter de med den kampen om hva de skal ha. Og etter det første året ønsket jeg å slutte i denne stillingen. Det har blitt krangler mellom flyktingene, og mellom flyktingene og oss, bare på grunn av bagateller. For eksempel kunne de krangle og spørre om: «Hvorfor fikk jeg ikke denne sofa. Jeg liker ikke fargen på sofaen og lignende». Små bagateller. Og da kjente jeg at det går i litt negativ retning. Og da sluttet jeg å diskutere med dem. Har satt grenser og har blitt veldig profesjonell. Men det er stor forskjell på de som har vært på mottak og de som kommer fra flyktingleirene som overføringsflyktinger. De som har vært i mottak, de har litt mer realistiske forventninger i hvert fall. Mens de overføringsflyktingene/kvoteflyktingene som er plukket ut fra utlandet, er så redde at de ikke skal få det de skal ha.

På spørsmål om hvordan kommunen løser sånne problemer svarte en av informantene at kommunen er ganske streng i forhold til det, og at de er veldig tydelig på det som skrives i bosettingskontrakten. En annen sa: «Vi gjør egentlig ingenting. Vi bare sier: Ja, vi vet det men hvis de ønsker seg noe annet da må de ordne det selv». De fleste informantene svarte at de orienterer flyktinger om løsninger de har. Det er lov at de ønsker noe annet men de må akseptere det kommunene har. Flyktinger får beskjed om at hvis de har mulighet til å få tak i noe annet, for eksempel i privat, vil kommunene hjelpe dem hvis det ligger på en akseptabel pris. En informant konkluderte med: «Så de får beskjed om alt dette. De skal ikke gjette. De får veldig klar beskjed om alt».

7.3 Oppsummering av kapittel 7

I denne delen presenterte jeg flyktingkonsulentenes perspektiver knyttet til utfordringer i forbindelse med flyktingenes integrering. Flyktingkonsulenter har i sitt mandat fra staten at de skal få flyktinger i jobb eller utdanning.

Ut fra sin erfaring i arbeidet med flyktinger hevder flyktingkonsulentene at språklæring og jobb er hovedutfordringer relatert til flyktingenes integrering. Dessuten spiller sosialisering, kultur, klima, forståelse og tilpassing til det norske systemet en viktig rolle i etableringen i Norge. I tillegg mente noen av informantene at flyktingene burde lære om likestilling, og om den norske rollen som er sammensatt både av rettigheter og plikter.

Avslutningsvis konkluderte en av informantene at flyktinger får tilstrekkelig informasjon for at de skal fungere som likeverdige medlemmer i samfunnet.

8. OPPSUMMERING AV OPPGAVEN

Temaet for denne oppgaven har vært flyktninger i det norske samfunnet. Oppgaven er relatert til mitt masterstudium i psykososialt arbeid. Denne studien handler hovedsakelig om den psykososiale tilnærmingen, som viser til at menneskelige problemer er komplekse og mangetydelige. Siden flyktninger har mange og sammensatte problemer, har oppgaven sin relevans til studien. I psykososial tilnærming er det viktigste å oppnå trygghet og tillit i relasjoner mellom mennesker. Annerkjennelse, gjensidig tillit og respekt oppnås ved å føle seg sett, hørt og forstått i relasjonen med den andre.

Resultater fra denne studien viser at flyktingenes reise fra Afrika til Europa var lang og farlig. Under flukten ble de utsatt for flere krenkende og stigmatiserende forhold. I etableringsfasen i Norge møtte de forskjellige utfordringer i forbindelse med tilpasning til det norske samfunnet. Selv om de fleste flyktninger har opplevd både skuffelse og frustrasjoner i forhold til inkludering på det norske arbeidsmarkedet, hadde de positive tanker om Norge, nordmenn generelt, og frivillige organisasjoner som har gitt dem støtte og trygghet i dette landet. Dessuten pekte flyktingene på likestilling, frihet, fred og rettferdighet som grunnleggende verdier for alle som bor i Norge.

Flyktningkonsulentenes mandat fra staten har som hovedfokus i oppfølgingen å få flyktingene i jobb eller utdanning. Flyktningkonsulentene påpekte at jobb og utdanning ses på som hovedutfordringer i integreringen. Sosialisering, kultur, klima, misforståelse av og tilpasning til det norske systemet, regnes som vanlig utfordringer.

Flyktningkonsulentene mente at flyktingene får tilstrekkelig med informasjon i forhold til integreringen, men at det var flere faktorer, som isolasjon og dårlig økonomi som kunne hemme integreringen. En av flyktningkonsulentene mente at flyktingene ikke hadde nok kjennskap til det norske systemet. Hun mente at flyktingene burde lære om den norske rollen relatert til arbeidslivet, og at de burde bli kjent med systemet, for å unngå misforståelser og for å føle seg som likeverdige samfunnsmedlemmer.

8.1. Behov for videre forskning

Ifølge Arbeids- og sosialdepartementet (2016) har kommunene gjort et godt arbeid med bosetting av flyktninger. I dialogmøte om integrering av flyktninger har regjeringen samarbeidet med partene i arbeidslivet for at flyktningene raskt kunne bruke sine ressurser i arbeidslivet. Et vedtak om å få flyktninger raskt i arbeid kaller regjeringen «*Hurtispor inn i arbeidslivet*» (Arbeids- og sosialdepartementet, 2016).

Sammen med kommunene vil NAV spille en viktig rolle i hurtisporret (Arbeids- og sosialdepartement, 2016) for at inkludering i arbeidet skal bli bærekraftig, og vellykket.

Det hadde vært interessant å gjøre en ny undersøkelse med flyktningkonsulentene på NAV, for å se om kommunene og NAV har oppnådd mål med «hurtisporret». Dessuten kunne det vært interessant å vite hvilke stimulerings tiltak og motivasjon til inkludering av flyktninger i arbeidet NAV tilbyr kommunene. Ikke minst hvordan kommunene ser på flyktninger som ressurser i forhold til arbeidsplasser knyttet opp mot politiske og økonomiske forhold, og hvilke nye utfordringer kommunene møter i årene som kommer.

Det hadde også vært interessant å gjøre en ny studie for å se på hvordan flyktninger selv opplever tiltaket «Hurtisporret». Hvordan tenker flyktningene om at kommunene styrker deres muligheter til å delta i arbeids og samfunns liv? Ikke minst, kunne det vært interessant for meg å vite, om flyktningene i min undersøkelse har noen framgang i utdanningen og arbeidslivet, fem år etter at de hadde fått innvilget oppholdstillatelsen og når oppfølgingen av integreringen forventes å skulle bli ferdig.

Litteraturliste:

Amini, M. (2009). «Endring av torturmetoder. Anvendelse av seksuelle overgrep mot mannlige politiske fanger skaper nye utfordringer i psykisk helsearbeid». Tidsskrift for psykisk helsearbeid 01/2009 (Volum 6) Artikkel 4 av 13 Hentet fra: https://www.idunn.no/tph/2009/01/ending_av_torturmetoder_anvendelse_av_seksuelle_og_vergrep_mot_mannlige_poli

Amnesty international. (u.å.). «Menneskerettigheter». Hentet fra: <https://www.amnesty.no/tema/menneskerettigheter>

Amundsen, B. (2015). «Dette er verdens flyktninger og migranter». Hentet fra: <https://forskning.no/samfunn-samfunnsgeografi-samfunnskunnskap/2015/08/dette-er-verdens-flyktninger-og-migranter> Publisert 29.08. 2015

Anderson, H. (2008). Collaborative practice relationships and conversations that make a difference. Kap. 20. I: Bray, J. & M. Stanton (red). The Wiley-Blackwell Handbook of Family Psychology. Wiley-Blackwell

Arbeids- og sosialdepartement. (2016). «Enighet om et hurtigspor inn i arbeidslivet». Hentet fra: <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/enighet-om-et-hurtigspor-inn-i-arbeidslivet/id2502297/> Dato: 31.05.2016

Askeland, G. A. (2006). «Kritisk reflekterende-mer enn å reflektere og kritisere». Nordisk sosialt arbeid 02/2006 (Volum 26). Hentet fra: https://www.idunn.no/nsa/2006/02/kritisk_reflekterende_mer_enn_a_reflektere_og_kritise_re

Bakken, H. B.; A. L. Stranden, E. Torgersen, M. Dæhlen, & M. Nordahl (2015). «Hvorfor blir noen krenket?» Publisert 09. januar 2015. <https://forskning.no/filosofiske-fag-religionshistorie-juridiske-fag-psykologi-sosialantropologi-statsvitenskap/2015/01>

Brochmann, G. (2006). «Hva er innvandring». Oslo: Universitetsforlaget AS

Brochmann G. «*Integrering*». (2017). I: Store norske leksikon Hentet fra:
<https://snl.no/integrering> Sist oppdatert 23. oktober 2017

Brottveit, G. (red). (2018). Kapittel 10 «Analyse av kvalitative materialer i et vitenskapsteoretisk perspektiv». I: Brottveit, G. (red). «*Vitenskapsteori og kvalitative forsknings-metoder*» Om å arbeide forskningsrelatert. (s. 129-152). Oslo: Gyldendal

Csordas, T. J. (1994). «*Embodiment and experience*». The existential ground of culture and self. Cambridge: Cambridge University Press

Dahl, U. (2014). Kapittel 6. «Et salutogent perspektiv». I: Skærbæk, E., M. Nissen (red.) (2014). «*Psykososialt arbeid*»: Fortellinger, medvirkning og fellesskap (1.utg). (s. 115-133). Oslo: Gyldendal Akademisk

Del Busso, L. (2014). Kapittel 3 «Pappa hev tallerkener, så forsvant mamma». Psykososialt arbeid med barn som lever med vanskelige livsopplevelser I: Skærbæk, E., M. Nissen (red.) (2014). «*Psykososialt arbeid*»: Fortellinger, medvirkning og fellesskap (1.utg.). (s. 45-62). Oslo: Gyldendal Akademisk

De nasjonale forskningsetiske komiteene (NESH). (2016). «Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi». Hentet fra:
<https://www.etikkom.no/forskningsetiske-retningslinjer/Samfunnsvitenskap-jus-og-humaniora/>

De nasjonale forskningsetiske komiteene (NESH). (2016). «Hensyn til personer» (5-18). Hentet fra: <https://www.etikkom.no/forskningsetiske-retningslinjer/Samfunnsvitenskap-jus-og-humaniora/b.-hensyn-til-personer-5---18/>

Det Røde Kors. (u.å.). «Flyktningguide» Hentet fra:
<https://www.rodekors.no/tilbudene/flyktningguide/>

Dittmann, I & T. K. Jensen (2010) «*Enslige mindreårige flyktningers psykiske helse-en litteratur studie*» Tidsskrift for Norsk psykologforening, Vol 47, nummer 9, 2010, side 812-817 Hentet fra: http://www.psykologtidsskriftet.no/index.php?seks_id=121213&a=2

Djuve, A. B. & Hagen, K. (1995). «Skaff meg en jobb!». Levekår blant flyktninger i Oslo. Fafo-rapport 184 Oslo: Forskningsstiftelsen

Dybdahl, R.; H. J. Christie & J. Eid (2006) «*Psykososialt arbeid med barn og familier som er asylsøkere og flyktninger i Norge*» Tidsskrift for Norsk psykologforening, Vol 43, nummer 12, 2006, side 1300-1308 Hentet fra:
www.psykologtidsskriftet.no/?seks_id=6295&a=2

Ebdrup, N. (2012). «*Hva er hermeneutikk?*» forskning.no Hentet fra:
<https://forskning.no/filosofiske-fag/2012/02/hva-er-hermeneutikk>
Publisert 27.02.2012.

Eide, S. B. & Skorstad, B. (2008). «Etikk-til refleksjon og handling i sosialt arbeid». Oslo: Gyldendal Akademisk

Engelstad, F. (2011). «*Hva er makt*». 3. opplag 2011 Oslo: Universitetsforlaget AS

FN Sambandet-United Nations Association of Norway. (2018). «Menneskerettigheter». Sist oppdatert 03.01.2018 Hentet fra:
<https://www.fn.no/Tema/Menneskerettigheter/Menneskerettigheter>

FN Sambandet-United Nations Association of Norway. (2018). «Flyktninger» Sist oppdatert 22.06.2018. Hentet fra: <https://www.fn.no/Tema/Flyktninger>

Fugletveit, R. (2014). Kapittel 7 «... jeg hadde ingenting ...»
I: Skærbæk, E., M. Nissen (red.) (2014) «*Psykososialt arbeid*»: Fortellinger, medvirkning og fellesskap (1.utg.). (s. 134-149).

Førde, S. (2017). «Å klare seg mot alle odds». Psykologisk.no Hentet fra:
<https://psykologisk.no/2014/04/a-klare-seg-mot-alle-odds/>
Publisert: 05.april 2014. Sist oppdatert 19. februar 2017.

Gjersvik, P. (2004). «*Dokumentasjon om vold og død i Darfur*». Tidsskriftet Den norske legeforening 2004; 124:2934 Hentet fra: <https://tidsskriftet.no/2004/11/internasjonalmedisin/dokumentasjon-av-vold-og-dod-i-darfur>

Granli-Aamodt, L. (2003). «Sosialt arbeid og anerkjennelse. En problematisering av grunnlagstenkningen i sosialt arbeid». Nordisk sosialt arbeid 03/2003 (Volum 23). Hentet fra: https://www.idunn.no/nsa/2003/03/sosialt_arbeid_og_anerkjennelse_en_problematisering_av_grunnlagstenkningen

Grut, L.; L. Tingvold & E. Hauff (2006) «*Fastlegens møte med flyktninger*» Tidsskriftet for Den Norske Legeforening 2006; 126: 1318-20 Publisert 11. mai 2006. Hentet fra: <https://tidsskriftet.no/2006/05/originalartikkel/fastlegens-mote-med-flyktninger>

Gundersen, D. (2017). «Vitenskap». I: Store norske leksikon. Hentet fra: <https://snl.no/vitenskap>

Gursli-Berg, G. & Myhre J. E. «Norsk innvandringshistorie» I: Store norske leksikon Hentet fra: https://snl.no/Norsk_innvandringshistorie Sist oppdatert 27.11.2018

Helsedirektoratet. (2016). «Mestring, samhörighet og håp» Veileder for psykososiale tiltak ved kriser, ulykker og katastrofer. IS-2428. Hentet fra: <https://helsedirektoratet.no/Lists/Publikasjoner/Attachments/1166/Mestring,-samhorighet-og-hap-veileder-for-psykososiale-tiltak-ved-kriser-ulykker-og-katastrofer-IS-2428.pdf>

Helsenorge.no (2016). «Posttraumatisk stresslidelse (PTSD) Hentet fra: <https://helsenorge.no/sykdom/psykiske-lidelser/angst/posttraumatisk-stresslidelse>

Hoffmann, T. (2010). «Religiøse lever lenge». Forskning.no. Publisert 10. juni 2010. Hentet fra: <https://forskning.no/forebyggende-helse-religion/2010/05/religiose-lever-lenger>

Integrerings- og mangfoldsdirektoratet. (IMDI). (2016). «Hva er et introduksjonsprogram?». Sist oppdatert: 21.04.2016 Hentet fra:

<https://www.imdi.no/introduksjonsprogram/grunnleggende-om-programmet-roller-og-ansvar/>

Jacobsen, D. I. (2010). *“Forståelse, beskrivelse og forklaring”* Innføring i metode for helse og sosialfagene. (2.utg.). Kristiansand: Høyskoleforlaget

Johannessen, A., Tufte, P.A. & Christoffersen, L. (2016). *“Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode”*. (5.utg.). 2. opplag 2017. Oslo: Abstrakt forlag AS

Justis-og beredskapsdepartementet. (2016). Meld. St. 30 (2015-2016) «Fra mottak til arbeidsliv»-en effektiv integreringspolitikk» Hentet fra:

<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-30-20152016/id2499847/>

Justis-og beredskapsdepartementet. (2018). «Statistikk om innvandring» Hentet fra:

<https://www.regjeringen.no/no/tema/innvandring/innsikt/statistikk-om-innvandring/id2339904/> Sist oppdatert: 29.08.2018

Krogh, T. (2009). *«Hermeneutikk»* Om å forstå og fortolke. (1.utg.). 1.opplag 2009. Oslo: Gyldendal

Kunnskapsdepartementet. (u.å.). «Integrerings-og mangfoldsdirektoratet (IMDI)». Hentet fra: <https://www.regjeringen.no/no/dep/jd/org/underliggende-etater/integrerings--og-mangfoldsdirektoratet-i/id589607/>

Kvale, S & S.Brinkmann (2015). *«Det kvalitative forsknings-intervjuet»* (3.utg.) 2. opplag 2015. Oslo: Gyldendal

Landinfo- Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon. (2014). «Somalia: Ekteskap og skilsmisse». Oslo: Hentet fra:

https://www.landinfo.no/asset/2859/1/2859_1.pdf

Lange, S. B. (2015). «Mangel på tiltak kan forlenge flyktningers traumer» Publisert 14. november 2015. Hentet fra: <https://forskning.no/innvandring-krig-og-fred-psykologi/2015/11/manglende-tiltak-kan-forlenge-traumene-til-flyktninger>

Lovdata. (2008). «Lov om utlendingers adgang til riket og deres opphold her (utlendingsloven)»

Kapittel 4. Beskyttelse Hentet fra: https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2008-05-15-35/KAPITTEL_4#KAPITTEL_4

Lovdata. (2017). «Ny forskningsetikk lov i kraft 1.mai 2017». Hentet fra: https://lovdata.no/artikkel/ny_forskningsetikklov_i_kraft_1_mai_2017/1907

Lyngved, K. J. (2016) «En flyktning krysser mange spor» Tidsskrift for psykisk helsearbeid 03/2016 (Volum 13) Artikkel 9 av 12

Lønne, A. (2018). «Salutogenese» Hentet fra <https://sml.snl.no/salutogenese> (sist oppdatert 18. april 2018).

Major, E. F. (2000). «*Psykiatrisk/psykologis arbeid med flyktninger og asylsøkere*» Tidsskriftet Den norske lege forening 2000; 120:3420-3 Publisert 20.novembar 2000. <https://tidsskriftet.no/2000/11/aktuelt-problem/psykiatriskpsykologisk-arbeid-med-flyktninger-og-asylsokere>

Mevik, K. (2000). «*Hvorfor kan ikke fagfolk bare være alminnelige mennesker?*»- Kapittel 16 I: Almvik, A. & Borge L. (2000). Tusenkunstnerne-Muligheter og mangfold i psykisk helsearbeid. Bergen: Fagbokforlaget

Moe, W. (2018). «Mange er positive til å ansette flyktninger». Forskning.no Hentet fra: <https://forskning.no/2018/04/hva-skil-til-ansette-en-flyktning/produisert-og-finansiert-av-ostlandsforskning>

Nasjonal kompetansetjenesten for læring og mestring innen helse (NK LMH). (2018). «Sentrale begreper og teorier for fagområdet læring og mestring innen helse» https://mestring.no/wp-content/uploads/2018/06/Rapport-begreper-og-teorier_ENDELIG.pdf

Nasjonalt kompetansesenter for psykisk helsearbeid (NAPHA). (2018). «Salutogenese». Hentet fra: <https://www.napha.no/content/13887/Salutogenese> Endret:20. Endret 28.november 2018

Nilsson, B. (2016). «Gadamers hermeneutikk». Hentet fra: <https://sykepleien.no/forskning/2009/03/gadamers-hermeneutikk> Publisert 17.03.2007. Oppdatert 01.06.2016.

NRC Flyktningshjelpen_Norwegian Refugee Council. (2015). «Begreper om flukt». Hentet fra: <https://www.flyktningshjelpen.no/nyheter/2015/september/begreper-om-flukt/>

NRC Flyktningshjelpen Norwegian Refugee Council. (u.å.). «Konvensjoner og regelverk» Hentet fra <https://www.flyktningshjelpen.no/global/statistikk/konvensjoner-og-regelverk/>

NRK Nyheter «Døde flyktninger funnet i lastebil» 04.09.2015. <https://www.nrk.no/nyheter/-dode-av-kveling-1.12535423>

Nylena, M. (2000). «Tro og helse». Tidsskriftet Den norske legeforening 2000; 120:297 Publisert 10. februar 2000. Hentet fra: <https://tidsskriftet.no/2000/02/redaksjonelt/tro-og-helse>

Rye, J. F. (2013). «Mead, Berger & Luckmann og de signifikante andre» Sosiologisk tidsskrift 02 / 2013 (Volum 21). Hentet fra: https://www.idunn.no/st/2013/02/mead_berger_amp_luckmann_og_de_signifikante_andre

Råheim, M. (2002) «Kroppsfenomenologi-innsikt relevant for klinisk praksis» Tidsskriftet Den Norske Legeforening Hentet <https://tidsskriftet.no/2002/10/kronikk/kroppsfenomenologi-innsikt-relevant-klinisk-praksis>

Seeberg, M. L. (2015, a). «*Fra flukt til asyl*» Publisert 25.11.2015-Sist endret 06.02.2017. Hentet fra: <https://www.norgeshistorie.no/oljealder-og-overflod/artikler/1960-fra-flukt-til-asyl.html>

Seeberg, M. L. (2015, b). «Båtflyktninger fra Vietnam» Publisert 25.11.2015. Sist endret 14.10.2016. Hentet fra: <https://www.norgeshistorie.no/oljealder-og-overflod/artikler/1966-batflyktninger.html>

Skirbekk S. (1999). «Ideologi, myte og tro. Sosiologisk kulturteori og funksjonsanalyse.» Tano/Aschehoug, Oslo Hentet fra: <https://folk.uio.no/sigurds/kulturanalyse/Kulturbegrepet.html>

Skirbekk, S. & A. Tjora. (2018). «Sosialisering» I: Store norske leksikon. Sist oppdatert 6. mars 2018 Hentet fra: <https://snl.no/sosialisering>

Skjervheim, H. (1963). «Deltakar og tilskodar». I: Deltakar og tilskodar. Oslo: Aschehoug

Skærbæk, E., M. Nissen (red.) (2014). «Psykososialt arbeid»: *Fortellinger, medvirkning og fellesskap* (1.utg.). Kapittel 1 «Hva er psykososialt arbeid?». (s. 11-28). Oslo: Gyldendal Akademisk

Skærbæk, E. (2014). Kapittel 9 «Et rom for muligheter» I: Skærbæk, E., M. Nissen (red.) (2014). «Psykososialt arbeid»: *Fortellinger, medvirkning og fellesskap* (1.utg.). (s. 168-186). Oslo: Gyldendal Akademisk

Slaatta, T. (2016). «Viten om samtiden og refleksivitet». Norskmedietidsskrift 04/2016 (Volumen 23) Artikkel 5 av 9 Hentet fra: https://www.idunn.no/nmt/2016/04/viten_om_samtiden_og_refleksivitet

Statistisk sentralbyrå (2015). «Flyktninger i Norge» Hentet fra: <https://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/flyktninger-i-norge>

Statistisk sentralbyrå (2018). «Personer med flyktningbakgrunn, 1. januar 2018» Hentet fra: <https://www.ssb.no/befolkning/statistikker/flyktninger/aar/2018-06-21>

Statistisk sentralbyrå (2016). a) «Arbeid, mål og arena for integrering» <https://www.ssb.no/arbeid-og-lonn/artikler-og-publikasjoner/arbeid-mal-og-arena-for-integrering> Publisert: 14.12.2016

Statistisk sentralbyrå (2016). b) «Flyktninger og arbeidsmarkedet, 4. kvartal 2012».

<https://www.ssb.no/arbeid-og-lonn/artikler-og-publikasjoner/flyktninger-og-arbeidsmarkedet-4.kvartal-2012> Publisert: 04.02.2014

Stenmark, H. & V. Aarethun (red.) (2014). «*Krigens ulike ansikt*» Psykososialt arbeid i internasjonale kriseområder. Bergen: Fagbokforlaget

Svalastog, A. L. (2009). «Att analysera och teoretisera kön och religion. Förslag till nytt religionsbegrepp». Marburg Journal of Religion: Volume 14, No. 1 (May 2009) Hentet fra:

https://www.researchgate.net/profile/Anna_Lydia_Svalastog/publication/255989576_Att_a_nalysera_och_teoritiser_a_kon_och_religion_Forslag_till_nytt_religionsbegrepp/links/00b7d5214abc137b96000000/Att-analysera-och-teoretisera-koen-och-religion-Foerslag-till-nytt-religionsbegrepp.pdf

Sveaass, N. (2005) «Med frykt og forventninger i bagasjen-en gjenetablering av tilværelsen i eksil» Tidsskrift for psykisk helsearbeid Nr 03 2005 (Volum 2) Hentet fra:

https://www.idunn.no/tph/2005/03/med_frykt_og_forventninger_i_bagasjen_en_gjenetablering_av_tilværelsen_i_e

Tamboukou, M. (2014). Kapittel 2 «Narrative fenomener: Kartlegging av narrativ forskning» I: Skærbæk, E., M. Nissen (red.) (2014) «*Psykososialt arbeid*»: Fortellinger, medvirkning og fellesskap (1.utg.) (s. 29-44). Oslo: Gyldendal Akademisk

Utlendingsdirektoratet (UDI). (u.å.). «Asylsøker». Hentet fra: <https://www.udi.no/ord-og-begreper/asylsoker>

Utlendingsdirektoratet (UDI). (u.å.). «Overføringsflyktninger (kvoteflyktninger) Hentet fra: <https://www.udi.no/ord-og-begreper/overforingsflyktninger/>

Utlendingsdirektoratet (UDI). (u.å.). «Lov om utlendingers adgang til riket og deres opphold her» Hentet fra: <https://www.udiregelverk.no/en/documents/relevant-acts-and-regulations/utlendingsloven/kap4/>

Valenta, M. & B. Berg (2003). «*Tilbakevending?*» Evaluering av tilbakevendingensordningen for flyktninger Trondheim: SINTEF Teknologiledelse IFIM

Valenta, M. & B. Berg (red). (2012). «*Asylsøker*» i velferdsstatens venterom Universitetsforlaget AS Oslo

Varvin, S. (2014). «*Eksil i fremmedfryktens og traumatiseringens skygge*». Agora-Idun-tidsskrifter på nett Nr. 01-02-2014 (side 394-405) Hentet fra:

https://www.idunn.no/agora/2014/01-02/eksil_i_fremmedfryktens_og_traumatiseringens_skygge

Varvin, S. (2015) «*Flukt og eksil*» Universitetsforlaget AS Oslo, 2.utgave

Vetlesen, A. J. (2014). «*Studier i ondskap*». Universitetsforlaget AS Oslo

Vevstad, V. (2017). «*Hva er en flyktning*». Oslo: Universitetsforlaget AS

Vibe K. (2008) «*Å være et vitne-å fortelle en historie*» Fokus på familien 02/2008 (Volum 36) Hentet fra: https://www.idunn.no/fokus/2008/02/a_vere_et_vitne_-_a_fortelle_en_historie

Women`s international network news (1998). Hentet fra: [International Network News](#). Winter98, Vol. 24 Issue 1, p54. 2p.

World Health Organization. (u.å.). «*Constitution of WHO: principles*». Hentet fra: www.who.int/about/mission/en/

Anna Lydia Svalastog
Remmen
1757 HALDEN

Vår dato: 04.08.2017

Vår ref: 54699 / 3 / ASF

Deres dato:

Deres ref:

Tilbakemelding på melding om behandling av personopplysninger

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 10.06.2017.

Meldingen gjelder prosjektet:

54699	<i>Hvordan det kan oppleves å komme til Norge fra et annet land og en annen kultur</i>
Behandlingsansvarlig	<i>Høgskolen i Østfold, ved institusjonens øverste leder</i>
Daglig ansvarlig	<i>Anna Lydia Svalastog</i>
Student	<i>Verica Stevanovic</i>

Personvernombudet har vurdert prosjektet, og finner at behandlingen av personopplysninger vil være regulert av § 7-27 i personopplysningsforskriften. Personvernombudet tilrår at prosjektet gjennomføres.

Personvernombudets tilråding forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, ombudets kommentarer samt personopplysningsloven og helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en [offentlig database](#).

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 30.06.2018, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Dersom noe er uklart ta gjerne kontakt over telefon.

Vennlig hilsen

Katrine Ulvaker Segadal Elektronisk produsert og godkjent ved NSDs rutiner for elektronisk godkjenning.

NSD – Norsk senter for forskningsdata AS
NSD – Norwegian Centre for Research Data

Harald Hårfagres gate 29
NO-5007 Bergen, NORWAY

Tel: +47-55 58 21 17
Faks: +47-55 58 96 50

nsd@nsd.no
www.nsd.no

Org.nr. 985 321 884

Amalie Statland Fantoft

Kontaktperson: Amalie Statland Fantoft tlf: 55 58 36 41 / amalie.fantoft@nsd.no

Vedlegg: Prosjektvurdering

Kopi: Verica Stevanovic, Verica_59@hotmail.com

Prosjektvurdering - Kommentar

Prosjektnr: 54699

FORMÅL

Formålet med prosjektet er å løfte frem flyktningenes narratives og erfaringer omkring egen integrering. Hensikten skal være å finne en bedre forklaring og forståelse av deres helhetlige situasjon.

INFORMASJON OG SAMTYKKE

Utvalget informeres skriftlig og muntlig om prosjektet og samtykker til deltakelse. Informasjonsskrivet er godt utformet.

TAUSHETSPLIKT

I prosjektet skal det inkluderes informanter som jobber med flyktninger. Vi minner om at informantene har taushetsplikt, og at de ikke kan gi opplysninger som kan identifisere en enkeltperson (brukere, andre ansatte o.l) direkte eller indirekte, med mindre det blir innhentet samtykke fra den enkelte til dette. Vi anbefaler at du er spesielt oppmerksom på at ikke bare navn, men også identifiserende bakgrunnsopplysninger må utelates, som for eksempel alder, kjønn, tid og diagnoser. Vi forutsetter også at dere er forsiktig ved å bruke eksempler under intervjuene. Det er viktig at intervjuet gjennomføres på en slik måte at taushetsplikten overholdes. Intervjuer og informant har sammen ansvar for dette, og bør drøfte innledningsvis i intervjuet hvordan dette skal håndteres.

TREDJEPERSONER

Det tas høyde for at datamaterialet vil kunne inneholde til dels sensitive opplysninger om identifiserbare tredjepersoner (familiemedlemmer, venner osv), samt opplysninger om ansatte i kommunen. Sistnevnte vurderes ikke som sensitive. Behandlingen av tredjepersonsopplysninger anses nødvendig for formålet, da det i mange tilfeller vil kunne være vanskelig for informanten å gi beskrivelser uten å identifisere involverte tredjepersoner. Vi forstår det slik at fokus vil være på informanten og dennes opplevelser. Personvernombudet legger til grunn at tredjeperson, så langt det lar seg gjøre, får informasjon om prosjektet. Dersom det i noen tilfeller skulle vise seg uforholdsmessig vanskelig å informere tredjeperson (f.eks ikke tilgang på kontaktopplysninger), kan prosjektleder unntas fra informasjonsplikten. Alternativt må opplysninger om tredjeperson anonymiseres fortløpende. Personvernombudet foreslår at prosjektleder oppfordrer informanten til å omtale andre i så lite identifiserende grad som nødvendig.

SENSITIVE PERSONOPPLYSNINGER

Det behandles sensitive personopplysninger om etnisk bakgrunn.

TOLK

Dersom det skal anvendes tolk minner vi om at det kan være få personer, eller tette miljøer, innenfor en minoritetsgruppe som snakker ett språk, slik at informanten kan ha kjennskap til tolken, og omvendt. Informantene bør godkjenne tolken, før tolken får kjennskap til informantens identitet. I tillegg må Høgskolen i Østfold inngå en skriftlig avtale med tolken vedrørende konfidensiell behandling av opplysninger som

fremkommer.

INFORMASJONSSIKERHET

Personvernombudet legger til grunn at dere behandler alle data og personopplysninger i tråd med Høgskolen i Østfold sine retningslinjer for innsamling og videre behandling av forskningsdata og sensitive personopplysninger. Vi vil ikke anbefale bruk av privat pc/mobiltelefon til opptak og lagring av sensitive personopplysninger. Vi anbefaler at studenten i den grad det er mulig låner opptaksutstyr fra høgskolen. Dersom personopplysninger likevel skal lagres på privat pc/mobiltelefon, må det avklares med Høgskolen i Østfold og opplysningene bør krypteres tilstrekkelig.

PROSJEKTLUTT

Forventet prosjektlutt er 30.06.2018. Ifølge prosjektmeldingen skal innsamlede opplysninger da anonymiseres. Anonymisering innebærer å bearbeide datamaterialet slik at ingen enkeltpersoner kan gjenkjennes. Det gjøres ved å:

- slette direkte personopplysninger (som navn/koblingsnøkkel)
- slette/omskrive indirekte personopplysninger (identifiserende sammenstilling av bakgrunnsopplysninger som f.eks. bosted/arbeidssted, alder og kjønn)
- slette digitale lydopptak

Endrings skjema

for endringer i forsknings- og studentprosjekt som medfører meldeplikt eller konsesjonsplikt

(jf. personopplysningsloven og helseregisterloven med forskrifter)

Endrings skjema sendes per e-post til: personvernombudet@nsd.no

1. PROSJEKT	
Navn på daglig ansvarlig: Anna Lydia Svalastog	Prosjektnummer: 54699
Evt. navn på student: Verica Stevanovic	
2. BESKRIV ENDRING(ENE)	
Endring av daglig ansvarlig/veileder:	<i>Ved bytte av daglig ansvarlig må bekreftelse fra tidligere og ny daglig ansvarlig vedlegges. Dersom vedkommende har sluttet ved institusjonen, må bekreftelse fra representant på minimum instituttnivå vedlegges.</i>
Endring av dato for anonymisering av datamaterialet: 01.01.2019	<i>Ved forlengelse på mer enn ett år utover det deltakerne er informert om, skal det fortrinnsvis gis ny informasjon til deltakerne.</i>
Gis det ny informasjon til utvalget? Ja: ____ Nei: ____ Hvis nei, begrunn:	
Endring av metode(r):	<i>Angi hvilke nye metoder som skal benyttes, f.eks. intervju, spørreskjema, observasjon, registerdata, osv.</i>
Endring av utvalg:	<i>Dersom det er snakk om små endringer i antall deltakere er endringsmelding som regel ikke nødvendig. Ta kontakt på telefon før du sender inn skjema dersom du er i tvil.</i>
Annet:	
3. TILLEGGSSOPPLYSNINGER	
4. ANTALL VEDLEGG	
	<i>Legg ved eventuelle nye vedlegg (informasjonsskriv, intervjuguide, spørreskjema, tillatelser, og liknende.)</i>

Har du spørsmål i forbindelse med utfylling av skjemaet, ta gjerne kontakt med Personvernombudet hos NSD, telefon 55 58 81 80

Prosjektnr: 54699. Hvordan det kan oppleves å komme til Norge fra et annet land og en annen kultur

P

-
-
-
-

personvernombudet@nsd.no
Tue 5/29/2018, 8:17 AM
You

Vi har mottatt endringsmeldingen for prosjektet ditt.

Endringsmeldingen vil behandles av en saksbehandler, og du vil normalt få tilbakemelding per e-post innen 30 dager.

Vennlig hilsen
Personvernombudet for forskning
NSD – Norsk senter for forskningsdata AS

Prosjektnr: 54699. Hvordan det kan oppleves å komme til Norge fra et annet land og en annen kultur

HT

-
-
-
-

Håkon Tranvåg <Hakon.Tranvag@nsd.no>
Wed 5/30/2018, 3:22 PM
You;
anna.l.svalastog@hiof.no

BEKREFTELSE PÅ ENDRING

Hei, viser til endringsmelding registrert hos personvernombudet 28.05.2018.

Vi har nå registrert at ny dato for prosjektslutt er 01.01.2019.

Personvernombudet forutsetter at prosjektopplegget for øvrig gjennomføres i tråd med det som tidligere er innmeldt, og personvernombudets tilbakemeldinger. Vi vil ta ny kontakt ved prosjektslutt.

Mvh,

--

Håkon Jørgen Tranvåg

Rådgiver | Adviser

Seksjon for personverntjenester | Data Protection Services

T: (+47) 55 58 20 43

NSD – Norsk senter for forskningsdata AS | NSD – Norwegian Centre for Research Data

Harald Hårfagres gate 29, NO-5007 Bergen

T: (+47) 55 58 21 17

postmottak@nsd.no www.nsd.no

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjektet:

Hvordan det kan oppleves å komme til Norge fra et annet land med en annen kultur

Bakgrunn og hensikt

Jeg er masterstudent ved Høgskolen i Østfold, avdeling for helse- og sosialfag ved studieretningen i Psykososialt arbeid.

Forskningsprosjektet handler om flyktninger og asylanter i Østfold og folloreionen. Dette er et tema som er aktuelt og veldig relevant i det norske samfunnet. Temaet er også relevant for praksisfeltet for å kunne møte flyktninger som mennesker, som flykter fra områder preget av konflikter, krig, sult og fattigdom. De er mennesker som var i nød slik at de måtte forandre sine omgivelser og dermed sine sosiale identiteter.

Flyktninger er mennesker som har vært vitne eller vært direkte utsatt for livstruende traumer. De fleste av dem lider av angst, depresjon og stor sorg. I tillegg til psykiske eller fysiske problemer møter de også utfordringer som kulturforskjeller og språkproblemer.

Flyktningkonvensjonen sier at alle mennesker har rett til å søke asyl i et annet land, og at flyktninger ikke kan returneres til et land der de vil bli forfulgt. Målet med flyktningkonvensjon er å definere flyktingers rettigheter (FN Sambandet). Noen av rettighetene til flyktninger er blant annet retten til arbeid, utdanning, organisasjonsfrihet, og tilgang rettssystemet (ibid).

Flyktninger som kommer til Norge bor på et asylmottak. Ved positivt svar fra UDI utplasseres flyktninger til forskjellige kommuner.

Kommunale tjenesten har ansvar for å bidra til bosetting og inkludering av nyankomne flyktninger i kommunen. Bosetting gir grunnlag for deltagelse i introduksjonsprogram, norskopplæring og samfunns undervisning. Etter at flyktninger kan kommunisere på enkel norsk kombineres norsk undervisning med praksis. I slutfasen kan introduksjonsprogrammet inneholde forberedende kurs til arbeidslivet, arbeidspraksis eller forberedelse til videre utdanning.

Dette forskningsprosjektet er relatert til kommuner i Østfold og folloreionen. Formålet med prosjektet er å løfte frem flyktingenes narratives og erfaringer omkring egen integrering. Hensikten skal være å finne en bedre forklaring, forståelse av deres helhetlige situasjon, og å finne ut gjennom deres fortellinger av det de har vært gjennom før de kom til Norge og det de fremdeles går gjennom i integrerings-prosess i kommunene.

I prosjektet er fokus på flyktingenes opplevelse av språklæring, kulturforskjeller og erfaringer knyttet til integrering i kommunen der vedkommende er bosatt. Dessuten er jeg interessert å finne ut hva slags erfaringer, perspektiver og refleksjoner har personale på NAV, og ansatte i kommuner i forbindelse med inkludering av flyktninger i kommunen. I tillegg er jeg opptatt av hva er det som skal til for at kommunen skal lykkes med inkluderingsarbeid.

Studiens problemstilling blir derfor:

«Hvordan opplever flyktninger livet i kommuner i Østfold og i Folloregionen?»

Dette er et spørsmål til deg om å delta i en forskningsstudie relatert til bosetting og integrering av flyktninger i kommunene.

Prosjekts formål er å undersøke to grupper:

Flyktninger som mennesker som vært vitne eller vært direkte utsatt for livstruende traumer og er utplassert fra et asylmottak til en kommune, med hensyn til etablering og inkludering i det norske samfunnet. Andre gruppe er ansatte på NAV, ansatte i kommuner, og lærere på norskopplæring og samfunns undervisning. I denne forbindelsen ønsker jeg å intervju mellom 5 og 7 flyktninger, og mellom 1-3 flyktningkonsulenter, saksbehandlere, lærere på de tre nevnte institusjoner. Kriterier som stilles er at flyktninger har vært minst to år i Norge, for å unngå å bruke tolk. Kriteriene relatert til konsulenter, saksbehandlere og lærere er at de har jobbet minst 2 år i arbeidet med flyktninger.

Studien innebærer deltagelse i et individuelt intervju. Intervjuet vil ivaretas etter retningslinjer fra NSD (Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste), og er meldt til Personvernombudet for forskning. Hvert intervju er en samtale mellom undertegnende og deltager, og har en varighet på omtrent en time. Det vil bli tatt lydopptak av intervjuet (ved hjelp av diktafon), for å kunne skrive ned (hele eller deler) av det som blir sagt under intervjuene. Alle intervjuene er underlagt taushetsplikt. Det er kun undertegnende som vil ha tilgang til dataene. Opplysningene lagres konfidensielt og i anonymisert form. Ifølge Jacobsen (2010) betyr anonymitet at det er umulig å knytte et navn til andre opplysninger, mens konfidensialitet betyr at en slik kobling er mulig, men at undersøker garanterer at dette ikke vil skje. Alle data, det vil si innsamlende opplysninger makuleres ved prosjektslutt, senest i juni 2018..

Det er frivillig å delta i prosjektet. Informantene vil underskrive samtykkeerklæringen og kan når som helst trekke seg fra prosjektet som er under utførelse. *«Du kan trekke ditt samtykke til å delta i prosjektet uten noen konsekvenser for deg, og uten begrunnelsen for dette. Dersom du ønsker å delta, undertegner du samtykkeskjema på siste side.»*

Resultatene av undersøkelsen formidles i anonymisert form i en skriftlig masteroppgave og vil bli tilgjengelig for offentlighet. Ved publisering garanteres at ingen enkelt personer skal kunne identifiseres.

Prosjektleder er Anna Lydia Svalastog, avdeling for helse og sosialfag ved HIØF i Østfold. Det er mulig å kontakte henne på telefon XXXXX med spørsmål hvis ønskelig.???

Ansvarlig for gjennomføring av prosjektet er Vera Stevanovic. Hvis du ønsker å delta eller trenger utfyllende opplysninger om undersøkelsen kan du kontakte meg på tlf. 905 70 850 eller på e-mail: verica_59hotmail.com

Ski, høsten 2017

Vera Stevanovic
Masterstudent HIØF

SAMTYKKE TIL DELTAKELSE I STUDIEN

Jeg er villig til å delta i studien:

Dato: _____

Signert av prosjektdeltager: _____

INTERVJUGUIDE FOR FLYKTNINGER

Kan du fortelle litt om deg selv og familien din:

Bakgrunn

1. Hvor gammel er du?
2. Hvor lenge har du bodd i Norge?
3. Hva var grunnen til at du kom til Norge?
4. Hvilken utdanningsbakgrunn har du?
5. Var du i jobb da du flyktet fra ditt sted? Hvis ja, var det offentlig eller privat jobb? Hvor mange års arbeidserfaring har du?
6. Har du familie? Er noen av dem med deg her i Norge?
7. Har dere gått gjennom noen alvorlige hendelser? Hvis ja, hvilke opplevelser har du/dere hatt?

Fortell meg om hjemlandet og stedet du flyktet fra og om første inntrykk av Norge og Ås kommune

1. Kan du beskrive hvordan det var å flytte til et nytt land?
2. Har du hatt mulighet til å velge det europeiske landet du skulle flykte til? Hvis ja, hva var grunnen til at du valgte Norge? Hvordan opplever du det norske samfunnet, språk og kultur?
3. Kjente du noen andre flyktninger fra ditt hjemland da du kom til Norge?
4. Hvilke opplevelser og erfaringer har du som flyktning i forbindelse med inkludering i det norske lokale samfunnet i Ås kommune?
5. Hvilke sterke sider og ressurser har du slik at du kan bidra til en raskere inkludering i det norske samfunnet?

Fra asylsøker til flyktning:

1. Hvilke opplevelser har du om asylmottaket som ditt første boligsted i Norge?
2. Hvor lenge var det ventetid på asylmottaket? Hva var viktig for deg i venteperioden på asylmottaket til du fikk endelig svar fra UDI?
3. Hva slags informasjon fikk du om Ås kommune og bostedet du skulle flytte til?
4. Hva synes du om ditt bosted, og de kommunale boligforholdene?
5. Har du fått oppfylt dine forventninger relatert til mottakelse i kommune? Hvis ikke, hvilke egne ressurser kommer du til å bruke for å få en endring i forbindelse med at din trivsel i kommunen økes?

Etablering i kommunen:

1. Hvordan var ditt første møte med ansatte i norske institusjoner (f.eks. Nav, Ås kommune, Ås ungdomsskole)? Hvilken opplevelse fikk du i forbindelse med samtalen mellom dere?
2. Hvordan hjelper ansatte i kommunen og de på Nav deg med veiledning og rådgiving?
3. Hva slags hjelp fikk du da du flyttet? Har det vært vanskelig å skrive søknader til offentlige institusjoner (for eksempel søknad om startlån, barnehageplass o.l.)? Hva er det du trengte mest hjelp til?

4. Har du hatt behov for helseoppfølging? Hvordan var ditt første møte med helsetjenester (på legekantoret/helsestasjonen)? Opplever du at de ansatte på norske helseinstitusjoner har nok empati og forståelse for ditt helseproblem?
5. Hvilket fritidstilbud har du fått fra kommunen? Hva mener du om tilbudet?
6. Hvor ofte deltar du på fritidsaktiviteter? Hvordan opplever du aktivitetene?
7. Hvordan opplever du samarbeid mellom kommunen og andre institusjoner i Ås relatert til arbeid med flyktninger?
8. Hva vil du gjøre selv for at din integrering/inkludering i Ås kommune blir vellykket?

Utfordringer relatert til det norske samfunnet, kultur, arbeid og planer for fremtiden

1. Hvilke utfordringer møter du knyttet til miljø, transport, skole og arbeid? Hvordan er det å lære å snakke det norske språket?
2. Hva er det som er annerledes fra landet ditt og Norge i forbindelse med utdanningssystemet?
3. Jobber du? Hvis ja, hva slags jobb er det? Hvilke opplevelser av arbeidsmiljø i Norge har du?
4. Hvordan har du opplevd deltakelsen i introduksjonsprogrammet? Hvilke framtidsplaner har du etter at du er ferdig med introduksjonsprogrammet? Mener du at det er tilfredsstillende med de norskkurset som er tilbudt eller er du motivert for høyere utdanning?
5. Har du tenkt å fortsette å bo i Ås kommune etter at introduksjonsprogrammet er ferdig? Skulle du ønske at du fikk tildelt en annen kommune?
6. Hvilke tanker har du relatert til et aktivt arbeidsliv, og økonomisk selvstendighet?
7. Hvis du ikke er i arbeid, hvordan skal du bidra til at du kommer til et aktivt arbeidsliv så snart som mulig?

Sosialnettverk og tilhørighet

1. Kjenner du noen fra landet ditt i Ås kommunen da du flyttet fra asylmottaket til kommunen?
2. Hvordan ble du møtt av naboer da du kom til kommunen? Opplever du at mottakelsen av kommunen og naboer var tilfredsstillende? Hvis ikke, hvordan skulle du ønske at kommunen og naboer hadde tatt deg imot da du kom til kommunen?
3. Hvor stor betydning har kontakt med naboer for deg?
4. Har du fått nye venner etter at du har flyttet til kommunen? Hvor er de fra? Hvor ofte treffes dere? Hva gjør du vanligvis i fritiden/helgene?
5. Har du norske venner? Hvordan opplever du nordmenn?
6. Hvordan opplever du tilhørighet til Norge og den norskekulturen? Hvordan skaper du sosiale relasjoner i Norge?
7. Hva er det du savner fra din kultur og sosiale relasjoner?
8. Hvilke strategier bruker du for å bli kjent med norsk befolkning og andre? Hva er det som styrker/svekker ditt strategiske valg? Kan du gi noen eksempler fra skole, arbeid, nabolaget o.l.
9. Hva er det som gir deg styrke når du tenker på fremtiden, når du ser fremover? Hvilke faktorer fremmer/hemmer mestring, integrering og sosialisering i den nye omgivelsen for deg?
10. Tror du at du kan trives i Norge?

INTERVJUGUIDE FOR FLYKTNINGKONSULENTER

(Presentasjon av meg selv og studien, og muntlig informasjon til informanter om temaet relatert til intervjuet).

Kartlegging og mottakelsen av flyktninger

1. Hvor lenge har du jobbet som flyktningkonsulent?
2. Hva slags bakgrunn har du?
3. Hvilke arbeidsoppgaver har du i forhold til mottakelsen av flyktninger i kommunen?
4. Hvilke veiledere brukes i arbeid med flyktninger?
5. Hvordan kartlegges overgang av flyktninger fra asylmottak til kommunen?
6. Hvordan foregår mottakelsen av flyktninger i kommunen?

Bosetting, strategier og eksempler

Kan du fortelle om en god prosess for en asylsøker som har blitt flyktning i kommunen, og bosatt her?

1. Hvordan jobber kommunen med å finne bosted til flyktninger? Kan du gi noen eksempler?
2. Hvilke typer bosettingsformer tilbys i kommunen? Hvordan har de ulike bosettingsformene fungert?
3. Hva vektlegges i bosettingsprosessen med tanke på flyktningers forskjellige bosettingsbehov?
4. Har flyktingene mulighet til å bli involvert i bosettingsprosessen? Kan du gi noen eksempler?
5. Har det hendt at noen klager over boligsted? Kan du gi eksempel?
6. Hvordan løser kommunen problemet i tilfelle at noen klager over boligforhold?

Introduksjonsprogrammet

1. Hvilke tiltak settes i gang etter at flyktninger er etablert i kommunen? Hvilke erfaringer har du/dere med tiltakene?
2. Hva er hovedfokus i oppfølgingen?
3. Hvor mye kjenner du til om den enkeltes livshistorie før oppfølgingen starter?
4. Er du hovedkontakt for den enkelte? I tilfelle ja, hvor ofte treffer du han/henne?
5. Hvilke strategier har du for å etablere tillit/trygghet?
6. Hva er etter din mening flyktningers hovedutfordring med hensyn til kommunikasjonsferdigheter og arbeid?
7. Hva forteller flyktingene selv om hendelser relatert til krig, traumatiske erfaringer, og sykdommer? Hvordan følger du/dere opp disse fortellingene?
8. Hvis de ikke forteller noe i det hele tatt, faller det naturlig for deg å spørre om alvorlige/mindre alvorlige hendelser den enkelte har gått igjennom? Hvordan forstår du den enkeltes problem?
9. Hvordan kan samtalen se ut? Går du aktivt inn som ble fortalt som den signifikante andre, eller mener du at det er bedre å være den stille observatør som skal dokumentere den nødvendige informasjon?
10. Hva slags type utfordringer er vanlig? Hva opplever flyktninger som utfordrende?
11. Hvem er bindeledd mellom flyktninger og helsetjeneste?

12. Har kommunen nok ressurser til å støtte flyktningenes forskjellige behov i prosessene de går gjennom?
13. Hvor godt lykkes kommunen i å få flyktninger i arbeid eller videre skolegang?

Faktorer som fremmer/hemmer mestringen

1. Hva tror du er grunn til at en flyktning skal mestre livet i kommunen?
2. Hva kan fremme/hemme mestringen?
3. Hva mener du om relasjoner til nære andre har noe betydning i forbindelse med styrke, positive forandringer og mestring hos flyktninger?
4. Har ideelle organisasjoner og interessegrupper betydning for mestring? Andre?
5. Hva mener du om kan ulike former for felleskap hos flyktninger bidra til en positiv prosess i forhold til mestring?
6. Lykkes kommune godt nok synes du, og vet du om kommunens arbeid er i samsvar med kommunens styringsdokumenter?
7. Opplever du at integrasjon er vellykket?
8. Hva er dine strategier for å bidra til flyktningenes mestring av eget liv i Norge?

Bevisstgjøringsprosess hos ansatte i kommunen:

1. Hva gjør du dersom du blir berørt av flyktningenes narrativer?
2. Hvilke mestringsstrategier bruker du ved avmaktfølelse og ved utmattelse?
3. Tenker du på flyktningenes livshistorier hjemme?
4. Opplever du at dine refleksjoner relatert til arbeid med flyktninger har endret seg etter at du begynte i denne stillingen?
5. Savner du noe hos deg selv relatert til evne til å møte disse mennesker?
6. Har du iblant følelse at i noen situasjoner du kunne gjøre noe annerledes?
7. Reflekterer du om denne situasjonen i etterkant?
8. Hvilke tanker og refleksjoner, mål og verdier har fagpersonalet om sitt arbeid relatert til flyktninger?